

ZPRÁVY
JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ

XXXVI (1994) 1 – 3
XXXVII (1995) 1 – 4

JEDNOTA KLASICKÝCH FILOLOGŮ
Praha

**NIHIL EST TAM DIFFICILE ET ARDYVM
QVOD NON HYMANA MENS VINCAT**

Seneca, *De ira* 2,12,3

oboru značný, ne-li zakladatelský význam. Důvodem k hrdosti filologů může být i skutečnost, že se Jednota po vypuknutí rukopisného boje v r. 1886 jako jediná česká organizace postavila na stranu odpůrců pravosti RKZ, kteří nechtěli podřizovat vědecké bádání utilitárním politickým zájmům.

V meziválečném období význam Jednoty pro český vědecký a spolkový život nepoklesl. V lednu 1924 byla zřízena brněnská pobočka, která vynikala svou přednáškovou činností. Jednota zintenzivnila svou ediční činnost, vytvořila i velkorysý vydavatelský program zohledňující potřeby vysokých škol, jež bohužel nebyl zcela uskutečněn; přesto JČF vydávala přibližně 7-9 titulů ročně. Až do zastavení publikační činnosti vydal spolek úctyhodný počet 281 knih (včetně reedic). Kromě své standardní činnosti se Jednota zúčastnila přípravy II. sjezdu klasických filologů slovanských v Praze r. 1931, vyjadřovala se i ke školským reformám – viz např. její závažné *Memo-randum k návrhu školského zákona z r. 1947*.

Po politickém převratu r. 1948 se reorganizace vědeckého života v Československu dotkla záhy i spolkové činnosti. Administrativním zásahem došlo k faktické likvidaci Jednoty českých filologů jako svébytné vědecké společnosti. V r. 1954 bylo nově se ustavující sdružení pod názvem Jednota klasických filologů (JKF – ustavující schůze se konala až v lednu 1956) podřízeno Československé akademii věd. Nástupnická společnost se musela zaměřit už jen na antiku a klasickou filologii. Náplní její činnosti měly být přednášky, sjezdy, zájezdy a exkurze, výstavy, překlady antických děl, recitační večery apod. Spolky byly od r. 1949 připraveny o ediční možnosti, od r. 1953 připadlo vydávání Listů filologických nově vzniklému Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská ČSAV, nyní Ústavu pro klasická studia AV ČR. Od r. 1959 vydává Jednota Zprávy Jednoty klasických filologů, přinášející i odborné i vědecko-popularizační články, recenze, překlady a bibliografie českých prací o antice. Spolková činnost se redukovala na pořádání přednášek, výjimečně konferencí a zájezdů. Normalizační léta po okupaci Československa v r. 1968 vedla k omezení činnosti Jednoty pouze na konání přednášek. Je však pravdou, že přednášky a diskuse v JKF byly v té době jedním z mála míst svobodné vědecké diskuse u nás.

Existenční problémy JKF, i když jiného druhu, nepominuly ani po změně politických poměrů v naší republice po r. 1989. Svým minulým působením nezanedbatelná kulturní instituce nemá dnes na svou činnost finanční prostředky, takže např. pro záchranu torsa spolkové knihovny, která patřila k nejvýznamnějším knižním fondům českých vědeckých institucí, musela hledat sponsora, počet návštěvníků přednášek je kvůli jejich úzké specializaci vskutku neveliký, zatím se nepodařilo získat pro spolkové aktivity mladé filology. Atraktivnější a díky svému interdisciplinárnímu zaměření otevřenější pro zájemce z různých humanitních oborů se stala v r. 1960 založená odborná skupina pro studium středověku, která rovněž působí dodnes. Jedním z hlavních úkolů, které stojí dnes před členy Jednoty, bude zřejmě

---

hledat a dát spolku s tak bohatou kulturní a společenskou tradicí aktuální smysl, aby dnešní českou společností nebyl vnímán pouze jako relikv více či méně slavné minulosti.

Je pochopitelné, že doba přeměny klasické Jednoty českých filologů v novou Jednotu klasických filologů i normalizační léta nepostrádaly dramatických a pro mnohé smutných momentů. O tom však oficiální prameny nehovoří. Tím více je třeba příspěvků, zvláště pak pamětníků, kteří mohou osvětlit mnohé z toho, co se událo od r. 1948 a co bylo za minulého režimu pochopitelně zakrýváno rouškou taktického mlčení, opatrných formulací či neutrálního konstatování faktů. Proto zakončujeme výzvou *ad lectorem benevolum*: Pokud vy, kteří jste byli účastníky či svědky dějů poválečného života spolku, své vzpomínky a vědomosti nezveřejníte, budou nastupující i pozdější generace skládat obraz oné doby z těch zlomků historie, které dochovaly soudobý tisk a archivní prameny, stejně obtížně jako my, když se snažíme dobrat smyslu událostí a postojů našich předchůdců v dobách dávno minulých. A kde jinde by k takovým výpovědím byl vhodnější prostor, než-li na půdě Jednoty nebo na stránkách Zpráv Jednoty klasických filologů či Listů filologických?

ZUSAMMENFASSUNG

Zum 125. Jubiläum des Altphilologenvereines (JKF): Stolz und Verpflichtung

Der Verfasser legt die Geschichte des Altphilologenvereines (JKF) in ihren Hauptzügen seit der Gründung (1868) bis zur Gegenwart dar. Er betont dessen vielseitige Aktivität, besonders die rege Publikationstätigkeit, an der sich seit 1959 auch die Mitteilungen des Vereines (Zprávy JKF) beteiligen. Abschließend fordert der Verfasser seine Leser auf, ihre Erinnerungen an die das Schicksal des Altphilologenvereines seit 1948 betreffenden Ereignisse zu veröffentlichen, um dadurch zu helfen, ein möglichst detailliertes und objektives Bild der letzten Jahrzehnte im Leben des Vereines zu zeichnen.

HRST VZPOMÍNEK NA ODBORNOU SKUPINU PRO MEDIEVALISTIKU PŘI JKF

Pavel Spunar (*Praha*)

Stodvacátépaté výročí Jednoty klasických filologů (původně Jednoty českých filologů) vybízí k vzpomínkám i oživení vybledlých obrazů. Přispějí ohlédnutím za odbornou skupinou pro medievalistiku, již jsem s pomocí přátel r. 1960 založil, řadu let vedl a jejíž aktivity mne stále ještě zajímají a přitahují.

Jak se nápad zrodil?

Bude se třeba vrátit k nedohlednu. Ještě v Kabinetu filologické dokumentace ČSAV, založeném Bohumilem Rybou a umístěném v honosné budově banky na pražské novoměstské Třídě politických vězňů, pozval r. 1953 jeho zakladatel k diskusi mladé právnický z Kabinetu pro dějiny státu a práva ČSAV, sídlící v nedaleké Opletalově ulici. Podobné setkání se konalo ještě jednou nebo dvakrát následujícího roku v strahovském klášteře, kdy po tragickém Rybově zatčení byl jeho Kabinet připojen k Ústavu pro českou literaturu ČSAV, těšícímu se tehdy pod vedením Jana Mukařovského plné důvěře a přízni ideologických tajemníků. Soužití dvou akademických kolektivů nebylo zpočátku snadné a Rybova myšlenka vzájemného předávání zkušeností zapadla. Medievalistika neměla tehdy vůbec na růžích ustláno. V popředí oficiálního zájmu stálo jen husitství a tzv. krize feudalismu, dvě témata pěstovaná v "horní konsistoři", jak jsme s pousmáním hovořili o Historickém ústavu ČSAV. Úlevné vydechnutí přinesl až r. 1956, ale "tání" a rozkolísání spjaté s odsouzením "kultu osobnosti" (Chruščovova zpráva o zločinech J. V. Stalina nebyla však veřejnosti zpřístupněna!) brzy znovu vystřídala vlna represí, vrcholící v Akademii prověrkami r. 1958. Důvěru nahloďávalo podezírání, étos vědecké práce v řadě disciplín ustupoval ideologickým schématům. Tehdy stál v čele historické obce Josef Macek, z vnějšího pohledu přesvědčený marxista a obratný politik, ve skutečnosti snad již badatel, který tušil nebezpečí a zápolil s ohlašující se skepsí. Zšefilo se a bylo o čem přemýšlet. Jak si otevřít prostor? Kde najít oporu? Nezapomeňme, že r. 1960 ostře vystoupil František Graus (ČSČH 8) proti kritikům jeho dvousvazkových *Dějín venkovského lidu v době předhusitské* a v témže časopisu vyšla i ideologicky "pevná" kritika Eršilovy studie (Rozpravy ČSAV 1959) o avignonském fiskalismu. Třebaže prvá kritika mířila spíše na právně historický výklad středověkých dějin pěstovaný (přes marxistickou frazeologii) Václavem Vaněčkem, její obětí se stali "glosátoři" Grausovy práce a Vaněčkovi

žáci Jiří Kejř a Vladimír Procházka. A právě s nimi dvěma jsem začal uvažovat o potřebě spojit síly a vytvořit prostředí, kde by bylo možno vést vědeckou diskusi a předložit výsledky práce bez ohledu na její téma a světonázor. Dobrým odrazovým můstkem a spolehlivou záštitou se mi zdála Jednota klasických filologů, jejímž jsem byl členem. Vedl ji tehdy Karel Svoboda, vášnivý vyznavač diskusí a osvěcný liberál nezatížený politickými břemeny. Trochu jsem váhal, zda neriskujeme bouří shůry, ale převážil pocit, že jsme tak bezvýznamní, že si našeho kroku nikdo nevšimne.

Poprvé jsem se o svém plánu z členů výboru Jednoty zmínil jejímu jednateři Ladislavu Vidmanovi. Vědec do morku kosti se mému přání vůbec nepodivil, velkoryse přehlédl všechny možné potíže a doporučil mi napsat osobní list Karlu Svobodovi, tehdy již zápasícímu se smrtelnou nemocí. Rozmlouvali jsme o plánech v autobusu někam cestou za Prahu a pamatuji si na krásný jasný den. Dopis Karlu Svobodovi jsem odeslal 16. září 1960 a současně jsem se obrátil s žádostí na výbor. Karel Svoboda odpověděl téměř okamžitě a s návrhem radostně souhlasil. Slíbil projednat žádost na nejbližší schůzi výboru a skutečně jednání v Jednotě klasických filologů proběhlo bez prodlení. V svém listu jsem podtrhl *“nedostatek veřejného fora, na němž by byly v diskusích řešeny nejnaléhavější pracovní úkoly a přednášeny výsledky vědecké práce”* (Archiv JKF) a tento argument měl svou váhu. Zřízení odborné skupiny umožňoval organizační řád Jednoty (§ 29), a tak formálnímu založení skupiny nestálo nic v cestě.

Další kroky následovaly rychle za sebou. Již 18. října 1960 se sešlo ustavující shromáždění za předsednictví Ladislava Varcla, renomovaného znalce raného křesťanství. Přednesl jsem improvizované programové prohlášení s návrhem činnosti a přítomní členové mne zvolili tzv. svolavatelem skupiny s plnými pravomocemi. Trochu jsem se zalekl tak velké důvěry a v začátku kolem sebe rozestavil poradní skupinu, v níž byli – jak vzpomínám – např. Zdeněk Fiala, Milada Nedvědová, Eva Kamínková, Antonín Škarka a patrně i další. Poradce jsem v prvních dvou třech letech občas svolával, zakrátko však již pomoci nebylo třeba, protože o přednášející nebyla nouze, třebaže jsme si vytkli, že na rozdíl od přednášek “základní” řady nebudeme vyplácet honoráře.

Důležitým krokem byla i prvá přednáška, jejíž autor i téma měli naznačovat alternativu oficiální medievalistice. Jako prvního mluvčího jsem vybral přítele Jiřího Kejře, který 8. listopadu 1960 podal výklad o *Současném bádání o dekretu Gratiánově a klasické kanonistice*. Přišli většinou naši vrstevníci z akademických ústavů a univerzity, ale také představitelé starší generace Josef Vašica, Jaroslav Ludvíkovský a Václav Vaněček; shodou okolností přišel ze zájmu i jeden cizinec – tehdy mladý husitolog Howard Kaminsky, dnes emeritní profesor Mezinárodní univerzity na Floridě.

Čas plynul. Bylo by možná užitečné utřídit a s odstupem doby zhodnotit vědecké úsilí desítek badatelů, kteří se zúčastňovali schůzek nebo sami před-

nášeli. Výběr nebyl omezen žádnou doktrínou. Za řečnickým pultem se objevili marxisté i liberálové, atheisti i věřící. Okruh členů a hostů se sžíval a při sklence vína, když jsme ještě večer pokračovali v diskusi, padla často i řada zbytečných předsudků. Není lehké vzpomenout všech výrazných osobností, které v prvních letech ve skupině aktivně vystoupily, ze starších připomínám Vladimíra Šmilauera, Bohumila Rybu, Jindřicha Sebánka či Oldřicha Králíka, z mladých marxistů myslím např. na Roberta Kalivodu, Milana Machovce a posléze i Františka Grause. Interdisciplinární přístup, pestrost témat a prestiž autorů se postaraly o pevné zakotvení skupiny v povědomí medialealistickej obce. Tuhý režim se v polovině šedesátých let uvolňoval a ve skupině jsme mohli uvítat i prvě cizince, většinou Poláky.

Přednáškovou činnost jsme zahájili v zasedací síni Akademie na Národní třídě (č. 3), ale místnost z řady důvodů nevyhovovala. Aktivní právníci nám však vyšli vstříc a poskytli svou zasedací síň v Ústavu státu a práva ČSAV blízko útulné vinárny Rotisserie. Tu, mezi právníky, jsme např. r. 1963 uspořádali cyklus k velkomoravskému výročí (jeho duší byl předčasně zesnulý Vladimír Procházka), sem rád mezi nás docházel i předseda Jednoty Karel Janáček.

Citelný úder v naše řady znamenaly politické čistky po sovětské okupaci r. 1968. Řada členů byla propuštěna z ústavů a kateder, mnozí nesměli publikovat ani přednášet. Represe postihla zvláště střední generaci. Jak všem nedohledným následkům čelit? Výbor Jednoty se zachoval moudře a čestně. Nikdo nebyl vyloučen a všichni byli dále zváni k společným setkáním; mnozí však nemohli více než se vmísit do diskuse. Sami věděli, že by jejich jméno na pozvánce ohrožovalo další činnost skupiny. Na druhé straně politický tlak upevnil přátelské svazky a vnitřní soudržnost; zvali jsme k spolupráci i mladší kolegy, kteří zaplňovali volná místa v ústavech a pochopili svou nelehkou roli. František Šmahel např. dobře spolupracoval s Miloslavem Polívkou, dědicem jeho husitologického křesla.

Vyloučení řady kolegů z veřejného života skupiny volalo po náhradním řešení. Východiskem bylo umožnit vystoupení těchto členů jen v úzkém kruhu specialistů, na zvláštních setkáních, která jsme začali nazývat *table ronde*. Zpočátku jsme se scházeli s přívětivým přimhouřením oka ředitele Jana Jandy v Kabinetu pro studia řecká, římská a latinská ČSAV nebo v knihovně Jednoty v Opletalově ulici; porozumění předsedy Karla Janáčka vystřídal později i chápavý pohled předsedy Pavla Olivy.

V okamžiku však, kdy probleskovaly informace, že obcházíme spolkové stanovy, dohodli jsme se na zcela soukromých schůzkách podle vzoru šřících se "bytových seminářů". A došlo i na základní řadu přednášek, užívající pohostinství filozofické fakulty. I řádně ohlašované večery musely být přeloženy jinam. Účinně pomohl Jaromír Homolka, který nabídl posluchárnu v nerušeném prostředí semináře dějin umění na právnické fakultě. Vrátní tu naštěstí neuměli rozeznat "nežádoucí" osoby.

Table ronde se zpočátku otvírala širokému okruhu témat, ale brzy jsme poznali, že by vlastní osou diskusí měly být útešně přibývajících kapitoly z Mackových monumentálních českých dějin v době jagellonské. A tak skupinka složená z odborníků nejrůznějších disciplín mohla se zatajeným dechem po řadu let sledovat zápas o co nejodpovědnější zvládnutí látky. Fascinovala autorova zarputilost dobrat se závěrů i romantické nadšení čelící postmoderní únavě a skepsi; obdivovali jsme Mackovu důvěru ve vědecké poznání a prohlubující se úctu k politické pluralitě za vlády “slabých” jagellonských králů, která souzněla s dobovým přáním návratu k demokratickým hodnotám. Nebylo by asi moudré jmenovat všechny účastníky seminářů. Připomenu jen zesnulé. Kromě Josefa Macka byli to historik výtvarného umění Josef Krása a protestantský theolog a církevní historik Amedeo Molnár.

Neohrozil však vznik dvou paralelních struktur samu existenci skupiny? Naštěstí nikoliv. Zájem o přednášky v základní medievalistické řadě neslábl, třebaže byly rozdíly v návštěvnosti podle závažnosti tématu nebo panující módy. Vzpomínám na desítky posluchačů při jubilejní Spěváčkově přednášce o Karlu IV. (1978) nebo o něco později panelovou diskusi o Ecově románu *Jméno růže*.

Přibližme se však k zvrtnému 17. listopadu 1989! Užívali jsme toho dne pohostinství Mackových v Dejvicích, přeli se o další kapitole a přemýšleli o alternativách našeho dalšího politického vývoje – většinou skepticky (!). A mezitím na Národní třídě bojovali studenti svůj nerovný boj s policií, který napřímil národ a vyvrátil všechny nedůvěřivé prognózy. Vstoupili jsme do přelomové etapy.

Třicetileté jubileum skupiny se přehouplo do opojné doby nadějí a výměny generací. Pokládal jsem za nutné uvolnit cestu mladším, kteří by dosavadní činnost skupiny obohatili novými nápady a přivedli mezi členy nadané studenty.

Zvolil jsem listopadový termín a v souladu s cyklickým pohybem požádal o přednášku Jiřího Kejře, který před třiceti lety naše diskuse otevřel. Rád vyhověl a po přednášce *Korunovace krále Vladislava II.*, svolané na 13. 11. 1990, má role svolavatele skončila.

Život skupiny neutrpěl a dnes těží z nových možností. Práce se ujal Petr Čornej a nyní je svolavatelem Michal Svatoš, vědecký pracovník Archivu Karlovy univerzity, který vrátil diskuse na půdu filozofické fakulty.

V hektické polistopadové době skupina rychleji stárne a pomaleji se omlazuje. Dnes již také není jediným místem konfrontace názorů. Její vývoj však není ještě ukončen, ještě není bezbarvou vyhasínající hvězdou.

ZUSAMMENFASSUNG

Einige Erinnerungen an die Mediävistengruppe des Altphilologenvereines (JKF)

Im Aufsatz wird die Zielsetzung und Geschichte der Mediävistengruppe JKF kurz dargelegt. Besondere Aufmerksamkeit wurde darin der Gründungszeit (1960) des Mediävistenkreises gewidmet. Der Verfasser stand bei der Wiege der Gruppe und bemüht sich, ihr interdisziplinäres Programm zu betonen. Neben den öffentlichen Vorlesungen haben später (nach dem J. 1970) auch *tables-rondes* und Privatsitzungen eine wichtige Rolle in der wissenschaftlichen Tätigkeit repräsentiert.

SEDEMDESIAT ROKOV KLASICKEJ FILOLÓGIE NA FILOZOFICKEJ FAKULTE UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE

Daniel Škoviera (*Bratislava*)

Po zániku Academie Istropolitany (1490) musela Bratislava čakať vyše štyri storočia na zriadenie univerzity. História tejto novodobej univerzity začal písať zákon č. 375 z 27. júna 1919 a rozhodnutie vlády Československej republiky z 11. 11. 1919 zriadiť v Bratislave univerzitu s pomenovaním Univerzita Komenského. Tento názov mal symbolizovať blízky vzťah medzi Čechmi a Slovákmi, ktorý stelesňovala postava učiteľa národov, J. A. Komenského.

Začiatky filozofickej fakulty boli obzvlášť ťažké: chýbali profesori, chýbali poslucháči, keďže v kultúrnom živote Bratislavy stál slovenský prvok skôr v úzadí, chýbali miestnosti aj knihy. Po efemernej maďarskej Alžbeťínskej univerzite (1918) zdedila novo vznikajúca fakulta iba 5 malých skríní s knihami. Vďaka odhodlianiu a cieľavedomému úsiliu profesorov Hanuša, Hodžu, Škultétyho a Weingarta však 14. 9. 1921 došlo ku konštituovaniu filozofickej fakulty, pre ktorú vymenoval prezident T. G. Masaryk prvých 7 profesorov (2 z nich boli Slováci). Už o mesiac sa začali prvé prednášky, ktoré navštevovalo 64 zapísaných poslucháčov. Pilierom novej fakulty sa mala stať slovanská filológia.

Seminár klasickej filológie sa podarilo založiť až v zimnom semestri 1922/23; dňom 29. 12. 1922 bol do Bratislavy ustanovený za riadneho profesora Antonín Kolář, dovtedy docent filozofickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe. Profesor Kolář sa hneď ujal svojej funkcie: začal prednáškami z latinskej štylistiky a dejín gréckej literatúry, na latinskom proseminári sa čítal Tacitov *Dialogus de oratoribus*, na gréckom Platónov *Ión*, konal gramatické a štylistické cvičenia. Kolář sa pohotovo prezentoval aj štúdiami vo vedeckých ročenkách fakulty, a to v ročníku IV/1922-23 písal o starovekom delení atickej komédie, o rok neskôr o vplyve antickej kultúry na neskoršiu európsku kultúru. Témy prednášok sa neopakovali rok čo rok, obmieňali sa autori a diela, ktoré čítal a analyzoval na proseminároch či seminároch. Súpis tém prednášok a analyzovaných antických autorov by bol iste veľmi zaujímavý.

V letnom semestri 1929/30 nastúpil do Bratislavy Jaroslav Ludvíkovský, od r. 1928 mimoriadny a od r. 1934 riadny profesor klasickej filológie. Uviedol sa prednáškami z gréckej literatúry a starožitností, so študentmi čítal a

rozoberal Platónovu *Apológiu Sókrata* a Sallustiovu *Coniuratio Catilinae*. Tento tandem sa potom striedal vo vedení proseminára a seminára.

Medzi zakladateľské zásluhy A. Kolára patrí aj zveľaďovanie knižnice seminára pre klasickú filológiu, ktorá bola na svoju dobu a možnosti naozaj veľmi solídne vybavená. Starostlivo kaligraficky písané kartotečné lístky so všetkými bibliografickými údajmi tiež čo-to prezrádzajú o založení tejto vedeckej osobnosti. Bolo iste pre nás šťastím, že počiatky klasickej filológie na našej fakulte kládol pracovitý, náročný, multidisciplinárny filológ a publikačne veľmi produktívny profesor.

Koniec tridsiatych rokov, keď vypukla 2. svetová vojna a vznikol Slovenský štát, zasiahol do tohto vývinu nepriaznivo. Prof. Ludvíkovský prestal pôsobiť na klasickej filológii a vedenie fakulty muselo proti politickým tlakom každoročne obhajovať a zdôvodňovať, že zotrvanie prof. Kolára je nevyhnutné. Úspešne sa to darilo iba do začiatku r. 1942/43. Vtedy musel opustiť fakultu aj seminár klasickej filológie s ťažkým srdcom na ingratitude Slovac. Tento rodák z Prahy (1884) sa k nám nevrátil ani po vojne a zomrel zatrpknutý v ústraní v Benátkach u Litomyšle (1963). Bibliografia jeho prác (vyšla v Listoch filologických 1964) svedčí nielen o erudícii a šírke zájmov, ale aj o mimoriadnom pracovnom zaníetení, ak uvážime jeho vysoký pedagogický úväzok i záťaž spojenú s akademickými funkciami dekana (1928-9) a rektora (1934-35).

Uprostred vojny sa takto osadenstvo osireného seminára pre klasickú filológiu zúžilo na čerstvého asistenta Miloslava Okála. Bolo rozhodnuté, že prof. Josef Kořínek, špecialista na porovnávací jazykozpyt, bude suplovať vedúceho seminára. Kořínek prednášal komparatívne dejiny latinského a gréckeho jazyka, na proseminári čítal Ovidiove *Metamorfózy*, na seminári Horatiove *Ódy* a *Satiry*. O ďalšie prednášky a proseminárnu lektúru sa delili ešte prof. J. Búda, biblišta z teologickej fakulty, a prof. V. Ondrouch, ktorý bol r. 1939 vymenovaný za profesora starovekých dejín na filozofickej fakulte univerzity, ktorá zmenila v tom čase svoje pomenovanie na Slovenská univerzita v Bratislave.

Naznačené provizórium trvalo do konca vojny. Keď prof. Kořínek zomrel (24. 8. 1945), suploval na mieste riaditeľa seminára prof. Ondrouch. Vzápätí sa opätovne objavil za katedrou J. Ludvíkovský ako hosťujúci profesor, ktorý dochádzal z Brna do Bratislavy do r. 1952. Ludvíkovský sa vyznačoval nielen vzdelanosťou a rozhladenosťou po všetkých disciplínach klasickej filológie, ale jeho prednášky imponovali poslucháčom aj obdivuhodnou eleganciou. V humanitas jeho osobnosti sa snúbila filantropia s erudíciou; vedecké renomé mu získalo najmä priekopnícke dielo *Řecký román dobrodružný* (1925), práce o gréckej filozofii, rad medievalistických štúdií a napokon širšia verejnosť ho registrovala aj ako brilantného prekladateľa Ciceronových *De officiis*. Pravda, domovským pôsobiskom sa mu stala Masarykova univerzita v Brne; tu možno azda hľadať zrod užších priateľských vzťahov med-

zi klasickými filológmi v Brne a v Bratislave, najmä keď sa neskôr zaviedlo tzv. výmenné štúdium poslucháčov zo Slovenska v Brne a v Prahe.

Politický prevrat vo februári 1948 a po ňom nasledujúci vývin poznačil situáciu klasickej filológie, profesorov i študentov azda ešte nepriaznivejšie ako predchádzajúce obdobie. Zásadná reforma sa dotkla organizácie štúdia; zanikli cyklické prednášky, namiesto nich sa zaviedli pevne určené ročníkové prednášky, keďže semestrálnu organizáciu štúdia nahradila ročníková. Bol predpísaný povinný tzv. spoločný základ, ktorý sprvoti predstavoval marxizmus, neskôr pre budúcich učiteľov predmety pedagogiky. Zameranie odborných predmetov bolo kontrolované tým, že prednášajúci museli zostavovať sylaby, osnovy, selektované zoznamy literatúry. Toto samo o sebe – ak by sa rešpektovali rozumné hranice a plné akademické slobody – nie je nutné hodnotiť negatívne. Prinieslo to však aj zvýšené úväzky učiteľov pri redukovaní tematického záberu prednášok.

Rok 1950 priniesol na fakulte aj ďalšie zmeny, keď 6 členov profesorského zboru muselo nedobrovoľne opustiť školu; medzi nimi V. Ondrouch, ktorý dovtedy riadil seminár klasickej filológie. Namiesto seminárov vznikli veľké katedry a odbory – klasická filológia patrila ku Katedre slovenčiny (viedol ju prof. A. Mráz) a do filologického odboru (viedol ho prof. Isačenko).

Roku 1954 vznikla Katedra klasickej, románskej a semitskej filológie, čo bola pozitívna zmena. Vedenia katedry sa ujal novo vymenovaný profesor Miloš Okál, ktorý sa tak stal prvým Slovákom – profesorom klasickej filológie na národnej univerzite. To, že k tomu došlo až 33 rokov po etablovaní odboru na fakulte, zapríčinil onen stav na konci Rakúsko-Uhorskej monarchie, že slovenská humanitná inteligencia takmer nejstvovala a vychovávať novú generáciu – ako sa o tom možno neraz presvedčiť – nebýva úlohou na pár rokov. Nemožno zabúdať ani na tú okolnosť, že asistent a potom spolupracujúci docent Okál mal ťažkú pozíciu voči Kolářovým nástupcom, ktorí boli odporcami jeho princípála.

Zo sejby februára 1948 klasicke jazyky žali vcelku iba trpké plody. Rozpútal sa nezmyselný boj proti latinčine v školách, ktorý sa viedol z pseudopokrokových a falošných demokratizačných pozícií. Správa o činnosti katedry r. 1955, ktorú podal prof. Okál, síce musela vyzdvihnúť prírastok počtu pracovníkov na katedre, ale nemohla zamlčať, že od r. 1948 rapídne klesá počet poslucháčov v dôsledku odstránenia latinčiny zo strednej školy, navyše ich jazyková úroveň je podstatne slabšia. *“Kým ešte pred niekoľkými rokmi,”* píše sa v správe doslova, *“sa na štátnej skúške osvedčovala znalosť gréčtiny prekladom súvislých článkov zo slovenčiny do gréčtiny, dnes si to nemôžeme dovoliť ani s latinčinou. Boli sme nútení upustiť od požiadavky napísať diplomovú prácu po latinsky, pretože naši poslucháči by nám to už nedokázali. Študijné podmienky zhoršuje tá skutočnosť, že poslucháči klasickej filológie nemajú vlastnú študovňu ako predtým. Pomerne dobre vybave-*

---

ná seminárna knižnica teda nemôže byť náležite využitá, pretože sa nachodí v miestnosti, kde sa konajú prednášky z rozličných odborov. Nedostatkom je tiež skutočnosť, že seminárna knižnica utrpela za vojny stratu (vyše 1000 kníh), ktoré nielenže neboli nahradené, ale ani nové prírastky nedosahujú počtu prírastkov predchádzajúcich rokov...”

Positívnym zámerom bolo zriadenie odboru klasickej archeológie r. 1954, ktoré sľubovalo odstrániť ten paradoxný stav, že práve Slovensko, ktorého aspoň malá čiastka patrila do Rímskeho impéria, nemalo špecializované pracovisko na výskum pamiatok hmotnej kultúry antiky osobitne z tejto oblasti *Limes Romanus*. Žiaľ, klasická archeológia zanikla už po 5 rokoch. Doc. Oldřich Pelikán, kmeňový pracovník Masarykovej univerzity v Brne, autor pozoruhodnej monografie Slovensko a rímske impérium (1960), bol nútený odísť a pod heslom boja proti buržoáznej ideológii a jej prežitkom sme boli zbavení aj asistentov J. Boháča a J. Kuruca. Dnes nám teda po klasickej archeológii ostalo pár skriň s knihami, sklamanie z neúspechu zapríčinené mimovedeckými okolnosťami, ale aj túžba túto vednú disciplínu na fakulte obnoviť.

Spomenutú stratu nezaceľuje ani to, že r. 1958 vznikol Kabinet antického staroveku a medievalistiky, ktorý mal tvoriť bázu druhého klasicofilologickeho pracoviska na Slovensku podobne, ako vznikol v Prahe Kabinet pro studia řecká, římská a latinská ČSAV. Prinieslo to rozšírenie spektra výskumnej i pedagogickej práce o stredovekú latinčinu a neskôr aj o latinský humanizmus. Šesťdesiate roky boli obdobím postupného budovania odboru klasickej filológie. Roku 1962 sa habilitoval Dr. Július Špaňár, odchovanec bratislavských a lipských profesorov (Reinhardt, Klingner, Gadamer), ktorý sa r. 1969 stal druhým slovenským profesorom klasickej filológie; popri gréckej filozofii bola hlavným predmetom jeho záujmu tvorba základných príručiek latinčiny (gramatika, učebnice, slovník).

Veľkým úspechom na konci 60-tych rokov bolo založenie zborníka *Graecolatina et Orientalia*, ktorý zaplňali pracovníci katedry štúdiami a recenziami vo svetových jazykoch. Prvé consilium editorum tvorili profesori Okál a Špaňár, za arabistov L. Drozdík a J. Pauliny. Zborník vychádza (s určitými ťažkosťami) už dvadsať rokov a okrem vstupu slovenskej klasickej filológie na medzinárodné fórum priniesol katedre aj nemalé množstvo zahraničných publikácií, ktoré by inak pri obmedzených prostriedkoch na nákup kníh z tzv. kapitalistickej cudziny nebolo možné získať.

Udalosti po auguste 1968 nepriaznivo zasiahli aj do života katedry. Sprvoti sme síce zaznamenali mimoriadny nával poslucháčov ako doznievanie krátkeho obdobia liberalizácie, potom však ako reakcia prišiel hrozivý úbytok. Viac rokov sa štúdium latinčiny vôbec neotváralo. Latinčina sa prakticky stratila z učebných programov gymnázií; kde-tu ju aspoň formálne tolerovali ako tzv. povinný voliteľný predmet s dvoma hodinami týždenne. Stala sa tak vyučovacím predmetom tretej kategórie, ktorý sa realizuje až

---

neskoro popoludní. K radikálnej náprave tohto postnormalizačného stavu nedošlo dosiaľ a s pasívnym prístupom ministerstva školstva nie sme uzro-
zumení.

Regresívny vývin našiel svoj odraz aj v personálnej sfére. Začiatkom 70-
tych rokov mala Katedra klasickej a semitskej filológie 9 pracovníkov, z toho
2 profesorov (Okál, Špaňár). Prvým výsledkom politickej normalizácie bol
zákaz vyučovať pre prof. Špaňára, ktorý bol vylúčený z komunistickej strany
za to, že ako úradujúci prodekan neovládol situáciu na fakulte po politickej
stránke. Prof. Špaňár našiel útočisko v Kabinete medievalistiky, kde viedol
práce na slovníku stredovekej latinčiny až do penzionovania r. 1981. Pod
zlou hviezdou a s roztrpčením opustil katedru a fakultu r. 1976 dlhoročný
scholarcha prof. Okál, ktorý svoju vedeckú reputáciu vybudoval predovšet-
kým na výskume gréckych filozofov, Aristofana a slovenských humanistov,
najmä Martina Rakovského.

Politické grémiá rozhodli aj o organizačnej degradácii klasickej filológie,
ktorá ako tzv. malý odbor patrila od r. 1978 do veľmi početnej a komplikovanej
katedry romanistiky. Bola minimalizovaná počtom študentov i personál-
ne – po drastickom zásahu r. 1979 tu ostali iba 2 učители a 2 odborní pracov-
níci, r. 1980 stratila aj kabinet medievalistiky. Veľkú Katedru románskej,
klasickej a semitskej filológie v tom čase viedli francúzštinári Dr. Igor Pova-
žan, po ňom Dr. Štefan Caltík, vedenie klasickefilologického oddelenia pri-
padlo doc. Etele Šimovičovej.

Východisková situácia po novembri 1989 nebola uspokojivá, predsa však
ponúkla perspektívy priaznivejšieho vývinu. Na klasickej filológii ostal je-
den docent (P. Kuklica) a 3 odborní asistenti. Od septembra 1991 sa Katedra
klasickej a semitskej filológie opäť odčlenila od organizačne pravejšej roma-
nistickej katedry. Vedúcim tohto menšieho kolektívu s dobrými vzájomnými
vzťahmi pracovnými i medziľudskými sa stal prof. Ladislav Drozdík, ara-
bista svetovej úrovne, špecializovaný na lingvistiku. Signálom lepšej bu-
dúcnosti sa stal koncom r. 1991 príchod docenta Jána Buriana, bývalého pra-
covníka Ústavu klasických štúdií ČSAV v Prahe, známeho špecialistu na
dejiny staroveku, vyznačujúceho sa obzvlášť srdečným vzťahom k sloven-
ským klasickým filológom a bádateľom v oblasti antického staroveku. K ne-
mu a k doc. Petrovi Kuklicovi, grécistovi a špecialistovi na rímsku literatúru
sa napokon v máji 1992 habilitoval Daniel Škoviera, autor týchto riadkov,
potom čo sa r. 1989 po 10 rokoch smel vrátiť na svoje pôvodné pracovisko.
Jeho záujem sa sústreďuje predovšetkým na novolatinské písomníctvo. Per-
sonálny stav katedry v súčasnosti kompletizujú asistentka Mag. L. Buzássyová,
odb. asistentka Dr. A. Mallá a Dr. J. Bartosiewiczová, CSc., ktorá však
od októbra 1992 odišla do diplomatických služieb. Mladí adeпти na miesto za
vysokoškolskou katedrou sa formujú aj postgraduálnym štúdiom v Brne, do
budúcnosti sa črtajú možnosti azda aj na iných blízkyh alebo vzdialenejších
univerzitách.

Za uplynulých 70 rokov bola Katedra klasickej a semitskej filológie UK v Bratislave prakticky jediná, čo vychovávala latinčinárov pre slovenské stredné školy. Počet našich absolventov ťažko odhadnúť, presné údaje nie sú k dispozícii. Mnohí naši absolventi museli hľadať uplatnenie v iných oblastiach, než v tej, na ktorú sa pripravovali. Prieskum na stredných školách Slovenskej republiky koncom r. 1991 ukázal, že už chyba celá generácia gymnaziálnych profesorov latinčiny, pričom alarmujúca je situácia na východnom Slovensku. V súčasnosti máme cca 50 poslucháčov v riadnom dennom štúdiu, v rekvalifikačnom štúdiu je necelá desiatka frekventantov.

Naše pracovisko sa v opisovanom období rozhodujúcou mierou podieľa na príprave nielen vedeckých spisov, ale aj učebných príručiek a textov a prekladov z gréčtiny a latinčiny. Niektoré preklady získali aj ocenenie ako najlepšie preklady roka Cenou Jána Hollého (1988 Ammianus Marcellinus od D. Škovieru, 1990 Platón od J. Špaňára), prípadne ako prémie vydavateľstiev (Ilias + Odysseia, M. Okál; Thukydides, P. Kuklica). K tomu patrí aj veľa kritických prác o slovenských prekladoch z antiky, ktoré napísali pracovníci našej katedry.

Táto katedra stála aj pri zrode Slovenskej jednoty klasických filológov (1969) ako stavovskej organizácie, ktorej prvým predsedom bol prof. M. Okál. Z vyše 100 prednášok vedeckého i popularizačného charakteru asi dve tretiny zabezpečili členovia našej katedry, ktorí najviac prispievajú aj do časopisu Zprávy Jednoty klasických filológů, vydávaného spoločne s českými kolegmi. Cez Slovenskú jednotu klasických filológov pri SAV sme napokon vstúpili aj do masmédií, konkrétne cez relácie v rozhlasovom vysielaní.

Cesta, ktorou prešla klasická filológia na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského za uplynulých 70 rokov, nebola priama ani ľahká. Žiada sa premyslené personálne i materiálne budovanie pracoviska. Tri nosné skupiny disciplín, t.j. grécistika, latinistika, medievalistika/neolatinistika, by mali mať svojich profesorov. Pridlhé bolo absentovanie lingvistickej orientovanej osobnosti na katedre, z charakteru kultúrnych tradícií Slovenska vyplýva potreba pestovať popri stredovekej a novovekej latinskej filológii aj byzantológiu. Bude treba dajako si poradiť s boľavým problémom knižnice. Od r. 1976, keď sa uskutočnila centralizácia fondu do Študijno-informačného strediska, spoločného pre filozofickú fakultu, právnickú fakultu a Ústav marxizmu-leninizmu Univerzity Komenského, sa prestala naša seminárna knižnica systematicky dopĺňať. Pri súčasnom nedostatku finančných prostriedkov je to pre nás veľmi ťažká úloha. Navyše sa nám ešte stále nepodarilo získať miestnosť na študovňu, kde by poslucháči mohli prezenčne využívať náš knižný fond a kde by boli umiestnené podobizne profesorov, ktorí v minulosti na katedre pôsobili a sú tu trvale prítomní svojím dielom. Za to, čo vykonali pre slovenskú klasickú filológiu, pre slovenskú vzdelanosť a kultúru, sme im povinní vďakou.

Od začiatku školského roka 1992/93 se situácia v klasickej filológii na Slovensku zmenila v tom, že sa vyučuje aj na Univerzite Pavla Jozefa Šafá-

---

rika v Prešove a na Trnavskej univerzite, jedinej novej vysokej škole tohto typu, ktorá vznikla na Slovensku po novembri 1989. Aký ďaleký dosah bude mať toto rozmnoženie centier výskumu a univerzitného štúdia klasických jazykov, to sa dá dnes ťažko odhadnúť. Spolupráca a rozumná súťaž medzi nimi by azda mohla byť začiatkom novej etapy v dejinách vied o antickom staroveku na Slovensku.

ARGUMENTVM

De septuaginta annis studiorum antiquitatis in Universitate Comeniana Bratislaviensi

Quomodo per septem adhuc praeterita decennia studia antiquitatis Graecae et Romanae in Universitate Comeniana Bratislavensi culta sint, disseritur; vita et opera professorum A. Kolář, J. Ludvíkovský, M. Okál, J. Špaňár accurate pertractantur.

BILINGVNÍ NÁPISY Z PYRGI: 30 LET OD JEJICH NÁLEZU

Vladimír Slunečko (Praha)

Úvod

V loňském roce uplynulo 30 let od významného “epochálního” nález etrusko-punské bilingvy v Pyrgi, přístavní osadě nedalekého etruského Caere. Nastává tedy i vhodná chvíle pro zhodnocení významu tohoto nejenom pro etruskologii velmi důležitého bilingvního nápisu.

V etruskologii dlouho existoval a byl podporován názor, že objevením rozsáhlejší bilingvy bude problém etruštiny definitivně vyřešen. Nález etrusko-punské bilingvy v roce 1964 a jeho okamžité zveřejnění (COLONNA, PALLOTTINO ET AL. 1964) vyvolalo proto oprávněné naděje ve výrazný pokrok v interpretaci etruských textů. V prvotním nadšení, následujícím bezprostředně po objevu plíšků a spojeném se snahou poskytnout co nejrychleji úplnou interpretaci textů, byla jednotlivými badateli zformulována ve více jak stovce odborných pojednání celá řada zcela nekontrolovatelných hypotéz.

Přes obrovské úsilí desítek předních etruskologů a semitistů zůstaly však veškeré výsledky daleko za očekáváním. Skutečnost, že podrobná analýza textů obou plíšků nepřenesla naše vědění příliš kupředu, vyvolala v etruskologii na počátku 70. let značnou skepsi (srov. sborník: *Le laminae di Pyrgi. Tavola rotonda internazionale sulla interpretazione dei testi fenicio ed etrusco di contenuto analogo iscritti su due delle laminae d'oro scoperte nel santuario etrusco di Pyrgi* /Roma 1968/, Acc. Naz. dei Lincei, Quaderno 147, Roma 1970). Nález dlouho očekávané delší bilingvy odhalil naše hluboké neznalosti struktury etruštiny, tj. funkce jednotlivých slovních forem a podstaty větné konstrukce. Tradiční interpretační schémata se dostala do krize, začala se vést rozsáhlá diskuse o metodě.

Období charakterizované jak počátečním obrovským úsilím o úplnou interpretaci bilingvních textů, tak i následným rozčarováním symbolicky uzavřelo v roce 1979 uspořádání druhého speciálního kolokvia na dané téma v západoněmeckém Tübingen (viz sborník: *Akten des Kolloquiums zum Thema 'Die Göttin von Pyrgi. Archäologische, linguistische und religionsgeschichtliche Aspekte'* /Tübingen 1979/, Firenze 1981).

Náledující 80. léta a začátek 90. let jsou v etruskologii charakterizovány definitivním útlumem interpretačních pokusů delších, syntakticky náročnějších etruských textů. Tento postoj odráží obecně přijaté zpřísněné požadavky, umožňující uvažovat jen o takových navržených interpretacích, které jsou alespoň do určité míry ověřitelné na základě vnějších kontextových

dokladů. Omezení interpretační svobody autorů spolu s odsouzením dříve široce využívané metody “intuice” přineslo s sebou logicky i ochabnutí zájmu o syntakticky nejasné bilingvní texty z Pyrgi. Během posledních 15 let zachraňovali tak čest na interpretačním poli těchto textů již jen semitisté, kteří přišli s několika novými vylepšeními punské verze (viz bibliografie).

I. Okolnosti nálezů, datace a velikost plíšků

V roce 1957 začala provádět římská univerzita pod vedením M. Pallottina a G. Colonna systematické vykopávky na místě antické lokality Πύργου (dnešní Santa Severa, vzdálená 48 km severozápadně od Říma), dřívějšího nejvýznamnějšího přístavu jihoetruské *polis* Caere, známého jak čilou obchodní výměnou, tak i svým “pirátským” (DIOD. XV 14,3; SERV. *ad Verg. Aen.* X 184). Vlastní etruské jméno tohoto pověstného přístavu se bohužel nedochovalo.

Asi 400 metrů jihovýchodně od přístavu byly v uvedeném roce objeveny zbytky dlouho hledaného posvátného okrsku etruské bohyně Junony, ztotožňované podle řeckých pramenů z ne zcela jasných důvodů s Eileithíí či Leukotheou (BLOCH 1969). Bohatý inventář svatyně – jak zachytily antické prameny – vyloupil a celou ji srovnal se zemí v roce 384 př. n. l. syrákúský tyran Dionýsios I. při svém “pirátském” nájezdu na tyrhénské pobřeží.

Během sedmé archeologické kampaně byl nalezen dne 8. 6. 1964 v prostoru Junonina okrsku mezi základy dvou chrámů, provizorně označenými jako A a B (starší B asi z 500 př. n. l., mladší A z doby asi 470/460 př. n. l.), ve speciálně vyhloubeném úkrytu (1 × 1,8 × 0,45 m) depot, obsahující mj. i tři srolované popsané zlaté plíšky. Po rozvinutí, provedeném již týden po nález, získaly plíšky následující rozměry:

- a) delší etr. text (A nebo E1) – 8,1 × 18,5 × 0,03 cm;
- b) kratší etr. text (B nebo E2) – 9,5 × 19,2 × 0,035 cm;
- c) punský text (P) – 9,2 × 19,3 × 0,05 cm.

Texty plíšků jsou dochovány celé a i písmo je až na nepatrné výjimky velmi dobře čitelné, což u podobných (většinou bronzových) dokladů je věc ojedinělá. Vyhodnocení historických souvislostí těchto textů závisí na přesném určení jejich datace. Přes určité počáteční rozpory shoduje se nyní většina badatelů na základě tvarů jednotlivých grafémů jak etruského (CRISTOFANI 1966, 1981), tak i punského písma na dataci textů do konce VI. či začátku V. stol. př. n. l., přičemž nejčastěji udávané datum je 500 př. n. l.

Vykopávky dále potvrdily, že místo nálezů plíšků (blíže chrámu B) není identické s místem, pro něž byly tyto nápisy určeny a kde plnily svou informační funkci. Plíšky mají po stranách 10, resp. 12 otvorů (viz obr. 1-3), jimiž byly původně pomocí bronzových hřebů (též nalezených v depotu) přichyceny k dřevěnému podkladu. Jakoukoliv rekonstrukci bližších souvislostí zahladilo však zcela uvedené vyplnění svatyně syrákúským Dionýsiem I.

v r. 384 př. n. l. Nezbyvá než se jen domýšlet, že plíšky pocházely ze staršího (a bližšího) chrámu B, jehož vybudování lze datovat na základě typů použitých dekorativních terakot do období 500 až 480 př. n. l. Jak se dále domníváme, plíšky musely být z dřevěného podkladu, k němuž byly původně připevněny, sejmuty v době akutního ohrožení svatyně a ukryty spolu s některými dalšími cennostmi ve speciálně zřízené skrýši. Znovu připevněny na původním místě však již být nemohly, neboť při syrakuském nájezdu byla celá svatyně zničena a i místo úkrytu upadlo bezpochyby v zapomnění.

II. Punský nebo fénický text na zlatém plíšku z Pyrgi?

V celém výkladu o bilingvních nápisech z Pyrgi vycházíme z předpokladu, že máme před sebou etrusko-punský text. Otázka původu semitského textu není však tak jednoznačná a již po řadu let je předmětem velmi živé diskuze (fénický: Ferron, Fitzmyer, Fischer, Röllig aj.; punský: Garbini, Dupont-Sommer, Pffiffig, Amadasi Guzzo aj.).

Z archaické doby (VII. až V. stol. př. n. l.) známe ze střední Itálie kromě zlaté lamely z Pyrgi i stříbrnou mísu s fénickým nápisem (patrně jménem výrobce), která byla nalezena v roce 1876 v orientalizující výbavě hrobky Bernardini v latinském Praeneste. Uvedený nápis (CIS I 164, naposledy AMADASI GUZZO 1990: 94 No. 37), datovaný do konce VIII., resp. začátku VII. stol. př. n. l., dosvědčuje existenci přímých etrusko-fénických obchodních kontaktů již pro toto rané období.

Punštinou pak nazýváme fénický dialekt (epigraficky doložený v širokém období od konce VI. stol. př. n. l. až po začátek III. stol. n. l.), jimž se hovořilo v Kartágem založených koloniích západního Středomoří. Z lingvistického hlediska lze gramatické rozdíly mezi féničtinou a punštinou pokládat za celkem nepatrné. Určité odlišnosti jsou i v podobách jednotlivých grafémů, kde punské písmo odráží pokročilejší vývojové stadium abecedy.

Je tedy text fénický (tj. východní), anebo punský (tj. západní)? Charakter písma, ale i některé gramatické zvláštnosti v textu zlatého plíšku z Pyrgi hovoří spíše ve prospěch kyperských féničanů. Vazba na Kypr je nepřímou odvozována i z dekorativní výzdoby svatyně B. Hlavními argumenty zůstávají však některé specifické gramatické jevy, např.:

– typická forma sufigovaného osobního zájmena 3. os. sg.: *bnt-w* “postavil jsem jej”;

– použití protetického alifu u pronomina ‘z “tento”;

– specifická “archaizující” forma plurálu: *šnt* místo *št* “roky”.

Je nutno ale zároveň zdůraznit, že tyto charakteristiky nejsou typické jen pro fénický dialekt Kypru, ale lze se s nimi setkat i v jiných fénických koloniích východního Středomoří.

Pro punštinu hovoří na druhé straně konkrétní historická situace v oblasti západního Středomoří na konci VI. stol. př. n. l. s úzkými politickými pouty

mezi etruskými *poleis* a Kartágem, jak ji dosvědčili antičtí autoři (viz níže). Tento argument považujeme za rozhodující při určení charakteru semitského nápisu jako punského. K tomu je nutné připočíst i dosud nedostatečný počet epigrafických dokladů punštiny z konce VI. a počátku V. stol. př. n. l., které by lépe a přesněji mohly charakterizovat jak podobu fénického dialektu Kartágu v této době, tak i zvláštnosti zdejší varianty fénické abecedy.

III. Vztah etruských textů vůči punskému

V Etrurii (jako kdekoliv jinde) se lze setkat s dvěma chronologicky odlišnými funkcemi bilingvních nápisů. V době hospodářského a politického rozmachu Etrurie bylo funkcí bilingvních nápisů podávat stejnou informaci jedincům dvou (popř. více) odlišných komunit, které určitá okolnost v danou dobu na daném místě příležitostně spojovala. V této historické situaci mohli pouze někteří jedinci ovládat oba jazyky současně. Mluvíme o tzv. částečném bilingvismu. Tuto funkci dokládá dosud v Etrurii jen jediný bilingvní text, a to právě zlaté plíšky z Pyrgi s etrusko-punským nápisem.

Od výše uvedeného typu bilingv, charakteristického pro období hospodářského rozmachu Etrurie, je nutné odlišit bilingvy pocházející ze závěru pozdně etruské doby (hlavně z I. stol. př. n. l.), které prozrazují již jednoznačný úpadek etruské společnosti. V té době, v rámci mohutné romanizace etruské společnosti, dokládají bilingvy rychlé a úspěšné vytlačování etruštiny vítěznou latinou. Bilingvní texty odrážejí dvoujazyčné prostředí, ve kterém již většina jednotlivých mluvčích aktivně ovládá oba jazyky. Zde mluvíme proto o tzv. úplném bilingvismu. Celkový počet takovýchto dochovaných etrusko-latinských textů, většinou velmi krátkých, nepřesahuje ani třicítku (jedná se v podstatě pouze o náhrobní nápisy, které ve většině případů uvádějí jen jméno zemřelého, k němuž je ojedinele připojeno jeho povolání či společenský statut).

Co se týče etrusko-punského nápisu z Pyrgi, ačkoliv byl obsah punského textu považován za identický s etruským textem (A), použití zcela odlišných výrazových prostředků vyvolalo hned zpočátku ostré útoky i proti samé bilingvnosti textů. Protože však jednotlivá informace bývá vyjádřena v geneticky nepříbuzných jazycích odlišně jak z morfologického, tak syntaktického hlediska (L. HJELMSLEV, *O základech teorie jazyka*, Praha 1972, str.62: „jeden a tentýž výrazový smysl se formuje různě v různých jazycích“), nebylo by proto ani oprávněné požadovat, aby punský text byl „přesným“ překladem etruského textu (A), byť by sděloval tutéž informaci.

Navíc s ohledem na délku textů je nutné vzít v úvahu i hypotézu, že pokud tvoří etruské texty A (16 řádek) a B (9 řádek) jeden celek (a vyloučíme-li hypotézu, že existoval i punský text B, který se ztratil), musí pak dochovaný punský text (11 řádků) představovat zkrácenou verzi etruského originálního textu (A + B).

Přes zpochybňování některými badateli musely být oba etruské texty vyhotoveny současně s punským. Kromě stejného jména dedikanta svědčí proto především – i s ohledem na naše omezené znalosti jazyka – syntax etruských textů s třikrát(!) doloženým uvozovacím výrazem *nac* (odpovídá semitskému *w-* v punském textu), který vždy bezprostředně navazuje na předchozí děj, ve smyslu “pak, poté (*vel sim.*)”. Do jaké míry lze přímo uvažovat o semitském vlivu (např. konsektivního *wáw*) na etruskou syntax tohoto textu, je zatím vzhledem k omezené znalosti etruského slovesa obtížné rozhodnout. Jisté je jen to, že dosud (téměř) žádný z velkého počtu známých syntakticky náročnějších etruských textů nové věty pomocí *nac* neuvozuje.

IV. Analýza bilingvních textů

1) punský text: KAI² 277, CIE 6316 CAE. Pyrgi; zlatý plíšek s punským nápisem, cca 500 př. n. l.; nyní v Museo di Villa Giulia v Římě.

lrbt l'strt 'šr qđš
 'z 'š p'l w's ytn
 tbry'. wlnš mlk 'l
 kyšry' byrh . zbḥ
 šmš bmtn' bbt wbn
 tw. k'strt. 'rš. bdy
 lmlky šnt šlš III by
 rḥ krr. bym qbr
 'lm wšnt lm's 'lm
 bbtšy šnt km hkkbm
 'l

Nejdůležitější interpretace:

GARBINI 1964, MOSCATI 1964, DUPONT-SOMMER 1964, FÉVRIER 1965, HÖFNER – PFIFFIG 1965, GARBINI (+ LEVI DELLA VIDA) 1965, FITZMYER 1966, ALTHEIM – STIEHL 1967, FISCHER 1968, GARBINI 1968, FRIEDRICH 1969, RÖLLIG 1969/70, DELCOR 1974, GARBINI 1989, AMADASI GUZZO 1990, KNOPPERS 1992.

Struktura dedikace a její doslovný překlad:

Dosud navržené interpretace se u jednotlivých autorů liší, a to v některých bodech dosti podstatně. Níže uvedený překlad je subjektivní syntéza nejpravděpodobnějšího řešení.

[Příjemce dedikace:]

Paní Ašartě.

l-rbt l-‘štrt

[Vlastní dedikace (předmět, dárcе, datace):]

Toto (je) posvátný okrsek,
který vybudoval (dosl. zhotovil)
a který zasvětil (dosl. věnoval)
Θefarie Velianas,
král (resp. vládnoucí) nad Caere,
v měsíci “Obětování (pro) Slunce”,
v (den) “Oběti v chrámu”.

’šr qdš ’z
’š p’l
w’š ytn
tbry’ wlnš
mlk ’l kyšry’
b-yrḡ zbh šmš
b-(ym) mtn’ b-bt

[Zdůvodnění dedikace:]

Vybudoval jsem jej,
jak mne (o něj) Ašarta požádala
(dosl. z mých rukou),
během mé vlády, v třetím roce,
v měsíci Kirar(?),
v den “Pohřbu Božstva”.

w-bnt-w
k-‘štrt ’rš b-(y)d-y
l-mlk-y šnt šlš III
b-yrḡ krr
b-ym qbr ’lm

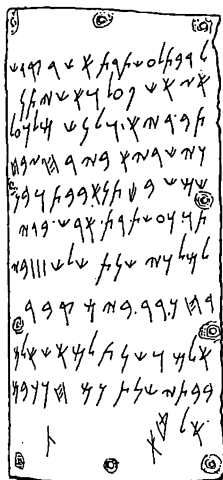
[Přací formule:]

Nechť roků, během nichž Božstvo (Ašarta)
ve svém chrámu (bude pobývat),
(je tolik) roků jako oněch hvězd (tj. na nebi).

w-šnt lm ’š ’lm
b-bt-y
šnt km h-kkb-m ’l

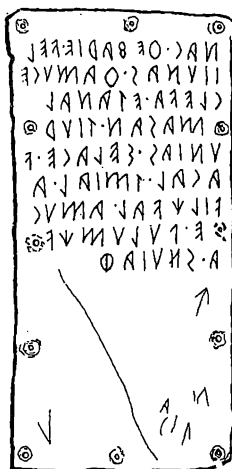
2) delší etruský text (A): CIE 6314 (TLE 874) CAE. Pyrgi; zlatý plíšek s etruským textem A, cca 500 př. n. l.; nyní v Museo di Villa Giulia v Římě.

ita. tmia. icac. he
ramašva. vatieḡe
Unialastres. ťemia
sa. mex. ťuta. Θefa
riei. Velianas. sal.
cluvenias. turu
ce. munistas. ťuvas
tameresca. ilacve.
tulerase. nac. ci. avi
l. ḡurvar. tešiamieit
ale. ilacve. alšase
nac. atranes. zilac
al. seleitala. acnašv
ers. itanim. heram
ve. avil. eniaca. pul
umḡva.

3) kratší etruský text (B): CIE 6315 (TLE 875) CAE. Pyrgi; zlatý plíšek s etruským textem B, cca 500 př. n. l.; nyní v Museo di Villa Giulia v Římě.

nac. Θ efarie. Vel
iiunas. $\mathfrak{S}$ amuce
cleva. etanal.
masan. tiur
Unias. $\mathfrak{S}$ elace. v
acal. tmial. a
vil χ val. amuc
e. pulum χ v
a. snuia ϕ

Nejdůležitější interpretace:

PALLOTTINO 1964, PFIFFIG 1965, HEURGON 1965, OLZSCHA 1966, DEVOTO 1966, RIX 1968, RIX 1981.

Komentář:

O obsahu etruských textů můžeme získat jediné jisté informace – za předpokladu, že se jedná o bilingvní či quasibilingvní texty – jen analýzou punského textu, jíž budeme proto věnovat širší prostor. V rámci možností uvedeme i předpokládanou interpretaci paralelních míst v etruských textech.

Avšak nejen interpretace etruských textů A + B vytváří na mnohých místech neřešitelné problémy, ale nečekaně i četné pasáže v punském textu. Kromě začátku, odpovídajícího typickým punským votivním nápisům, téměř vše, co následuje, je vyjádřeno velmi neobvykle pomocí výrazů, resp. výrazových forem, z nichž sice většinou jednotlivým slovům rozumíme, avšak celkový význam nám uniká. Formulační odlišnosti od obsahově paralelních fénicko-punských nápisů lze přitom nejsnadněji vysvětlit vznikem textu v etruském prostředí. Možný vliv etruského prostředí na neobvyklou formulaci punského nápisu vzbuzuje proto patřičnou pozornost a stává se předmětem řady odborných diskusí. Překlad těchto pasáží je navíc ztížen i tím, že obsahuje náboženské reálie, které nejsme schopni dosud nijak blíže poznat a rekonstruovat.

a) Příjemce dedikace:

Za votivní nápisy lze považovat všechny nápisy, které obsahují zasvěcení bohu či skupině bohů. Mohou být dále členěny na nápisy, které upomíná-

jí darování konkrétního předmětu v chrámu či svatyni anebo připomínají vybudování, resp. opravu kultovní stavby či její části.

Na punském textu je v prvé řadě důležitá změna místa jména vzývaného božstva v rámci uvedené votivní formule. V nejstarších fénických nápisech, ať již z východního či západního Středomoří, zaujímá jméno boha koncovou pozici v nápisu. První místo – jistě pro zdůraznění hodnoty daru – je vždy určeno věnovanému předmětu, uvedenému často dosti podrobně (obdobně to uvádí i etruský text). Avšak od začátku V. stol. př. n. l., zatímco dedikace na východě pokračují v tradičním schématu, dochází v západním Středomoří k významné změně, při níž začíná jméno božstva zaujímat první místo. Za ním pak následuje jméno předmětu, dedikační sloveso, jméno dedikanta a případně i motiv daru.

Nejstarší doklady tohoto nového schématu poskytuje kromě několika dedikací ze sicilského tofetu v Motyi z počátku V. stol. př. n. l. právě zlatá lamina z Pyrgi, uvedená dedikací *l-rbt l-štrt* “Paní Aštartě”. Tato změna je bezesporu výrazem posunu v náboženské ideologii – božstvo získává přednost před darem. Původ této změny je třeba hledat v kontaktu punského světa s kulturami západního Středomoří (např. v řeckých dedikacích je též jméno božstva často uváděno na prvním místě).

V etruském textu je fénicko-punská Aštarta (*štrt*), vzdálená “příbuzná” babylonské Ištar, ale i starozákonní Ester, ztotožněna s etruskou bohyní Junonou (**Unī*), s níž byla patrně i funkčně totožná. Punské vazbě *l-rbt l-štrt* “Paní Aštartě” odpovídá v etruském textu A se zřetelně stejným významem uvedení jména bohyně v morfologickém tvaru tzv. archaického genitivu sg. opatřeného (patrně) postpozicí *-tres*, tedy *Unialastres* [**unialas-tres*].

b) Objekt dedikace:

Veřejný kult byl v Etrurii provozován ve svatyních, které tvořily ohraničený okrsek zasvěcený konkrétnímu božstvu. Uvnitř okrsku se nacházela vlastní chrámová stavba s nezbytným oltářem. Obdobně jako z ostatních četných etruských chrámových staveb se i v Pyrgi z původní stavby zachovaly do dnešní doby jen stopy základů.

Stavební, resp. votivní objekt bilingvních nápisů je označen v punském textu termínem *šr qdš*, dosl. “posvátné místo”, jehož přesná podstata zůstává nejasná a je často diskutována. Hypotézy jednotlivých badatelů zde uvažují v širokém spektru od malého výklenku se sochou až po celou svatyni. Této poslední interpretaci je nyní většinou dávana přednost. Nezbytnou součástí “posvátného okrsku” musel být i chrám, jemuž odpovídá punský výraz *bt* (původně “dům”, přeneseně i “chrám”), doložený v 5. a 10. řádce textu.

Poněkud odlišně charakterizuje předmět dedikace etruský text A, který uvádí dva objekty, a sice jinak neznámý výraz *tmia* a stejně tak nejasné **heramu*. Oba objekty jsou zde upřesněny použitím ukazovacích zájmen, stojících ve zřetelné opozici: *ita. tmia. icac. heramašva*, běžně interpretované

jako “ten” a “tento”, resp. naopak (jsou ale i jiná možná řešení). Oba předměty pak spojuje enkliticky použitá slučovací spojka *-c*, obdobně jako lat. *-que* (patrně etruská výpůjčka). Morfologická forma *heramašva* není zcela jasná. Morfém *-va-* ukazuje sice na plurál (třída neživých věcí či lépe řečeno sociálně pasivní), nejasné ale zůstává použití předchozího morfému se sibilantou /š/. Hypoteticky lze uvažovat o tom, že *tmia* odpovídá “posvátnému okrsku, svatyni”, *heramu pak “chrámu” (plurál by mohl odpovídat stavbě dvou chrámů A + B, v nesoulad se tu ale dostává jejich datace s datací textů bilingvy) anebo jen některé jeho součásti (oltáři ap.).

c) Dedikant:

Dedikant *tbry' wlnš*, jehož přesnější podobu jména dokládají etruské nápisy ve tvaru *Θefarie Velianas* (resp. *Veliunas*), byl v Caere podle dříve běžně přijímaného výkladu nikoliv králem, jak ho uvádí punský text (*mlk*), ale nejvyšším etruským magistrátem, nazývaným *zila θ*. Titul *zila θ* je epigraficky doložen a znám z řady etruských republikánských nálezů z IV. až II. stol. př. n. l. Avšak použitím termínu krále (*mlk*) jako označení dědičného vládce by se punský text od své etruské bilingvní paralely v základu odlišoval. Tento rozpor se stal proto předmětem řady diskusí. Východisko je např. hledáno v možnosti interpretovat punský výraz *mlk* jako participium “vládnoucí” (AMADASI GUZZO 1990), i když nelze popřít, že ve všech fénických textech, kde je výraz *mlk* doložen, znamená vždy jen substantivum “král”.

Pravděpodobnější řešení rozdílů mezi titulaturami dedikanta v obou textech nabízí zcela odlišná hypotéza, předpokládající, že *Θefarie Velianas* ve skutečnosti *zilaθem* vůbec nebyl (CRISTOFANI 1984). V jižní Etrurii představuje totiž 2. polovina VI. stol. př. n. l. začátek období sociálního neklidu, který nutně přinesl i změny v organizaci moci. Je pravděpodobné, že přechod mezi původně monarchistickými státními formami a republikou s vládnoucí oligarchií musel být patrně i v Etrurii často vyplněn zřízením tyranidy nejmočnějších aristokratů. Takovéto vojenské diktátory je možné vidět v postavách bratří Vibennů z Vulci, Mastarny (Servia Tullia) či klusijského Porsenny, kteří se proslavovali svými individuálními válečnými činy. Je možné, že i v Caere došlo k nelegitimní tyranické diktatuře, při níž se k moci dostal významný aristokrat *Θefarie Velianas*. Jednalo by se tak o usurpátora, srovnatelného s tyranou řeckých *poleis* jižní Itálie a Sicílie, jakým byl např. i soudobý Aristodemos, který se poté, co odstranil dřívější oligarchický režim, stal absolutním vládcem Kýmé (στρατηγός αὐτοκράτωρ).

Za důležitý argument ve prospěch této hypotézy je nutné mj. považovat i skutečnost, že v etruských textech A a B není nikde u jeho jména výslovně titul *zilaθ* doložen. K závěru, že se jedná o nejvyššího etruského voleného magistráta, *zilaθa*, vystupujícího též v roli eponymního magistráta (podle něhož se označoval rok obdobně jako podle prvního archonta v Athénách či konzula v Římě), dospěla většina badatelů na základě výrazu *zilacal*, dolo-

ženého na 12/13. řádce ve zcela nesrozumitelném kontextu. Jde o genitiv substantiva *zilaχ (var. *zilac*) “vláda, řízení, úřad”, odvozeného ze slovesného kořene *zil- “vládnout, vést, řídit (*vel sim.*)”.

V textu zlatých lamel z Pyrgi vystupuje Œefarie Velianas sám. Zilařové byli ale ve funkčním období vždy dva (což odpovídalo počtu římských konzulů). Na druhé straně je pravdou, že ve výjimečných případech – při úmrtí jednoho – mohl po určitou dobu vykonávat funkci jen jeden zilař. Pro doplnění je třeba ještě uvést, že celý název titulu tohoto nejvyššího magistráta etruského městského státu představovalo spojení *zilař meχl rasnal* (obdoba latinského *praetor rei publicae*, Rix 1984), častěji uváděné jen ve zkrácené formě *zilař*. Avšak v etruském bilingvním textu (A) bezprostředně předchází jméno jednající osoby obsahově nejasné spojení *meχ θuta* (srov. *meχ rasna “res publica”).

Etruská forma jména dedikanta je v té době (tj. na konci VI./začátku V. stol. př. n. l.) vlivem probíhajícího přesouvání přízvučky na prvou slabiku se současným vznikem jakéhosi neurčitého archifonému /ə/ v druhé slabice a s postupným uzavíráním slabiky prvé podána v “pokročilé” podobě (tj. ve srovnání s archaickým tvarem). V archaické době by jméno dotyčného dedikanta znělo *Œiferie Velianas, což je etruské, celkem ojedinělé praenomen *Œiferie (archaické psaní *Œihverie/Œivherie*), převzaté z italského individuálního jména [**tiberio-*] (srov. lat. *Tiberius*) a rodového jména *Velienas, vytvořeného též ze základu italského individuálního jména [**uelio-*], ke kterému přistoupil etruský morfém *-na-*, používaný mj. k tvorbě gentilií. Je nutné též uvést, že další členové rodu *Velienas nejsou dosud z Caere ani z jiné etruské *polis* epigraficky doloženi.

d) Datace:

Datování stavby “posvátného okrsku”, obzvláště při porovnání s datací jeho zasvěcení bohyni Aštartě, vykazuje nejen v etruském, ale i punském textu určitou zvláštnost:

a) u příležitosti, kdy Velianas zasvětil “posvátný okrsek”, je v punském textu uveden měsíc, ale ne rok:

v měsíci “Obětování (pro) Slunce”,

v (den) “Oběti v chrámu”.

b-yrḫ zbh šmš

b-(ym) mtn' b-bt

Etruský text (A) uvádí jen údaj jeden: *ilacve. tulerase*. Jelikož etruský termín pro “rok” je *avil*, pro “měsíc” *tivr*, pro “den” *tins*, výraz *ilacu (lok. sg. *ilacve*), doložený několikrát i v rituálním textu na Kapujské cihle, znamená patrně “sváteční den, (náboženský) svátek”.

b) u příležitosti stavby “okrsku” je v punském textu naopak uveden rok i měsíc i den.

během mé vlády, v třetím roce,

v měsíci Kirar(?),

v den “Pohřbu Božstva”.

l-mlk-y šnt šlš III

b-yrḫ krr

b-ym qbr 'lm

Stejně tak tři údaje uvádí i etruský text (A):

ci. avil. – – – tešiamaitale. ilacve. alšase

Důležité je si povšimnout, že v obou textech je uvedena pozdější událost na prvním místě, zatímco předchozí následuje. Paralely lze pro tento zvyk najít i ve fénických nápisech východního Středomoří. To vysvětluje, proč je rok uveden u události druhé, která vlastně předcházela, a nikoliv první, která následovala.

Shrme-li sled událostí:

v třetím roce jeho vlády,

– v měsíci Kirar (?) byla stavba dokončena;

– v měsíci “Obětování (pro) Slunce” byla zasvěcena.

Uvedené časové údaje nelze však nijak upřesnit, protože nám scházejí příslušné základní znalosti o tehdejších realitách. Věnování je v punském textu datováno jménem měsíce “Obětování (pro) Slunce”. Ačkoliv je toto jméno měsíce doloženo i v jiných nápisech, není jasné, k jaké události nebo náboženské slavnosti se vztahuje. Z fénicko-punského kalendáře jsou dosud známa jen jména několika měsíců a navíc jejich pořadí v rámci roku zůstává nadále nejisté.

Stejně tak není zcela jasné, co obsahoval v dataci zasvěcení náboženský obřad pohřbívání božstva. Snad lze pod svátkem “Pohřbu božstva” vidět odkaz na kult Adonida (s počátky až někde u sumerského Dumuziho), tj. boha, který umírá a znovu se rodí. Ve fénickém prostředí Týru tuto funkci zaujímá Melqart. V každém případě je zřejmá existence kompletního světa pověr a rituů fénicko-punského světa, do kterého se nám dosud podařilo jen zcela nepatrně proniknout.

e) Motiv dedikace:

Vnitřní struktura votivních nápisů bývá většinou značně homogenní, varianty představují pouze konkrétní příležitosti dotyčné dedikace a zvláštnosti, které jsou charakteristické pro konkrétní dobu a lokalitu, z níž nápis pochází. I když bývá motiv dedikace vyjádřen po formální stránce značně stereotypně (např. v punských textech, “protože bůh vyslyšel jeho prosbu”, “protože tak bohu učinil slavnostní slib”, ap.), lze se v důsledku jeho stručnosti a náznakovitosti často střetnout i se značnými interpretačními problémy jeho obsahu.

Při objasňování motivu dedikace bilingvy z Pyrgi zůstává v punském textu problematický výklad slovesa *'rš*, které je dosud doloženo pouze v tomto nápisu. Nejčastěji se ad hoc vykládá jako žádost bohyně, patrně prostřednictvím orákula

k-‘štrt ’rš b-(y)d-y

“jak mne (o něj) Aštarta požádala (dosl. z mých rukou).”

Odpovídající ekvivalent v etruském textu zůstává nejasný.

Za zmínku stojí, že někteří badatelé (FÉVRIER 1965; DELCOR 1974 aj.) místo punského slovesa 'rš "požádat (*vel sim.*)" interpretují sloveso 'rš "zasnoubit, oženit", s tím, že uvažují o "sňatku" (τεγός γάμος) mezi králem (či jeho substitutem) a chrámovou prostitutkou, představující bohyni Aštartu. Účelem tohoto "sňatku" by podle této hypotézy mělo být vyvolání zmrtvýchvstání "zemřelého boha" (patrně fénického Melqarta). Avšak toto alternativní – poněkud násilné – řešení není nutné nijak akceptovat.

f) Práci formule:

U obsáhlejších votivních nápisů tvoří závěr buď stereotypní formule obsahující varování před případnými ničiteli a zloději, anebo tzv. práci formule, v níž se žádá, aby vzývané božstvo ochraňovalo dedikanta a jeho zájmy.

Závěrečnou formulí punského bilingvního textu z Pyrgi nelze však bezpečně objasnit ani z hlediska sémantického, ani syntaktického. Je zcela specifická a obdobným formulím se vymyká. Podle nejnovější hypotézy (v překladu akceptované) v ní dedikant nežádá nic pro sebe, ale chce, aby božstvo věčně setrvalo ve vybudovaném posvátném okrsku, resp. chrámu (KNOPPERS 1992). Hypoteticky je tak v ní možné vidět přání caerského vládce, aby božstvo svou stálou přítomností v okrsku chránilo zdejší oblast včetně přístavu např. před hrozícími "loupeživými nájezdy" sicilských Řeků.

Podle některých badatelů charakteru závěrečné práci formule odporuje nominální charakter příslušné punské věty (s nevyjádřeným slovesem "být"). V ostatních epigrafických dokladech s pracími formulí bývá totiž vždy vyjádřen konkrétní slovesný tvar (LEVI DELLA VIDA 1965). V tomto případě by tak závěrečné sdělení muselo vyjadřovat jen další, snad chronologický údaj, zmiňující konání příslušných ceremonií dedikace.

Navíc u závěrečného sdělení

šnt km h-kkb-m 'l
"roků jako oněch hvězd"

stojíme opět před širokou škálou navržených interpretací, od hvězd na nebi přes dekorativní ozdoby v horní části chrámu až po přenesený význam jakýchsi symbolických znázornění, např. *clavi annales*, na něž se odvolává Livius (VII 3,5n.) v ceremoniích etruských chrámových dedikací.

V. Otázky přímých etrusko-kartaginských kontaktů

Politické události etrusko-punského světa jsme nuceni rekonstruovat pouze a především na základě řecké a římské historiografické tradice, která se dostala v důsledku válečných střetů do přímého kontaktu s Etrusky či Kartagiňany. Nepřátelský duch, zbavený nestranných úsudků, jim většinou přisoudil jen negativní charakteristiky, které se mnohdy staly až příslovečnými. Specifický charakter dosud známých epigrafických památek etrusko-punského světa – nepočítáme-li bilingvu z Pyrgi – nám vpodstatě žádnou

historickou rekonstrukci jednotlivých politických a vojenských událostí nemožňoval. Přitom analýza přímého nápisového materiálu nám často může zprostředkovat i konkrétní historické poznatky, o kterých bychom se jinak stěží mohli dozvědět. V této situaci má bilingvní doklad z Pyrgi neobyčejný význam jako přímý, zcela hmatatelný důkaz punského vlivu v oblasti Tyrhéského moře.

Právě v 2. polovině VI. stol. př. n. l. se čistě obchodní vztahy etruských *poleis* s Féniciány/Kartaginci transformovaly ve vztahy politicko-obchodní uzavřením bilaterálních protirečských smluv. O nich jsme informováni především z řeckých zdrojů, v první řadě Aristotelem (*Politica* III 5,10-11). Ten zmiňuje nejen ujednání a smlouvy o vzájemně prospěšném obchodu, ale hovoří i o úmluvách o vojenské pomoci. Existence těchto smluv je zcela logická, neboť Kartágo s ohledem na svou vzdálenost představovalo pro Etrusky méně nebezpečného soupeře než řecké městské státy v jižní Itálii a na Sicílii.

Příkladem takovéto koordinace zahraniční politiky může být střet s fókajskými Řeky, usazenými na Korsice. Konflikt zachytil Hérodotos (I 166 n.), líčící námořní bitvu u Alalie v r. 540 př. n. l., ve které Fókajští sice spojenou flotilu etruského Caere a punského Kartága porazili, avšak přesto byli nuceni ostrov opustit. Následné barbarské pobití fókajských zajatců, za které uložila věštírna v Delfách etruskému Caere povinné oběti mrtvým a pohřební hry, našlo svůj odraz mj. i v konotaci krutosti legendárně-historického krále Mezentia (VERG. *Aen.* VIII 481 nn., X 689 nn.). Vítěznou bitvou u Alalie uzavřeli Caeráné spolu s Kartaginci Korsiku a Sardinii před řeckým vlivem a definovali své vlastní sféry vlivu: Etruskové (Korsika a Kampánie), Punové (Sardinie a Sicílie).

O historii Caere na přelomu VI. a V. stol. př. n. l. jsme jinak informováni minimálně. Nález plíšků z Pyrgi potvrzuje, že i v době kolem roku 500 byli Etruskové a Kartagiňané nadále spojenci proti řeckému pronikání do oblasti Tyrhéského moře. Navíc oficiální zasvěcení posvátného okrsku v Pyrgi vládcem caerské *polis* fénicko-punské Aštartě nutně předpokládá, že v té době byli v Pyrgi vedle Etrusků trvale usazení i početní kartaginští obchodníci a řemeslníci a že do zdejšího přístavu připlouvaly pravidelně kartaginské lodi. Zasvěcení etruského kultovního místa též pro cizince, Kartagiňany, odráží nejlépe hloubku a intenzitu vzájemných kontaktů. Avšak i když dedikace z přelomu VI. a V. stol. př. n. l. zapadá do rámce těchto kontaktů a spolupráce, je nutné zdůraznit, že prostor, který etrusko-punský bilingvní nápis poskytl, zůstává pro historické závěry až příliš široký.

Třetí významné svědectví antických autorů nám poskytuje Polybios (III 22), který uvádí v rámci punských válek i tři římsko-kartaginské smlouvy, z nichž nejranější datuje k r. 509 př. n. l. Ta bez problémů zapadá do obrazu raně republikánského, ale ve své podstatě ještě stále etruského Říma. Smlouva totiž předpokládá skutečnosti, které by sotva bylo možné vztáhnout k agrárnímu latinskému Římu. Je proto pravděpodobné, že ji uzavřelo Kartágo

někdy koncem VI. nebo na přelomu VI. a V. stol. př. n. l. ještě s "etruským" Římem, zdatným konkurentem Kartága na moři. Přitom nezáleží, zda to bylo ještě za legendárního Tarquinia Superba anebo v počáteční fázi "etruské" raně římské republiky. Tuto smlouvu navíc muselo uzavřít Kartágo s největší pravděpodobností přímo s jihoetruským Caere, které Řím nejen založilo, ale po dlouhou dobu i mocensky ovládalo (COLONNA 1981).

Text smlouvy podle Polybia (III 22) zní: "*Za těchto podmínek bude pavnovat přátelství mezi Římany a jejich spojenci a Kartaginci s jejich spojenci: Římané ani jejich spojenci se nebudou plavit dál než za takzvaný Krásný mys, pokud je k tomu nedonutí bouře či pronásledování nepřátel. Kdo k tomu přece jen bude přinucen, nechť nic nenakupuje na trhu ani si rozhodně nebere nic jiného, než co potřebuje k doplnění lodních zásob nebo k vykonání oběti, a vzdálí se do pěti dnů ... Jestliže se na Sicílii nějaký Říman zmocní Kartaginců, nechť požívají stejných práv jako ostatní. Kartaginci nechť nijak neubližují obyvatelstvu Ardei, Antia, Laurentia, Circei, Tarraciny ani kteréhokoli města Latinů, které podléhá Římanům; nechť dbají i toho, aby se ani nedotkli Římanům podléhajících měst Latinů, a pokud by se některého přece jen zmocnili, nechť je neporušené vrátí Římanům. Nechť na latinském území nebudují žádnou pevnost; vstoupí-li s válečnou výzbrojí do země, nesmějí tam strávit noc.*"

Ačkoliv zmíněná antická literární svědectví dávají konkrétní představu o intenzitě etrusko-kartaginských vztahů, je překvapující, že tento předpokládaný stav příliš nepotvrzují archeologické doklady. Na jedné straně nelze u předmětů fénického původu nalezených v Etrurii většinou zjistit, zda pocházejí přímo z Kartága, anebo zda obchod s východním Středomořím, na straně druhé pak archeologické vykopávky prováděné v Kartágu samém vydaly až neočekávaně málo předmětů etruského původu.

Patří k nim především nález malé plaketky ze slonové kosti s etruským, patrně vlastnickým nápisem, která byla nalezena již koncem minulého století v jedné hrobové výbavě ze IV. stol. př. n. l. S ohledem na otvor uprostřed lze usuzovat, že byla nošena jako amulet. Na přední straně plaketky je zobrazeno sedící zvíře (lev nebo snad divočák), nápis je proveden po okraji rubové strany.

TLE 724 LIBIA Carthago; plaketka ze slonoviny, IV. stol. př. n. l.

mi puinel karθazie : elsφ[---]na

I když onomastické členy jmenné formule zůstávají zatím nejasné, za zmínku stojí alespoň etnikon *karθazie*, který neobráží lat. toponymum *Carthago* ani řec. Καρχηδών, ale odpovídá fénicko-punskému *qrt hdšt* "Nové město". O tom, že i latina nazývala původně na základě semitského výrazu toto severoafrické město *Carthada* (etnikon *Carthadius), dosvědčuje ostatně pozdní Solinus (XXVII 10): "...et Carthadam dixit, quod Phoenicum ore exprimit Civitatem Novam."

Závěr

Ve srovnání s očekáváním se praktický lingvistický význam bilingvního nápisu z Pyrgi neukázal příliš velkým. Etruský slovní fond vzrostl o pouhý tučet nových výrazů, objevily se některé nové gramatické formy, avšak syntakticky zůstala veškerá větná spojení nadále neprůhledná. Nápis svým dedikačním obsahem zapadl do relativně úzkého, dosud nejlépe doloženého sektoru, totiž etruských liturgicko-pohřebních reálií. Takovéto hodnocení však nijak nezmenšuje jeho velký antikvární, historický a náboženský význam.

Výběr základní bibliografie:

- ALTHEIM F., STIEHL R. (1967): *Die phönizische Inschrift aus Pyrgoi*, Anatolica 1, 87-92 (= v knize: AA. VV. *Die Araber in der Alten Welt IV*, Berlin 1967, 224-30).
- AMADASI GUZZO M. G. (1990): *Iscrizioni fenicie e puniche in Italia*, Roma, (hlavně str. 94 nn. No. 38).
- BLOCH R. (1969): *Une mode d'interprétation à deux degrés: de l'Uni de Pyrgi à Ilithye et Leucothée*, Arch. Cl. 21, 58-64.
- COLONNA G., PALLOTTINO M., BORRELLI L. V., GARBINI G. (1964): *Scavi nel santuario etrusco di Pyrgi. Relazione preliminare della settima campagna, 1964, e scoperta di tre lamine d'oro inscritte in etrusco e in punico*, Arch. Cl. 16, 49-117.
- CRISTOFANI M. (1966): *Sulla paleografia delle iscrizioni etrusche di Pyrgi*, Arch. Cl. 18, 103-09.
- CRISTOFANI M. (1981): *Nota di aggiornamento sulla scrittura delle lamine di Pyrgi*, in: *Die Göttin von Pyrgi. Archäologische, linguistische und religionsgeschichtliche Aspekte* (Akten des Kolloquiums, Tübingen 1979), Firenze, 55-62.
- CRISTOFANI M. (1984): *Le forme del potere in età arcaica*, in: AA. VV. *Gli Etruschi. Una nuova immagine*, Firenze, 129-32.
- DELCOR M. (1974): *Le hieros gamos d'Astarté*, RSF 2, 74-76
- DE SIMONE C. (1981): *Die Göttin von Pyrgi. Linguistische Probleme*, ve sborníku: *Die Göttin von Pyrgi*, cit., 63-71.
- DEVOTO G. (1966): *Considerazioni sulle lamine auree di Pyrgi*, SE 34, 211-20.
- DUPONT-SOMMER A. (1964): *L'inscription punique récemment découverte à Pyrgi (Italie)*, JA 252, 289-302.
- DURANTE M. (1965): *Le formule conclusive dei testi etruschi di Pyrgi*, RAL n. s. 20, 308-21.

- FERRON J. G. (1965): *Remarques sur l'inscription punique de Pyrgi*, OA 4, 181-98.
- FÉVRIER J. G. (1965a): *L'inscription punique de Pyrgi*, CRAI, 9-18.
- FÉVRIER J. G. (1965b): *Remarques sur l'inscription punique de Pyrgi*, OA 4, 176-80.
- FÉVRIER J. G. (1965c): *À propos du hieros gamos de Pyrgi*, JA 203, 11-13.
- FISCHER W. (1968): *Die phönizisch-etruskischen Texte der Goldplättchen von Pyrgi*, GGA 220, 64-72.
- FITZMYER J. (1966): *The Phoenician Inscription from Pyrgi*, JAOS 86, 287-88.
- FRIEDRICH J. (1969): *Nochmals die phönizische Inschrift von Pyrgi*, ve sborníku: *Beiträge zur alten Geschichte und deren Nachleben* (Fs. F. Altheim), Berlin, 205-09.
- GARBINI G. (1964): *La iscrizione punica*, Arch. Cl. 16, 64-76.
- GARBINI G. (1965): *Considerazioni sull'iscrizione punica di Pyrgi. Con un contributo di G. Levi della Vida*, OA 4, 35-52.
- GARBINI G. (1968): *Riconsiderando l'iscrizione punica di Pyrgi*, AION 28, 229-46.
- GARBINI G. (1969): *Le parole iniziali dell'iscrizione etrusca A di Pyrgi*, PdP 24, 378-83.
- GARBINI G. (1970): *Le iscrizioni di Pyrgi e la lingua etrusca*, GIF n. s. 1, 1-14.
- GARBINI G. (1989): *L'iscrizione di Pyrgi*, RSO 17, 179-87.
- HEURGON J. (1965): *Les inscriptions de Pyrgi et l'alliance étrusco-punique autour de 500 av. J. C.*, CRAI, 89-103.
- HEURGON J. (1966): *The Inscriptions of Pyrgi*, JRS 56, 1-15.
- HÖFNER M., PFIFFIG A. J. (1965): *Eine punisch-etruskische Bilinguis*, AfO 21, 252-55.
- KNOPPERS G. N. (1992): *The God in his Temple: The Phoenician Text from Pyrgi as a Funerary Inscription*, JNES 51, 105-20.
- MOSCATI S. (1964): *Sull'iscrizione fenicio-punica di Pyrgi*, RSO 39, 257-60.
- OLZSCHA K. (1966): *Die punisch-etruskischen Inschriften von Pyrgi*, Glotta 44, 60-108.
- PALLOTTINO M. (1964): *Le iscrizioni etrusche*, Arch. Cl. 16, 76-104, *Conclusioni storiche*, 104-17.
- PFIFFIG A. J. (1965): *Uni-Hera-Astarte. Studien zu den Goldblechen von S-Severa/Pyrgi mit etruskischer und punischer Inschrift*, (Österr. Akad. Wissensch., Phil.-hist. Kl., Denkschriften, 88, 2) Wien, 53 str.
- PFIFFIG A. J. (1965): *Zur Interpretation von Zeile 6-9 des punischen Textes von Pyrgi*, Anzeiger Österr. Akad. d. Wiss., Phil.-hist. Kl., Nr. 102, Wien, 313-28.
- PFIFFIG A. J. (1966): *Weitere Bemerkungen zur Interpretation des punischen Textes von Pyrgi*, OA 5, 207-21.

-
- RIX H. (1968): *Die phönizisch-etruskischen Texte der Goldplättchen von Pyrgi*, GGA 220, 72-94.
- RIX H. (1981): *Pyrgi-Texte und etruskische Grammatik*, ve sborníku: *Die Göttin von Pyrgi*, cit., 85-98.
- RÖLLIG W. (1969/70): *Beiträge zur nordsemitischen Epigraphik. 1. Die phönizische Inschrift aus Pyrgi*, WdO 5, 108-18.
- WEEBER K.-W. (1985): *Die Inschriften von Pyrgi. Eine Bilanz 20 Jahre nach ihrer Entdeckung*, Antike Welt 16, 3, 29-37.
- WERNER R. (1973-74): *Die phoinikisch-etruskischen Inschriften von Pyrgi und die römische Geschichte im 4. Jh. v. Chr.*, Grazer Beiträge 1, 241-71; 2, 263-94.

ZUSAMMENFASSUNG

Die etruskisch-punische Bilingue von Pyrgi
30 Jahre nach ihrer Entdeckung

In der Form einer Bilanz der im Sommer 1964 in Pyrgi gefundenen Goldblechen mit zwei etruskischen Inschriften und einer punischen ist es an einige wichtige linguistische, historische und religionsgeschichtliche Aspekte dieses Fundes aufgezeigt worden.

Die soweit bis heute mögliche Interpretation der beiden etruskischen Inschriften ist vor allem von den Interpretationsmöglichkeiten des parallelen punischen Textes abhängig, wo längst gesicherte linguistische Ergebnisse zur Verfügung sind. Obwohl in diesem punischen Text mehrere Wörter gut bekannt sind, lassen sich einige Passagen problemlos nicht übersetzen und grammatisch bestimmen. Zum Verständnis des punischen Textes sind hier einige neue Verbesserungsvorschläge von Knoppers (1992) berücksichtigt worden.

Im Verständnis der beiden etruskischen Texte zeigt sich in den letzten Jahren fast kein bedeutsamer Fortschritt, was mit dem Vorbehalt mancher Etruskologen der Interpretation der Pyrgi-Texte gegenüber bestimmt verbunden ist. Bei der Interpretation der etruskischen Inschriften von Pyrgi sind in der Bilanz nur die einfachsten hermeneutischen Probleme, die der *communis opinio* entsprechen, erhellt worden, damit diese Bilanz auch von allen Außenstehenden mit Nutzen verwendet werden könnte. Auf die Detailanalyse von Rix (1981) wird verzichtet, weil manches (z.B. auf dem Felde von Syntax) hier dem Außenstehenden gesicherter erscheinen müsse, als es in Wirklichkeit ist.

Trotz der ursprünglichen Erwartung, daß der Fund von drei Goldblechen von Pyrgi helfen werde, "das Rätsel" der etruskischen Sprache endlich zu lösen, zeigt sich der praktische linguistische Nutzen der Inschriften von Pyrgi sehr beschränkt. Obwohl unsere Materialsammlung um etwa ein Dutzend neuer Wörter und um einige neue morphologische Formen bereichert worden ist, haben die Texte zu einer Erweiterung unserer Kenntnisse der etruskischen Syntax gar nichts beigetragen. Das mindert natürlich auf keine Weise den großen antiquarischen, historischen und religionsgeschichtlichen Wert der Pyrgi-Texte.

ŘECKÉ TEXTY NA CD-ROM

Dagmar Muchnová (Praha)

1. ÚVOD

Pronikání počítačů do našeho života mění radikálně způsob naší práce. Pro většinu z nás zatím počítač představuje lepší psací stroj: psaní je rychlejší a méně namáhavé, opravy překlepů jsou snadnější a prezentace celého výtvoru je dokonalejší. Další vymožeností textových editorů je automatické vytváření indexů, automatické číslování kapitol i paragrafů a generování obsahu.

Většina dnešních textových editorů dále nabízí ortografickou kontrolu, kdy program sám vyhledává chybně napsaná slova, případně nabízí možné opravy. Existují dokonce editory, které provádějí i kontrolu syntaktickou a stylistickou. Např. textový editor Word pod Windows je schopen opravovat ve své francouzské verzi shodu adjektiva s příslušným substantivem v čísle a v rodě, shodu substantiva s participiem minulým, záměny adjektiva s participiem a mnoho dalších jevů. V rámci stylistické kontroly Word upozorňuje na archaismy, pleonasmy, příliš dlouhé věty, homonyma, přemíru pasívních konstrukcí apod. Program umožňuje mimo jiné kontrolu personifikovat, např. v odborném textu, který se vyznačuje vyšším procentem pasívních vazeb než běžný spisovný styl (proto by program opakovaně nabádal k nahrazování těchto konstrukcí jiným způsobem vyjádření), je možno prostě položku "pasivum" ve stylistické kontrole potlačit.

V další fázi počítač nahrazuje kartotéku: zde mám na mysli kartotéku, do níž jsou zadávány údaje ručně z klávesnice. Databázové programy jsou schopny uchovávat bibliografické údaje i excerpovaný materiál a řadit je podle různých předem zadaných kritérií, popř. je i statisticky zpracovávat.

V poslední fázi nahrazuje počítač a jeho programové vybavení práci s knihou: v naší specializaci práci s antickými i středověkými texty, konkordancemi a indexy. Hledání v "počítačových konkordancích" je nepředstavitelně rychlé, praktické a výhodné. Kromě ověřování a lokalizace určité citace a statistických vyhodnocování – o tom budeme hovořit podrobněji dále – umožňují některé počítačové programy i přesné zkopírování citace do textového editoru, v němž uživatel běžně pracuje, takže odpadá zdoluhavé opisování, do něhož se při manuálním přenosu snadno může vloučit chyba.

Texty knih se ovšem neuchovávají na běžných disketách či disku, nýbrž na tzv. CD-ROM (*Compact Disc – Read Only Memory*). Záznam na CD je trvalý a nemůže být měněn. Z běžného života známe všichni gramofonová "cédéčka", která postupně začínají nahrazovat klasické desky. Na "cédéčkách" však může být nahrána nejen hudba, ale i text a obrázky: obvyklý CD

---

o obsahu 600 MB postačí k zapsání 150.000 stránek. A to vše na platinové destičce o průměru 12 cm a o váze několika dekagramů.

2. TLG (THESAURUS LINGVAE GRAECAE)

Pro klasické filology je k dispozici několik CD-ROMů. Řecká literatura je zachycena na "cédečku" s názvem *Thesaurus Linguae Graecae* (TLG). Projekt byl realizován pod vedením prof. Theodora Brunnera na kalifornské univerzitě v Irvinu (adresa Prof. Theodore Brunner, University of California, Irvine, CA 92717, USA). V současné době je distribuována verze D, která zahrnuje prakticky celou řeckou literaturu od Homéra až do 8. st. n. l. včetně některých scholií, jako např. *Scholium in Aeschylum, in Aeschinem* apod. Neobsahuje nápisy a kritický aparát. Verze D představuje první krok další pracovní etapy, která počítá s rozšířením databáze i o autory byzantského období, tj. až do r. 1453. TLG se neprodává, nýbrž pronajímá, a to na dobu 5 let: pro jednotlivce stojí pronájem 500 \$, pro instituce 850 \$.

Kromě vlastních textů (*TLG Data Bank Texts*), obsahuje TLG i *Index to TLG Data Bank Texts* a *TLG Canon*, které poskytují důležité informace o organizaci databáze. Bibliografický Index obsahuje seznam kritických vydání použitých v TLG, seřazených ne podle autorů, nýbrž podle číselných kódů. Každému autorovi je totiž přidělen čtyřmístný číselný kód, každému dílu kód třímístný, např. kód 0294 001 = *Corrina Lyr., Fragmenta*. Ke zjištění číselného kódu autora a díla slouží Canon, který rovněž podává informace o literárním žánru daného díla, o době a místě jeho vzniku, apod. Tento index existuje také ve formě knižní publikace *Canon of Greek Authors and Works*, kde jsou bibliografické údaje řazeny abecedně (LUCI BERKOWITZ – KARL A. SQUITIER, *Canon of Greek Authors and Works*, New York – Oxford, Oxford University Press 1990³). Jen pro zajímavost: Canon zahrnuje zhruba 3 200 autorů, 9 400 jednotlivých děl a více než 65 000 000 slov.

Při výběru textů pro TLG se jeho autoři nedrželi jedné edice, nýbrž vybírali vždy nejlepší vydání daného díla. Pokud dosud neexistuje vědecké vydání, použili vydání staršího a někdy i méně vhodného. Vzhledem k tomu, že TLG neobsahuje kritický aparát, není uživatel zbaven nutnosti konzultovat i knižní vydání.

K práci s TLG je podle autorů Thesauru zapotřebí osobní počítač PC IBM či kompatibilní s procesorem 80 286 a vyšším, pevný disk – nejméně 50 MB, myš, čtečka CD-ROM a dotazovací program (viz kap 4.).

3. PHI (PACKARD HUMANITIES INSTITUTE)

Pro latinskou literaturu je k dispozici obdoba řeckého TLG – kompaktní disk, jehož autoři jsou pracovníci *Packard Humanities Institute* (PHI) z Los

---

Altos (adresa: Brigitte R. Comparini, Administrator, 300 Second Street, Suite 201, Los Altos, CA 94022 USA). V současné době se používá verze 5.3. Stejně jako řecký TLG má určité mezery – např. chybí Claudianus. Kromě latinských autorů obsahuje i nejdůležitější verze Bible: Starý zákon (hebrejsky), Septuagintu a Nový zákon v řečtině, Vulgátu (v latině) a některá další díla. Bibliografické údaje nebyly dosud publikovány v knižní formě.

Kromě těchto textů vydal PHI druhý kompaktní disk, určený především pro papyrologu a pro epigrafiku. Obsahuje tyto části: (1) *Inscriptions* (Cornell, Ohio, IAS), (2) *Papyri* (Duke, Michigan) a (3) *Coptic Texts*. V současné době se užívá verze 6.

Oba disky PHI se pronajímají na 3 roky za 150 \$.

4. PŘÍSTUPOVÉ (DOTAZOVACÍ) PROGRAMY

Texty TLG uložené na CD nejsou přístupné přímo. S TLG pracujeme pomocí dotazovacích (přístupových) programů. Zatímco CD-ROM lze užívat nezávisle na typu počítače, protože údaje jsou kódovány podle mezinárodních norem, přístupové programy fungují jenom na počítačích, pro něž byly vypracovány. Existují tedy jiné programy pro počítače Macintosh a jiné pro PC.

S přístupovými programy lze pracovat dvěma způsoby:

1) čtení textů. Uživatel zadá jméno autora, název díla a program mu umožní číst na obrazovce celé dílo stránku po stránce nebo “na přeskáčku”, tj. tak, jak by uživatel pracoval s normální knihou. Uživatel také může zadat konkrétní místo z autora (např. při ověřování citace) a program nastaví na obrazovce přímo vyžádanou pasáž.

2) vyhledávání slov či jejich fragmentů v jednom nebo v několika textech. Chce-li uživatel zjistit např. všechny výskyty slovesa $\lambda\epsilon\gamma\omega$ v ind. prez. aktiva, musí zadávat buď každý tvar zvlášť nebo zadá jen kořen, ale pak počítač vyhledá všechna slova, která začínají sekvencí $\lambda\epsilon\gamma-$, tj. nejen slovesné tvary, které měl uživatel na mysli.

Celkem existují 3 typy přístupových programů: pro počítače IBM compatible, pro počítače Macintosh Apple a systém Ibycus.

4.1. Ibycus

Systém Ibycus představuje na rozdíl od druhých dvou přístupových programů nejen program, ale i speciální hardware. Plným jménem se systém nazývá Ibycus SC (*Ibycus Scholarly Computer Complet*: počítač Hewlett-Packard, monitor, čtečka CD-ROM Sony, tiskárna HP LaserJet II a příslušné programové vybavení). Adresa evropského dealera systému Ibycus je Aslan Ltd, Woodlands Park 9, Girton, Cambridge, CB OQB, England. Podle zpráv ze začátku roku 1993 se Ibycus dočasně neprodává, protože se připravuje nová verze.

Ibycus umožňuje práci s CD TLG i PHI. Jeho velkou předností je mimořádně vysoká rychlost vyhledávání (je to nejrychlejší program: 30-45 min. pro jednu sekvenci v celé řecké literatuře, 10 min. v latinské literatuře), jeho velkou nevýhodou jsou však obtíže při exportu citací do textových editorů, s nimiž je uživatel zvyklý pracovat: dochází totiž ke ztrátě důležitých typografických a ortografických informací. Je schopen vyhledávat i spojení několika slov či jejich fragmentů: při zadávání sekvencí se používá logických operátorů OR (inkluzivní, tj. *a* či *b* nebo obojí) a AND (tehdy *a* jen tehdy, když se sekvence vyskytují simultánně v témže kontextu).

V řečtině se berou v úvahu obvykle sekvence bez přízvuků a bez rozlišení koncové a lunární sigmy. Uživatel však může uvedené prvky zadat jako zvláštní parametry, stejně jako jiné speciální znaky, např. dierezi či označení délky.

Když program splní úkol a vyhledá zadané sekvence, zobrazí je na obrazovce v inverzi (bílá písmena v černém obdélníku) v rámci kontextu, jehož délku jsme předtím definovali. Vyhledané citace lze rolovat po obrazovce jako běžný text. V dolní části obrazovky je uveden celkový počet výskytů.

Ibycus obsahuje také jednoduchý textový editor, s nímž však – jak se zdá – uživatelé nemají dobré zkušenosti.

4.2. Programy pracující v prostředí Macintosh

Pro nás jsou samozřejmě mnohem zajímavější (finančně) přístupové programy, které umožňují práci s TLG bez dalších nároků na hardware. Výklad začínáme přístupovými programy užívanými na počítači typu Macintosh, protože většina zahraničních badatelů na poli grécistiky pracuje na tomto typu počítačů. Macintosh Apple užívají textové editory podobné programu Word pod Windows u PC IBM. Mají k dispozici několik typů řeckých fontů libovolně přenosných (např. Salamis, Kadmos, Sparta, Korinthos a nejúspěšnější a v současné době zřejmě nejrozšířenější Supergreek). Dosud jsem se nesetkala s nikým, kdo by pracoval s TLG na počítači PC (mám informace z celé Francie, francouzské části Švýcarska, Belgie, Amsterdamu a Madridu; nemám tedy zmapované germanofonní země).

Nejznámějšími a nejpoužívanějšími programy jsou *Pandora* a *SNS Greek*: *Pandora* byla vyrobena v USA (adresa pro objednávky: Perseus Project, Intellimation Library for Macintosh, Dpt XA, P.O. Box 1922, Santa Barbara, CA 93116-1922, USA) a *SNS Greek* v Itálii v Pise (adresa: Anna Santoni, Scuola Normale Superiore, Piazza dei Cavalieri 7, 56 100 Pisa, Italia).

4.2.1. Pandora

Pandora byla původně vyvíjena v rámci projektu Perseus na Univerzitě v Harvardu pod vedením prof. Elli Mylonasové (Department of the Classics, Harvard University, Cambridge, MA 021 38, USA), stojí 50 \$ a lze s ní zadávat dotazy jak TLG, tak PHI.

Pandora je 3× pomalejší než Ibycus, ale umožňuje přenos do různých editorů, lze libovolně listovat řeckým textem. Hledání jednoho řetězce v celém TLG zabere – podle typu počítače atd. – asi 2-3 hodiny, zatímco u Ibycu asi 30-45 min. Zpracování jednoho řetězce (sekvence) v autorovi, jako je např. Strabón, trvá pomocí programu Pandora 1 minutu.

Pro výběr autora není nutné v Pandoře používat Canon. Citace mohou být exportovány ve formátu RTF (*Rich Text Format*), který umožňuje zachovávat i typografické parametry.

K používání Pandory je třeba mít k dispozici buď SMK Greek Keys (k dostání v USA – 50 \$, používá fontu Kadmos) nebo Super Greek (stojí 100 \$).

4.2.2. SNS GREEK

SNS Greek byl vyvinut na Scuola Normale Superiore v Pise pro práci s TLG a s oběma “cédečky” PHI.

Uživatel si může sestavit ke své práci vlastní korpus extrahované z TLG (např. určitého autora či autory, literární žánry, období nebo pro určitou geogr. oblast). Texty z CD-ROMu lze bez problémů exportovat na pevný disk nebo disketu – pak je možno pracovat s exportovaným textem v prostředí programu, na který jsme zvyklí. Největší výhodou je zrychlení postupu, protože odpadá přístup na CD-ROM. SNS Greek nabízí různé možnosti vyhledávání řetězců, např. spojování dvou řetězců pomocí operátorů AND a OR, eliminace nezajímavých případů pomocí příkazu EXCEPT, lze omezit vyhledávání jen na vlastní jména pomocí volby CASE SENSITIVE, která bere ohled na velká písmena. Existuje také speciální příkaz určený pro vyhledávání v papyrech COMPACT, který ignoruje mezery, začátky a konce slov, interpunkci apod. Normálně je vyhledávání prováděno bez zřetele na suprasegmentální a infrasegmentální diakritiku (přídechy, přízvuky, iota subscriptum, dierezi, apostrofy), ale podle přání může program všechny tyto prvky brát v úvahu. Kontext citací lze nastavit od 0 do 30 řádek. Je umožněna i indexace textů, tj. vytváření indexu k vybranému dílu. U každého slova v indexu je uveden počet jeho výskytů a jejich reference. Je možno také zvolit příkaz, kterým jsou eliminována slova s nižší frekvencí výskytů, než jsme zadali: tak bychom mohli např. vybírat lemmata do školního slovníku.

4.3. Programy pracující v prostředí IBM

4.3.1. Offload

Offload byl vyvinut na pensylvánské univerzitě, stojí 75 \$, jeho výrobcem je CCAT (Centre for Computer Analysis of Texts, College Hall, Univ. of Pennsylvania, Philadelphia). Umožňuje vyhledávat výskyty slov v textech TLG, prohlížet text v celku a zkoumat kontext, umožňuje přístup k Indexu TLG a přenos textu do textového editoru, např. Nota bene.

4.3.2. L. Base

L. Base je poměrně drahý program, stojí 245 \$ (Silver Mountain Software, Cloverglen Drive, Dallas). Je použitelný pro latinu, řečtinu, aramejštinu apod. Je velmi rychlý a podle názoru uživatelů lepší než Offload.

4.3.3. V & F – 386 Search and Browse Program

V & F byl vyvinut jak pro práci s TLG (#C, #D), tak i s PHI CD-ROM (#5.3 a # 6) Burkhardem Meissnerem (Institut für Altertumswissenschaften, Seminar für Alte Geschichte, Universitätsplatz 12 /Robertinum/, D-04020 Halle/Saale). Program je značně drahý, 1000 DM pro instituce, 800 DM pro soukromníky a vyžaduje dokoupení DOS EXTENDRu (25 \$). Umožňuje tisk na tiskárně HP Laserjet a 24 jehličkové tiskárně NEC/EPSON a pomocí konverzního programu transfer do editoru Word Perfect, Nota Bene a Chi-Writer 3.11. Hardwarové požadavky na provozování V & F jsou: počítač 386 nebo vyšší, 2 MB RAM, monitor s grafickou kartou Hercules či vyšší, čtečka disků CD-ROM a ovladač MSCDEX.

4.3.4. Musaios

Autory programu Musaios jsou inženýři D. J. Dumont a R. M. Smith, kteří již dříve vyvinuli první verze přístupového programu Searcher (dnes již není distribuován) a programu Pharos, určených pro počítače PC a starší verze TLG a PHI. Původní název Scriptorium byl změněn na Musaios, protože tuto obchodní značku vlastní již jakýsi "*dealer in celebrity autographs*" z Beverly Hills. V současné době se distribuuje verze 1.0b a autoři počítají s vydáváním nových verzí přibližně každých 6 měsíců.

Adresa pro objednávky a registrace: Musaios c/o Darl J. Dumont, 15237 Sunset Boulevard suite 20, Pacific Palisades, California 90272; E-mail a Internet: at ddumont1@cerf.net nebo rsmith1@cerf.net. Cena programu je 65\$, pokud je poslán elektronickou poštou. Jestliže zájemce požaduje disketu, připočítává se 21\$ (cena včetně poštovného). Registrovaní vlastníci dostanou další verzi programu zdarma.

Požadavky na hardware: počítač 386 či vyšší, 4 MB RAM, 3½" drive, myš, HDD 80 MB, nejméně VGA karta, čtečka CD-ROM.

Požadavky na software: Musaios pracuje v prostředí Windows 3.1 (Windows 3.0 je nedostačující) a podporuje transfer do všech známějších editorů pracujících pod Windows, tj. Word Perfect, Ami Pro, ale nejlepší propojení existuje a je plánováno s Wordem. K fungování Musaia je dále nezbytný program WIN GREEK, který obsahuje řecké, hebrejské a koptské fonty a konverzní program Betu. WIN GREEK je zasílán klientovi zároveň s Musaiem, ale je třeba zaplatit zvláštní registrační poplatek ve výši 35 \$, neboť autoři Musaia nejsou vlastníky WIN GREEK.

Pokud jde o naše osobní zkušenosti s tímto programem, musíme ocenit jeho snadnost: ten, kdo zná základní operace s Windows, se naučí pracovat

---

s Musaiem během krátké doby jen na základě přehledných rozvinovacích menu a názorných ikon. Musaios podporuje oba základní způsoby práce s TLG (viz výše), tj. čtení textu a vyhledávání v textu, přičemž obě operace zde mohou fungovat i propojeně.

Pomocí funkce FILE ~ OPEN lze zadávat jméno autora (nebo postupně několika autorů) a název díla bez znalosti jejich číselných kódů, přímo ze jmenného seznamu autorů a děl. V tomto seznamu je zanesen i TLG Canon, který obsahuje seznam autorů a děl s vyznačením, o jaké vydání se jedná (viz kap. 2). Vybraným dílem lze listovat od začátku i od konce, anebo – díky funkci JUMP – lze zadat konkrétní místo z autora (např. při ověřování citace) a na obrazovce se hned objeví vyžádaný úsek. V díle vybraném pomocí FILE ~ OPEN lze zadat řetězec k vyhledání a Musaios na požádání zobrazí postupně všechny jeho výskyty. Při zadávání řetězců lze používat logické operátory “and”, “and not” a “or”, jakož i znak “?”; znak “*” v této verzi není zatím podporován.

Při druhém způsobu pracuje uživatel pomocí funkce CREATE SEARCH SPECIFICATION, která umožňuje prohledávat celého autora, několik vybraných autorů nebo dokonce celý TLG. Po zadání řetězce Musaios ukazuje, jak vyhledávání pokračuje a posléze zobrazí počet výskytů v jednotlivých dílech (bez jejich lokalizace). Nelze zadat statistické zpracování jen jednoho díla. Další volba pak ukáže každý výskyt s třířádkovým kontextem, kde je udána i přesná reference a pořadí výskytu. Pokud potřebujeme širší kontext, je možno okno zvětšit a prohlížet celý text podobně jako při prohledávání jediného textu (viz výše). Rychlost vyhledávání je uspokojivá, Musaios je dokonce o něco rychlejší než Pandora: vyhledání jednoho řetězce ve Strabónovi trvá 45 sekund, zatímco v Pandoře 1 minutu.

Další možnost nabízí vyhledávání podle Indexu TLG. Všechna řecká slova, která se v databázi TLG vyskytují, jsou zanesena do Indexu zároveň s vyznačením počtu výskytů v TLG. Po označení vybraného slova se zobrazí rozpis výskytů u jednotlivých autorů a v jednotlivých dílech. Na přání uživatele program zobrazí i kontext vybraných výskytů s jejich přesnou lokalizací.

Obsah okna lze tisknout přímo pomocí Musaia, ale nemůžeme k němu připojit vlastní poznámky. Jak však bylo řečeno již dříve, Musaios podporuje přenos do textových editorů pracujících pod Windows. Přenos je velmi rychlý a jednoduchý.

Musaios se jeví jako program cenově přístupný, praktický a perspektivní, s celou řadou předností. Nicméně po půlročním používání Musaia se ukázaly některé nedostatky, buď v pojetí programu, nebo v jeho nesprávném fungování. Na příklad nelze vytisknout nebo transportovat do vlastního editoru najednou více než obsah jednoho okna. To znamená, že když chceme přenést nebo tisknout třeba celou stránku, musíme přenos/tisk několikrát opakovat. Hledané slovo není v kontextu nijak zvýrazněno. Objevuje se sice ob-

---

vykle na první řádce, což však není výhodou, protože musíme text přerolovat, abychom získali předchozí kontext. Na referenci hledaného řetězce nelze uplatnit blokovou operaci, reference se musí přepisovat manuálně. Do bloku lze dát jen celé řádky, nikoli jednotlivá slova. Font WIN GREEK má sice pěkný vzhled, ale klávesnice je velmi nepraktická, zvláště pro toho, kdo je zvyklý používat vynikající klávesnici SymbolGREEK a Graeca (Laser GREEK for Windows). Při transportu jsme zjistili jedinou chybu: ostrý přídech před majuskulí se mění v dierezi Ἡράκλειτος → Ἡράκλειτος.

Na některé z těchto nedostatků upozorňují i sami autoři a slibují jejich řešení v dalších verzích. Nesprávné fungování programu se někdy projevuje v zobrazení jiného počtu výskytů při komplexním prohledávání a jiného počtu při prohledávání jednotlivého textu. Při zadání reference program někdy není schopen dané místo najít přímo a musí se dohledat listováním. Ale to jsou jen drobnosti, které by sice neměly být, ale u nově zaváděného nekomerčního programu jsou celkem pochopitelné.

4.4. Nedostatky dosavadních přístupových programů

Vyhledávání řetězců není ideálním řešením: např. při vyhledávání tvarů s nepravidelnou flexí je třeba zadávat množství jednoduchých dotazů a stejně existuje nebezpečí, že nám uniknou některé neklasické či chybné tvary. Rovněž vyhledávání, které je spojeno s nějakým syntaktickým požadavkem, je nerealizovatelné. Není možné např. zadat vyhledání předložky ve spojení s určitým pádem.

5. PERSEUS

Perseus je další databázový program, který obsahuje řecké texty, určený pro počítače typu Macintosh. Nevyžaduje žádný další přístupový program. Byl vypracován Američany, zpočátku pro archeology. Databanka zahrnuje texty Hérodota, Thúkýdida, Pausania, Plútarchovy Životopisy a brzy má být doplněna o Homéra. Počítá se i s inkorporací kritického aparátu. Existuje přímé spojení s řecko-anglickým a anglicko-řeckým slovníkem a se slovníkem synonym. Perseus také disponuje morfologickým analyzátozem věty, zdokonaleným na universitě Paris VII Michelem Casewitzem.

Program obsahuje plány řeckých lokalit i plány památek spolu s bibliografií a barevné fotografie.

6. PETRAE

Pro úplnost se zmiňme ještě o programu PETRAE (*Programme d'étude et de traitement automatisé de l'épigraphie grecque et latine*), zaměřeném na latinskou a řeckou epigrafiku. Tento program byl vypracován v CPP

(Centre Pierre Paris) na univerzitě M. Montaigne v Bordeaux III pod vedením prof. J. Roddaze a A. Bressona. Zdejší skupina se zaměřila v první fázi na zpracování textových databází, seskupených pod názvem Data Antiqua. Nejznámější je zřejmě databáze PETRAE (latinská a řecká epigrafika), dále existuje databáze AETAS (počítačové zpracování údajů z časopisu *L'Année épigraphique*) a konečně CIMF (databáze francouzských středověkých textů).

Program PETRAE obsahuje databázi 40 tis. nápisů v textovém editoru, 12 tis. nápisů v databázích Petrae (výběr nápisů z Malé Asie, Belgie, Bulharska, Rumunska, Egypta, Španělska, Francie, Řecka, Itálie, Mezopotámie, Portugalska a Švýcarska). Na jejich zpracování se podíleli nejen pracovníci z Univerzity v Bordeaux a z dalších francouzských univerzit, ale i zahraniční pracoviště. Program PETRAE zahrnuje dále podprogram Heuristikon Petrae, který umožňuje práci s databázemi, takže PETRAE nejsou závislé na dalším (přístupovém) programu.

PETRAE nabízejí uživateli možnost pracovat s nápisem ve 2 formách: jednak v majuskulí v takové podobě, v jaké se nápis vyskytuje ve skutečnosti (včetně případné interpunkce a lakun), a jednak v minuskulí, již doplněné, spolu s překladem, kritickým aparátem a komentářem.

Organon

Tatáž skupina z Bordeaux připravuje nový program Organon, který bude využívat vymoženosti programu PETRAE, ale bude rošířen na celou oblast archeologického materiálu a pramenů historie starověkého světa včetně historické geografie.

7. PHRASEA

Závěrem se zmíníme o programu, který se připravuje pro užívání v Bibliothèque de France, která má být otevřena v r. 1995 a v níž budou mít čtenáři k dispozici 100-300 počítačů Macintosh (tzv. P.L.A.O. = *postes de lecture assistés par ordinateur*). Tyto počítače budou umožňovat přímý přístup nejen do katalogů knihovny, ale i do slovníků a encyklopedií na elektronických médiích a export textů z těchto médií přímo do uživatelského editoru.

Phrasea je program určený pro práci s textem. Umožňuje vytvořit uživatelskou databázi z textů importovaných pomocí scanneru či modemu, získaných z CD disků nebo napsaných manuálně na klávesnici. S touto databází pak může uživatel dále pracovat, tj. zadávat jí různé otázky a úkoly, podobně jako jsme to viděli u Pandory a SNS Greek, ale v komplexnějším měřítku: Phrasea umí mimo jiné pracovat také se synonymy.

Pokud jde o práci s TLG na CD-ROM, Phrasea neumožňuje přímý přístup na CD-ROM a musí tudíž užívat jako prostředníka Pandoru či SNS Greek.

8. ZÁVĚR

Práce s CD-ROM TLG i s jinými elektronickými médii znamená pro klasické filology obrovské ulehčení, zpřesnění i příjemnější práce. Neměli bychom však zapomínat, že práce s počítačem je pro nás jen prostředkem, nikoli cílem.

Literatura:

- ACTES DE LA TABLE RONDE "Linguistique latine et informatique", *V^e colloque international de linguistique latine, Louvain-la-Neuve 1989*, in: *Revue Informatique et Statistique dans les Sciences humaines*, 25, 1989, 193-224.
- BÉGUIN D., *Recherche informatisée sur les textes grecs et latins. CD-ROM et logiciels d'interrogation*, *Lalies* 11, 1992, 213-223.
- BRUNET PH., *Consulter le Thesaurus Linguae Graecae sur Macintosh: Pandora et SNS Greek*, *Syntaktika* 3, 1992, 14-20.
- COUNILLON P., *L'utilisation du TLG au Centre Pierre Paris*, *Syntaktika* 2, 1992, 18-21.
- JACOB CH., *Un logiciel de recherches en texte intégral appliqué au Thesaurus Linguae Graecae*, *Syntaktika* 2, 1992, 2-12.
- JACQUINOD B., *L'utilisation du Thesaurus Linguae Graecae (TLG)*, *Syntaktika* 1, 1991, 4-10.
- JUNCA N., MICHEL F., *PETRAE*, *Syntaktika* 2, 1992, 22-31.
- ROUX D., *Organon*, *Syntaktika* 2, 1992, 15-17.
- SANTONI A., BIONDI L., RUSSO A., *Le logiciel SNS-Greek*, *Syntaktika* 1, 1991, 10-20.
- SANTONI A., BIONDI L., RUSSO A., *Présentation du logiciel SNS-GREEK, outil de consultation du TLG*, *Lalies* 11, 1992, 223-230.

RÉSUMÉ

Textes grecs sur les CD-ROM

Après avoir fait connaître au lecteur le contenu des disques optiques compacts *PHI*, *Thesaurus Linguae Graecae* (Irvine) et le système complexe d'*Ibycus*, l'article présente une information synoptique sur le logiciel d'interrogation destiné aux ordinateurs Macintosh (*Pandora* et *SNS Greek*) et surtout aux ordinateurs PC: *V & F - 386 Search and Browse Program* (par Burkhard Meissner de Halle) et *Musaïos* (par D. J. Dumont et R. M. Smith de Californie). Ce dernier est l'objet d'une description plus complexe et détaillée puisque nous en avons une expérience personnelle et qu'il semble être le plus approprié pour l'utilisateur tchèque. Finalement, les projets de *Perseus*, *Petrae* et *Phrasea* sont mentionnés.

ŘÍMSKÝ MÍR V MAKEDONII A V ŘECKU

Pavel Oliva (*Praha*)

Po vítězství v 3. makedonské válce vyslal římský senát v roce 167 př. Kr. desetičlennou komisi do Makedonie a pětičlennou do Ilýrie. Na základě návrhů těchto komisí měli pak vojevůdci Lucius Aemilius Paullus a Lucius Anicius Gallus uspořádat poměry v obou zemích (Liv. 45,17). Jak uvádí Livius (45,18,1), *“bylo především rozhodnuto, aby Makedoňané a Ilyrové byli svobodni”*. Svoboda v římském pojetí spočívala v tom, že bylo zrušeno makedonské i ilyrské království. “Osvobození” znamenalo, že nově vytvořená správa byla přímo podřízena římské vůli.

Území bývalého makedonského království bylo rozděleno na čtyři samosprávné oblasti, z nichž každá měla svůj vlastní sněm a ústřední úřady. Byl zakázán obchodní styk a dokonce i uzavírání sňatků mimo území jednotlivých oblastí. Římané uzavřeli makedonské zlaté a stříbrné doly, zakázali těžbu dřeva pro stavbu lodí a povolili jen nevelké vojenské kontingenty na ochranu severních hranic proti útokům “barbarů”. Daně byly sníženy na polovinu, ale peníze nezůstávaly v Makedonii, nýbrž byly odváděny *“římskému národu”* (Liv. 45,18; 45,29-30).

L. Aemilius Paullus uspořádal v Amfipoli slavnostní hry. Při této příležitosti byly veřejně vystaveny ukořistěné poklady, zejména *“sochy, obrazy, koberce, nádoby ze zlata a stříbra, z mědi a ze slonoviny”*. Tyto umělecké předměty byly pak naloženy na loď a poslány do Říma (Liv. 45,32-33; srov. i 45,39). Byla to do té doby nejbohatší kořist získaná Římany v dobovacích válkách.

Do Říma proučila poselstva vyslovující vítězné mocnosti blahopřání a ujištění o loajalitě. V čele delegace pergamského království byl bratr vládnoucího Eumena II. Attalos. Římané se snažili poštvat Attala proti Eumenovi, jemuž vytýkali kontakty s Perseem. Jejich snaha, aby se pergamským vládcem stal Attalos, však nebyla úspěšná. Nevraživost římského senátu vůči Eumenovi se projevila i v příštím roce, když se Eumenés vypravil do Itálie, aby se hájil proti výtkám, že v průběhu 3. makedonské války podporoval Persea. Senát přijal usnesení, že nebude přijímat žádné krále, a Eumenés, jenž mezitím přistál v Brundisiu, byl nucen vrátit se do Pergama (Pol. 30,1-3; 18-19; Liv. 45,44; periocha 46. knihy).

S ještě větší averzí se setkal Rhodos, jehož představitelé se na sklonku 3. makedonské války snažili zprostředkovat v Římě mír s Perseem. Rhodští vyslanci se objevili v senátě až po bitvě u Pydny. Senátoři se nespokojili s je-

jich blahopřáním k vítězství, vytýkali jim promakedonský postoj a nezměnili své stanovisko ani při dalších jednáních.

Když poselstvo senátu směřovalo bezprostředně po skončení 3. makedonské války do Egypta, ohrožovaného útokem seleukovského vládce Antiocha IV., požádali Rhodští oba římské vyslance o rozhovor a snažili se omluvit svou politiku vůči Perseovi. Gaius Popilius Laenas, jenž pak proslul svým nekompromisním postojem vůči Antiochovi, ostře kritizoval jednání Rhodu s makedonským králem. Gaius Decimius vystoupil smířlivěji. Odsuzoval jen ty rhodské občany, kteří sympatizovali s Perseem. Rhodští rozhodli o přísném potrestání promakedonských politiků. Někteří uprchli již před příchodem římských vyslanců, ostatní spáchali sebevraždu.

Dvě poselstva z Rhodu se potom marně pokoušela v Římě obnovit dřívější přátelské vztahy s mocnou říší. Senát přijal usnesení, aby "*všichni Kárové a Lyčané, které přirklí Rhodským po válce s Antiochem* [III.], *byli svobodní*" (Pol. 30,5,12; Liv. 45,3; 45,10; 45,20,4 – 45,25).

Ztráta rozsáhlého území v Malé Asii nebyla však jedinou pohromou, která postihla Rhodos. Roku 166 přirklí Římané Athéňanům ostrovy Lémnos a Délos. Občané Délu byli vypuzeni a na jejich místo přicházeli athénští osadníci a postupně se tu usazovali kupci z Itálie. Délos byl osvobozen od celních poplatků a stal se záhy nejvýznamnějším obchodním centrem v egejské oblasti. Rhodos hrál sice i nadále jistou úlohu v obchodu s obilím, avšak jeho hospodářský rozmach byl u konce (Pol. 30,19,17 – 20,9). Oslabení rhodského loďstva vedlo k oživení činnosti pirátů v Egejském moři.

Ještě před příchodem komise senátu do Makedonie nařídil L. Aemilius Paullus, aby byla zničena tři města (v Makedonii a v severozápadní Thessalii), která se nechovala přátelsky k Římanům (Liv. 27,1-4). Potom se vydal na cestu do Řecka. V Delfách vykonal nejen oběť v Apollónově chrámu, nýbrž stanovil, aby na sloupy určené pro sochy krále Persea byly postaveny jeho vlastní sochy. Zavítal pak i na jiná místa ve středním Řecku a na Peloponnésu (Liv. 45,27,5 – 28,5).

V Aitólíi si mezitím dva prořímsší předáci vyžádali asistenci římských vojáků z posádky v Démétriadě a obklíčili zasedání spolkové rady. V důsledku tohoto zásahu bylo pobito na 550 aitólských občanů, mnozí další byli posláni do vyhnanství a majetek všech postižených byl zkonfiskován (Liv. 45,28,6-8). Po uspořádání nové správy Makedonie přistoupil L. Aemilius Paullus a členové senátní komise k projednání tohoto "případu". Odsouzen byl (nejspíše k pokutě) velitel posádky v Démétriadě za to, že dal pro tuto akci k dispozici římské vojáky. Jak podotýká Livius, přihlíželo se však při vyšetřování "*spíše k tomu, která strana byla pro Římany a která pro krále, než kdo byl vinen a kdo poškozen*". Iniciátoři vraždy byli zproštěni viny. To přirozeně posílilo sebevědomí stoupenců Říma v celém Řecku (Liv. 49,31,1-2).

Radikální přívrženci Římanů přicházeli do Amfipole a sdělovali členům senátní komise jména svých spoluobčanů, kteří "*potají přáli Perseovi*". Na

základě těchto udání přikázal Paullus obviněným mužům z Aitólie, z Akarnánie, z Épeiru, z Boiótie – a rovněž z Thessalie a z Perrhaibie (Pol. 30,7,6) –, aby s ním odešli do Říma a tam se zodpovídali ze svého jednání. Dva členové komise se odebrali na Peloponnésos. Z achajského spolku bylo do Itálie deportováno přes 1.000 občanů, mezi nimi Polybios. Město Antissa na Lesbu, jehož občané poskytl v průběhu 3. makedonské války zásoby Perseovým lodím, bylo rozbořeno. Dva prominentní řečtí politikové, jeden z Théb a druhý z Aitólie, byli za spolupráci s Perseem popraveni (Liv. 49,31,3-15; o deportaci achajských občanů srov. i Pol. 30,13,6-11; Paus. 7,10,7-11).

Zvláště krutě byli potrestáni obyvatelé východní části Épeiru, kteří se postavili za války na Perseovu stranu. Na základě rozhodnutí senátu měla kořist z tamějších obcí připadnout římským vojákům. Podle Liviova výkladu (45,34,5) byla odměna vyplacená jezdcům i pěšákům značná. Naproti tomu Plútarchos tvrdí (Aemil. 29), že výnos z kořisti získané v Épeiru nebyl velký. Oba autoři se shodují v tom, že zásah proti obyvatelstvu Épeiru byl drastický. Bylo vydrancováno na 70 měst a 150.000 lidí bylo odvedeno do otroctví (srov. i Strab. 7,322 s odvoláním na Polybia). Ještě na počátku principátu byl Épeiros do značné míry zpustlou zemí posetou vesnickými sídlišti a zříceninami (Strab. 7,327).

Triumf L. Aemilia Paulla nad poraženou Makedonií trval tři dny (Plut. Aemil. 32-34). První den prý stěží stačil k tomu, aby byly římskému lidu předvedeny *“ukořistěné sochy, obrazy a obrovské sloupy”*, které byly vezeny na 250 vozech. Další den byl ve znamení mohutné přehlídky ukořistěných zbraní, obrovského množství stříbrných mincí a stříbrných bohatě zdobených nádob a mís.

Třetího dne triumf vyvrcholil. Nejcennější kořist tvořily zlaté a stříbrné obětní nádoby, ohromný poklad zlatých mincí a velké množství zlatého hodovního náčiní užívaného na makedonském královském dvoře. V průvodu kráčel i Perseus se svými dvěma syny a dcerou provázen početnou družinou přátel a služebnictva. Před nádherně zdobeným vozem triumfátora bylo nesen na 400 zlatých věnců, které mu přinesla poselstva řeckých obcí do Amfipole spolu s blahopřáním k vítězství ve válce.

V šedesátých a padesátých letech 2. století př. Kr. se v Řecku prohloubily sociální protiklady a v jednotlivých obcích stoupl vliv prořímských politiků. To však neznamenalo, že se neprojevovaly i jiné tendence, naznačující neoushlas se stávajícími poměry.

V achajském spolku upevnil své postavení Kallikratés, jenž již v roce 179 jako člen achajského poselstva vyzýval otevřeně římský senát, aby podporoval řecké politiky, kteří prosazují římské zájmy (Pol. 24,9). Současně však byly neustále vedeny snahy, aby se občané odvláčení do Itálie mohli vrátit zpět do vlasti. V zachovaných zlomcích Polybiova díla najdeme svědectví o poselstvech, která za tímto účelem putovala z Achaie do Říma v letech 166/5 (Pol. 30,29,1), 165/4 (30,32), 161/0 (32,3,14-17), 156/5 (33,1,3-8), 155/4 (33,1,14) a 150 (35,6).

Římané nepostavili deportované Achaje před soud, považovali je za rukojmí a usadili je v etruských městech. Polybios měl ovšem výjimečné postavení. Žil v Římě a mohl se věnovat své literární činnosti. Stal se učitelem a přítelem Publia Cornelia Scipiona Aemiliana. Teprve v roce 150 byl achajským rukojmím dovolen návrat do vlasti. Z původního počtu jich zbylo jen asi 300.

V polovině 2. století př. Kr. se v achajském spolku znovu výrazně projevovalo napětí vůči Spartě. Přispěl k tomu nemalou měrou prominentní spartský politik Menalkidás, který působil v době útoku Antiocha IV. proti Alexandrii v roce 168 v egyptských službách. Jelikož prý využil situace k tomu, aby se obohatil, byl uvržen do vězení. Gaius Popilius Laenas se po svém zásahu na obranu ptolemaiovské moci v Egyptě zasadil o Menalkidovo propuštění (Pol. 30,16,2).

V roce 151/0 byl Menalkidás stratégem achajského spolku. Z jeho podnětu prý podporovali Achajové boj boiótské obce Óropu proti Athénám. Pausaniás hovoří v této souvislosti o úplatkové aféře, do níž prý byli zapleteni vedle Menalkida i achajští předáci Kallikratés a Diaios. V jeho výkladu (7,11,7 – 12,3) jsou však nesrovnalosti a je zřejmé, že šlo spíše o osobní revnivost mezi prominentními peloponnéskými politiky. V pozadí celé aféry byla Menalkidova snaha o posílení pozic Sparty. Kallikratés jej obviňoval, že chce Spartu odtrhnout od achajského spolku.

Achajové Spartanům vytýkali, že se bez jejich vědomí obracejí se svými stížnostmi do Říma. Menalkidův nástupce v úřadě achajského stratéga Diaios oznámil spartským gerontům jména 24 předních občanů, které označil za buřiče, a požadoval jejich odsouzení. Spartané si byli vědomi toho, že se nemohou otevřeně postavit na odpor, a snažili se zabránit vojenskému zásahu Achajů. Proto umožnili obviněným útěk do Říma a teprve pak je v jejich nepřítomnosti odsoudili.

Kallikratés a Diaios se vypravili spěšně do Říma, aby uprchlíky obvinili z nepřátelské činnosti proti achajskému spolku. Kallikratés na této cestě zemřel a před římským senátem vystoupil proti Diaiovi Menalkidás. Senát přislíbil, že pošle na Peloponnésos své vyslance, kteří spor mezi achajským spolkem a Spartou rozhodnou. Jak Diaios, tak Menalkidás vykládali po návratu z Říma jednání v senátě ve svůj prospěch (Paus. 7,12,4-9).

Římané se svým zásahem v Řecku nespěchali. V roce 149 vypukla 3. punská válka a téhož roku utrpělo římské vojsko porážku od Andrisky, jenž tvrdil, že je synem Persea, ovládl Makedonii a byl prohlášen za makedonského krále. Po svém vítězství navázal Andrisky kontakty s Kartágem. Teprve když proti němu Římané poslali roku 148 početnou armádu, vedenou Markem Caeciliem Metellem a podporovanou pergamským loďstvem, byl jeho odpor zlomen. Po skončení této 4. makedonské války vytvořili Římané v Makedonii vlastní správu. Nová provincie zahrnovala nejen území čtyř samosprávných oblastí vytvořených v roce 168, nýbrž zasahovala i do Ilýrie a do Epeiru.

Na Peloponnésu přešli mezitím Achajové na jaře roku 148 pod vedením stratéga Dámokrita k ozbrojené akci proti Spartě. Metellus, jenž v té době vedl válku proti Andriskovi, vyzval Achaje, aby vyčkali příchodu vyslanců římského senátu. Jeho úsilí však bylo marné. Achajské vojsko vtrhlo do Lakonie a zasadilo Spartanům těžkou porážku. Dámokritos však nepřistoupil k obléhání Sparty. Achajové ho obvinili ze zrady, a když nemohl zaplatit stanovenou pokutu, byl nucen uprchnout z Peloponnésu (Paus. 7,13,1-5).

Ani Diaiovi, jenž se stal Dámokritovým nástupcem v čele achajského spolku, se nepodařilo válku proti Spartě úspěšně zakončit. Neodvážil se nevyhovět novému Metellovu vzkazu, aby Achajové čekali na příchod římského poselstva. Toto varování bylo zřejmě důraznější, jelikož mezitím bylo povstání Andrisky potlačeno, takže římské vojsko v Makedonii mohlo nyní účinně zasáhnout v Řecku. Diaios zvolil proto jinou taktiku nátlaku na Spartu. Dosadil achajské posádky do měst perioiků ležících v sousedství Sparty. Menalkidás, jenž velel spartskému vojsku, napadl a vyplenil jednu z obcí perioiků. Ve Spartě vznikla obava z nového útoku Achajů a Menalkidás spáchal sebevraždu (Paus. 7,13,5-8). Je možné, že ve Spartě nabyl převahu občané usilující o dohodu s Achaji. V létě roku 147 se dostavili do Korinta římskí vyslanci v čele s Luciem Aureliem Orestem. Ten sdělil představitelům achajského spolku, že podle mínění senátu má být Sparta propuštěna z achajského spolku a že jeho členy nemají nadále být ani Korint, Argos, arkadský Orchomenos a trachínská Hérakleia. Na shromáždění spolku, které bylo spěšně svoláno, propukla bouře nenávisti především proti Spartanům. Občané Sparty přítomní v Korintě – a spolu s nimi i ti, kteří byli za Spartany pokládáni –, byli pochyťáni a uvrženi do vězení. Přes Orestovy protesty byli odvedeni i Spartané, kteří hledali ochranu v domě, kde bylo ubytováno římské poselstvo (Paus. 7,14,2-3). Hněv Achajů směřoval nepřímo i proti Římanům.

Kritoláos, jenž pak vystřídal Diaia v úřadě achajského stratéga, pokračoval v politice svého předchůdce. Římský senát vypravil na základě Orestovy zprávy nové poselstvo vedené Sextem Iuliem Caesarem. Na jednání, které se uskutečnilo v arkadské Tegei, nebylo dosaženo dohody. Kritoláos prohlásil, že nové římské požadavky budou předmětem jednání řádného spolkového sněmu, který se seje až na jaře příštího roku. Římské poselstvo odešlo s nepořízenou (Pol. 38,11,1-5; Paus. 7,14,4-5).

Radikální achajští politikové počítali patrně s tím, že Římané jsou zaměstnání válkou s Kartágem a potížemi v Hispánii, a chtějí se proto vyhnout válce v Řecku (Pol. 38,10,10). Byli si vědomi sílícího protirímského hnutí nejen v achajském spolku, nýbrž i v jiných částech Řecka. Kritoláos podněcoval v průběhu zimy bojové odhodlání v obcích achajského spolku. Vyhlásil odklad na placení dluhů a vydal zákaz uvězňovat dlužníky (Pol. 38,11,7-11).

Na jaře roku 146 př. Kr. se sešel achajský sněm v Korintě. Jeho účastníci nebyli ochotni vyslechnout římské vyslance, které tam poslal Metellus, a vyhnali je s posměchem ze zasedání. Polybios s opovržením prohlašuje

(38,12,5), že tu "bylo shromážděno takové množství lidí z dílen a z nízkých zaměstnání jako nikdy. Všechny obce bláznily, nejvíce pak a masově Korint." Kritoláos přiměl zřejmě Achaje k tomu, aby "odhlasovali válku naoko proti Lakedaimoňanům, ve skutečnosti proti Římanům" (Pol. 38,13,6; Diod. 32,26,5; srov. i Paus. 7,14,5).

Na stranu achajského spolku se připojili Boiótové a podporovali je také Lokrové a obyvatelé Euboie. Římské vojsko, jemuž velel Metellus, však porazilo Achaje a jejich spojence ve východní Lokridě. Nejspíše na útěku zahynul Kritoláos (Paus. 7,15,1-4).

Velení spolkového vojska se ujal Diaios, jenž se snažil zmobilizovat všechny síly. Byli propuštěni na svobodu otroci a zařazováni do armády. Celkem bylo vyzbrojeno na 12.000 propuštěnců a odesláno do Korinta. Metellus porazil mezitím arkadské oddíly u boiótské Chairóneie, zmocnil se bez boje Théb a pak i Megary (Pol. 38,15 n.; Paus. 7,15,5-11). Část achajských politiků zahájila jednání s Metellem. Na Diaiův příkaz byli uvrženi do vězení a (snad domnělý) iniciátoři této akce byl popraven (Pol. 38,17).

Závěrečnou fází achajské války řídil konzul roku 146 Lucius Mummius, jehož početné vojsko připlulo z Itálie do Korintského zálivu. Nové oddíly římské pěchoty a jízdy posílené o vojáky z Pergama a krétské lučištníky vystřídaly armádu vedenou Metellem. Achajům se podařilo neočekávaným útokem způsobit zmatek v římském táboře na korintské šíji, avšak Římané záhy převzali iniciativu a zahnali nepřítele na bezhlavý útek. Diaios uprchl do Megalopole, kde vlastní rukou zabil svou ženu a pak spáchal sebevraždu. Achajští vojáci a přemnozí obyvatelé Korinta hledali rovněž spásu v útěku. Město bylo vypáleno. Většinu mužů, kteří jim padli do rukou, Římané usmrtili, ženy a děti prodali do otroctví. Z Korinta putovala do Říma bohatá kořist, zejména umělecká díla. Ta méně pozoruhodná prý Mummius věnoval svému pergamskému spojenci (Paus. 7,16,1-8).

Postižena byla nepochybně i další řecká města. Pobořeny byly Théby a Chalkis (Liv. periocha 52. knihy; srov. i Pol. 38,3,8; Paus. 7,16,9). Z boiótských Thespií dal L. Mummius odvést všechny sochy kromě těch, které byly obětními dary (Cic. Verr., act. 2,4 /de signis/, 2,4). V triumfu vítězného vojevůdce byly vystaveny na odív římskému lidu "bronzové sochy a malované obrazy" (Liv. periocha 52. knihy).

Senát poslal Luciu Mummiovi poradce, kteří mu měli pomoci při uspořádání poměrů v poražené zemi. Podle Pausaniova tvrzení (7,16,9) "Mummius odstranil demokracie a ustavil vlády podle majetkových odhadů". Římané nevytvořili po pádu Korinta v Řecku novou provincii a některé obce jako Élis a Sparta patrně rozpad achajského spolku uvítaly.

Později Římané řecké spolky opět obnovili (Paus. 7,16,10). Potvrzují to některé epigrafické doklady. Tyto spolky neměly však politický význam. Mohly usnadňovat správní záležitosti, mezi něž patřilo vybírání příležitostných dávek nebo vysílání vojenských oddílů na pokyn římských úřadů.

O řeckých záležitostech rozhodoval nadále římský správce provincie Makedonie.

Přes okázalé vyhlášení řecké svobody Titem Quinctiem Flaminim v roce 196 př. Kr. byli Řekové již od skončení 2. makedonské války v podřízeném postavení vůči římské říši. Po vítězství nad Peršem Římané svůj tlak vystupňovali a po vyvrácení Korinta bylo porobení Řecka dovršeno.

Literatura:

- J. A. O. LARSEN, *Greek Federal States, their Institutions and History*, Oxford 1968, 295-300, 475- 504.
- J. BRISCOE, *Eastern Policy and Senatorial Politics 168-146 B. C.*, *Historia* 18, 1969, 49-70.
- A. FUKS, *The Bellum Achaicum and its Social Aspect*, *Journal of Roman Studies* 90, 1970, 78-89.
- P. OLIVA, *Sparta a její sociální problémy*, Praha 1971, 302-307.
- J. DEININGER, *Der politische Widerstand gegen Rom in Griechenland 217-86 v. Chr.*, Berlin – New York 1971, 159-214.
- R. WERNER, *Das Problem des Imperialismus und die römische Ostpolitik im 2. Jh. v. Chr.*, in: *Aufstieg und Niedergang der Römischen Welt I 1*, 1972, 501-563 (zejména 538 n.).
- L. RADITSA, *Bella Macedonica (II. Bellum Persicum: Recent Views of the Third Macedonian War)*, *ANRW I 1*, 1972, 576-589.
- B. SCHLEUSSNER, *Zur Frage der geheimen pergamenisch-makedonischen Kontakte im 3. Makedonischen Krieg*, *Historia* 22, 1973, 119-123.
- R. M. ERRINGTON, *The Dawn of Empire: Rome's Rise to World Power*, Ithaca (New York) 1973, 221-252.
- TH. SCHWERTFEGER, *Der Achaische Bund von 146 bis 27 v. Chr.* (*Vestigia* 19), München 1974, 3-40.
- E. S. GRUEN, *Rome and Rhodes in the Second Century B.C.: A Historiographical Inquiry*, *Classical Quarterly* 25, 1975, 58-81.

- E. S. GRUEN, *Class Conflict and the Third Macedonian War*, *American Journal of Ancient History* 1, 1976, 29-60.
- E. S. GRUEN, *The Origins of the Achaean War*, *Journal of Hellenic Studies* 96, 1976, 46-69.
- P. CABANES, *L'Épire de la mort de Pyrrhos à la conquête romaine (272-167)*, Besançon – Paris 1976, 184-309.
- R. BERNHARDT, *Der Status des 146 v. Chr. unterworfenen Teils Griechenlands*, *Historia* 26, 1977, 62-73.
- W. V. HARRIS, *War and Imperialism in Republican Rome 327-70 B.C.*, Oxford 1979, 227-233, 241-244.
- J. BOUSQUET, *Le roi Persée et les Romains*, *Bulletin de correspondance hellénique* 105, 1981, 407-416.
- É. WILL, *Histoire politique du monde hellénistique II²*, Nancy 1982, 168-301, 385-400.
- W. L. ADAMS, *Perseus and the Third Macedonian War*, in: W. L. ADAMS – E. N. BORZA (eds.), *Philip II, Alexander the Great and the Macedonian Heritage*, Lanham – New York – London 1982, 237-256.
- E. S. GRUEN, *Macedonia and the Settlement of 167 B.C.*, in: ADAMS – BORZA (eds.), *Philip II etc.* 1982, 257-267.
- E. S. GRUEN, *The Hellenistic World and the Coming of Rome*, Berkeley – Los Angeles – London, I 505-514, 523-528.
- A. N. SHERWIN-WHITE, *Roman Foreign Policy in the East, 168 B.C. to A.D. 1*, London 1984, 30-40.
- C. VIAL, *Délos indépendante* (Bulletin de correspondance hellénique. Suppléments X.), Athènes – Paris 1984.
- S. PODES, *Die Dependenz des hellenistischen Ostens von Rom zur Zeit der römischen Weltreichsbildung*, Frankfurt/M. – Bern – New York 1986.
- A. BASTINI, *Der Achäische Bund als hellenistische Mittelmacht. Geschichte des achäischen Koinon in der Symmachie mit Rom*, Frankfurt/M. – Bern – New York – Paris 1987, 127-219.
- A. M. ECKSTEIN, *Rome, the War with Perseus and Third Party Mediation*, *Historia* 37, 1988, 414-444.
- W. Z. RUBINSOHN, *Macedonian Resistance to Roman Occupation in the Second Half of the Second Century B.C.*, in: T. YUGE – M. DOI, *Forms of Control and Subordination in Antiquity*, Leiden – New York – København – Köln 1988, 141-158.
- W. REITER, *Aemilius Paullus. Conqueror of Greece*, London – New York – Sydney 1988.
- N. G. L. HAMMOND, in: N. G. L. HAMMOND – F. W. WALBANK, *A History of Macedonia III*, Oxford 1988, 505-569.
- H.-J. GEHRKE, *Geschichte des Hellenismus*, München 1990, 122-126.
- D. MUSTI, *Storia greca*, Roma 1992, 832-844.

SUMMARY

The Roman Peace in Macedonia and Greece

Since their victory over Perseus in 168 B.C. the Romans enforced their will directly. Nearly 400 gold wreaths were borne before the triumphal chariot of L. Aemilius Paullus, given to him by the Greek cities along with their congratulations on his victory in the Third Macedonian War.

Radical supporters of the Romans travelled to Amphipolis to inform the Senate commission meeting there, of the names of their fellow citizens who were on the side of Perseus. Acting on this information, Paullus ordered those accused, from Aetolia, Acarnania, Epirus, Boeotia, Thessaly and Perrhaebia to come to Rome and account for their behaviour. Two members of the commission set out for the Peloponnese. Over a thousand citizens of the Achaean confederacy were deported to Italy. The treatment of the people in the eastern part of Epirus was particularly cruel. Up to the 70 towns were ransacked and 150,000 people led away to slavery.

After the Fourth Macedonian War in 148 B.C. the Romans took over the administration of Macedonia. The province included parts of Illyria and Epirus as well. Two years later the Achaeans and their allies were defeated. Corinth was captured and destroyed, most of the men put to death, women and children sold into slavery. Valuable booty was taken to Rome. Thebes and Chalcis were laid waste, and many other cities despoiled.

The grim vision put forward before the politicians meeting in Naupactus in 217 B.C. by the Aetolian Agelaus had become reality. The clouds that were then gathering in the west had indeed come to rest over Greece, and extinguished the last gleam of freedom.

POMPEJSKÉ AKTIVITY

Jana Keparťová (Praha)

Vliv Pompejí – tohoto jen zdánlivě mrtvého města – na evropskou kulturu nové doby je neoddiskutovatelný a my si ho uvědomujeme nejen při příležitostech výstav a edičních počinů.

Soprintendenza archeologica di Pompei vyvíjí v posledních letech významné aktivity jak v činnosti publikační (spolu s Ministero per i Beni Culturali ed Ambientali), tak v činnosti výstavnické (rovněž spolu s výše uvedeným ministerstvem a s firmou IBM).

K té první patří řada katalogů¹ a monografií², vydávaných nakladatelským domem "L'Erma" di Bretschneider. Původně byla ohlášena i řada studií nebo sborníků, ale dosud nebyla realizována.

V této řadě je prezentován archeologický a historický materiál z antických měst Pompeje, Herculaneum a Stabiae, zasypaných Vesuvem v roce 79, který dosud buď nebyl publikován vůbec, nebo nedostatečně.

K činnosti výstavnické patří cestovní výstava *Znovuobjevování Pompejí*³. Společný projekt archeologů, historiků a programátorů (informatiků) byl uveden v život roku 1987 jako *Projekt Neapolis*. Podílelo se na něm přes sto specialistů, kteří k tomu potřebovali více než 50 000 hodin, zpracovali 360 km² mapového materiálu, 12 000 údajů k jednotlivým nálezům, 8 700 digitalizovaných barevných obrazů, více než 22 000 dokumentů z vykopávek (od roku 1862) a 7 000 stran obrazového materiálu z odborných publikací.

---

¹ L. AMALIA SCATOZZA HÖRICH, *I vetri romani di Ercolano*. Řím 1986 (1.); M. DE SPAGNOLIS CONTICELLO – E. DE CAROLIS, *Le lucerne bronzee di Pompei ed Ercolano* (2.); L. A. SCATOZZA HÖRICH, *I monili di Ercolano* (3.); A. D'AMBROSIO – M. BORRELO, *Le terracotte figurate di Pompei* (4); ohlášeny jsou dále: S. TASSINARI, *Il Vasellame bronzeo di Pompei*; ; AA. VV., *La "terra sigillata" di Pompei*.

² M. R. WOJCIK, *La villa dei Papiri ad Ercolano* (1.); M. MASTROROBERTO (ed.), *Archeologia e Botanica. Atti del convegno di studi sul contributo della botanica alla conoscenza e alla conservazione delle aree archeologiche vesuviane Pompei 7-9 aprile 1989* (2.); J. L. FRANKLIN JR., *The "Casa del Marinaio" in Pompeii* (3); A. KOLOSKI OSTROW, *The Sarno Bath Complex: Architecture in Pompeii's Last Years* (4.); ohlášena je AA. VV., *La villa di S. Marco a Stabia*.

³ Předchozí výstava se konala v roce 1978/79 v Bostonu a jiných městech USA a na rozdíl od té poslední si nekladla za cíl nic jiného než jen seznámit kulturní veřejnost s životem a tragickou smrtí Pompejí.

Výstava je doprovázena prvotřídním katalogem, v jehož první části jsou publikovány vědecké články (převážně s tematikou využití výpočetní techniky při studiu odkrytého materiálu), a teprve druhá část je věnována samotné katalogizaci vystavených předmětů (vždy dvojjazyčně – podle země, v níž výstava probíhá)⁴.

Fyzicky je představováno asi 250 exponátů, např. originál 3,5 m vysoké klenuté místnosti se zahradní malbou, která byla dosud známa jen odborníkům, několik nástěnných maleb a reprezentativní výběr pompejského umění (např. socha eféba v bronzu = výška 1,37 m z domu Fabia Rufa, což je římská kopie Praxitelova originálu, nalezená v roce 1960). Krom toho tu jsou samozřejmě i graffiti, dipinti, ale nechybí ani tituli insculpti, voskové tabulky z domu C. Iulia Caecilia, dále předměty denní potřeby, ale i luxusní zábavy; skromné nádoby z hlíny, ale i bronzové zboží a bohatě zdobená “jídelní souprava” ve stříbře – tyto předměty každodenní potřeby umožňují přenést se do života různých vrstev pompejského obyvatelstva.

21 počítačů umožňuje získat množství informací – od simulace výbuchu zřádné sopky přes nárysy nedotknutých domů, ulic a náměstí až po nejdetaillnější záběry maleb na stěnách “přeživších” interiérů domů.

Ve spolupráci s římským nakladatelkým domem “L’Erma” di Bretschneider vydává Associazione internazionale Amici di Pompei (založená roku 1963 profesorem pro pompejskou a všeobecnou archeologii Amadeem Maiurim) časopis s názvem *Rivista di Studi Pompeiani*. I. díl tohoto obnoveného⁵ titulu vyšel v roce 1987, II. díl v roce 1988 a III. díl v roce 1989. Doufejme, že nastalá pauza neznamená nový zánik časopisu. Byla by to škoda nejen pro odborníky, nýbrž i pro zainteresované laiky, neboť časopis má být jakýmsi prostředníkem mezi nimi.

Je totiž koncipován takto: nejprve jsou prezentovány fundované vědecké příspěvky, pak zprávy o probíhajících vykopávkách, o nových nálezech a interpretacích, o údržbě již odkrytých částí atd., a to nejen v Pompejích, jak by se dalo očekávat vzhledem k názvu časopisu, nýbrž i v jiných kampanských lokalitách (Stabiae, Herculaneum, Oplontis). Následuje část *Discussioni e recensioni*, v níž je ponechán prostor pro diskusi a recenzní příspěvky. Časopis zatraktivňují mnohé ilustrace.

S povolením Soprintendenza archeologica di Pompei a s finanční podporou Deutsche Forschungsgemeinschaft pokračuje pod vedením V. M. Strocky mezinárodní projekt *Häuser in Pompeji*, který byl uveden do života v roce

---

⁴ Anglicky a italsky: *Rediscovering Pompeii. Exhibition by IBM-Italia*. New York City, IBM Gallery of Science and Art. 12 July – 15 September 1990. Řím 1990; německy a italsky: *Pompei wiederentdeckt*. Hamburk, Museum umění a řemesel. 30. července – 26. září 1993. Hamburk 1993.

⁵ Pod tímto titulem vycházela totiž *Rivista* už v letech 1934/35-1946 pod vedením prof. Emilia Magaldiho, ovšem s trochu jinou koncepcí.

1974⁶ a dal si za cíl dokumentovat pompejské domy, které byly v minulosti “zanedbány”, tj. úplně dokumentovat vybrané domy (pokud to jejich dnešní stav dovoluje), důkladně popsat zachovaný materiál a provést analýzu stavebních a dekoracních fází s ohledem na pompejské dějiny umění a na dějiny sociální, vč. všech nutných plánů, kreseb a barevných i černobílých fotografií, a toto vše publikovat.

ZUSAMMENFASSUNG Pompeianische Aktivitäten

Die Autorin widmet sich der Publikations- und Ausstellungstätigkeit der *Soprintendenza archeologica di Pompei* und der Publikationstätigkeit der *Associazione internazionale Amici di Pompei* in den letzten Jahren, sowie dem Projekt “Häuser in Pompeji”, das mit Genehmigung der *Soprintendenza archeologica di Pompei* durchgeführt wird.

---

⁶ 1. sv.: V. M. STROCKA, *Casa del principe di Napoli (VI 15,7.8)* vyšel v roce 1984; 2. sv.: W. EHRHARDT, *Casa dell'Orso (VII 2,45)*; 3. sv.: D. MICHEL, *Casa dei Cei (I 6,15)*; 4. sv.: V. M. STROCKA, *Casa del Labirinto (VI 11,8-10)*; 5. sv.: F. SEILER, *Casa degli Amorini dorati (VI 16, 7)*; 6. sv.: K. STEMMER, *Casa dell'Ara massima* a sv. 7.: M. STAUB, *Casa del Granduca a Casa dei Capitelli figurati*.

POČÁTKY KŘESŤANSKÉHO HISTORISMU

Jan Burian (*Bratislava*)

Vleký zápas, který křesťanství vedlo za legalizaci svého postavení v římské říši, vyvrcholil za vlády Diocletianovy a Constantinovy, kdy po rozhodujícím měření sil bylo křesťanství roku 313 zrovnoprávněno s ostatními kulty a křesťanské obce získaly nazpět i majetek, o který byly připraveny císařskými výnosy v předcházející době. Pro Kristovy vyznavače to v praxi znamenalo konec obav před eventuálním dalším pronásledováním a možnost neomezené propagace své víry. Na druhé straně potvrzovali loajalitu vůči římskému státu jako představiteli státní moci a poskytovali mu podporu svými modlitbami za vládnoucí panovníky.¹

Situace, která se utvořila na sklonku 3. a na počátku 4. stol., stavěla křesťanské vzdělance před řadu aktuálních úkolů, mezi nimiž zaujímala významné místo potřeba prohlubovat sebevědomí řadových křesťanů a upevňovat jejich víru v pravověrném duchu. Z této nutnosti se rodily význačné památky rané křesťanské literatury – apologie i naučné traktáty, formulující principy křesťanské víry a morálky v jejich konfrontaci se soudobými pohanskými představami.

Dlouhodobý ráz konfliktu křesťanského a pohanského světa a jeho vyústění v Constantinově době měly za pochopitelný následek, že v řadách křesťanských vzdělanců sílil zájem o minulost, která trnitou cestou vedla k uznání křesťanství římským státem a otevřela mu cestu, aby se konstitovalo ve světové náboženství. A kromě toho, zařazení Starého zákona do biblického kánonu bylo výrazem přesvědčení, že vývoj lidstva přirozeně směřoval ke vzniku křesťanství a byl současně výrazem boží vůle, projevující se konkrétně v lidských činech.

---

¹ Eusebios (HE 10,5,4) hovoří o záměru císařů Constantina a Licinia vytvořit vydáním Milánského ediktu předpoklady k tomu, *“aby všechny božské bytosti a nebeské síly mohly nám i všem našim poddaným prokazovat svou přízeň”*. Ve svém tolerančním ediktu z roku 311 staví císař Galerius přímo požadavek: *“Proto budou křesťané ve smyslu tohoto našeho omilostnění povinni modlit se ke svému bohu za blaho naše, státu i svoje vlastní, tak aby v každém ohledu byl stát uchován bez úrazu a aby mohli ve svých domovech žít bezstarostně”* (překlad J. Novákové; Lact. mort. 34,5). Srov. i komentář v Creedově vydání citovaného Lactantiova spisu (str. 113; k této edici srv. dále pozn. 4). K širším historickým souvislostem a náboženské situaci v římské říši počátkem 4. stol. n. l. srv. z naší literatury J. ČEŠKA, *Římský dominát*, Brno 1976, 58 nn.; TÝŽ, *Římský stát a katolická církev ve IV. století*, Brno 1983, 27 nn.; J. BURIAN, *Zánik antiky*, Praha 1972.

Dějiny se v křesťanském pojetí ztotožňovaly s historií božského zjevení a jeho působností v daném prostředí. V popředí zájmu vznikajícího křesťanského dějepisce se kromě univerzalistického pojetí minulosti ocitly z pochopitelných důvodů i osudy křesťanství v jeho vztahu k římskému státu, zejména hrdinství, které projevovali vyznavači Kristovi tváří krutému pronásledování ze strany římské administrativy. Křesťanský dějepisec tedy dalo již v době svého vzniku svému zájmu jasné tematické vymezení a kromě toho i prakticky vyjádřilo hlavní filozofická hlediska, uplatňovaná při interpretaci látky.²

Snaha zachytit v hlavních rysech vývoj lidstva v jeho chronologické dimenzi i hlavním geografickém rozčlenění od stvoření světa až po současnost našla výraz ve světové kronice, vydané kolem roku 220 křesťanským filozofem Sextem Juliem Africanem. Jeho dílo poskytovalo sumární data z historie profánní, biblické i křesťanské. Nedočkalo se však široké obliby a bylo zastíněno Kronikami mnohem známějšího křesťanského autora Eusebia z palestinské Caesareje (kolem 260 – 339), který využil Africanova spisu, ale opíral se o širší materiál a projevil i větší dokonalost v jeho zpracování.³

Právě Eusebiovi patří hlavní zásluha, že dějepisectví zaujalo pevné místo i v křesťanské literatuře. Bylo pochopitelné, že jeho zájem se soustředil na osudy církve od jejích počátků až do Constantinovy doby. Výsledkem jeho úsilí se staly rozsáhlé řecky psané *Církevní dějiny* o deseti knihách. Dílo původně končilo sedmou knihou a v tomto rozsahu existovalo zřejmě již před zahájením Diocletianova pronásledování roku 303. Zbývající tři knihy, v nichž Eusebios popsal svou současnost až do Constantinova vítězství nad Liciniem, byly dokončeny pochopitelně až po roce 324.

Tematicky Eusebios pojal své *Církevní dějiny* značně široce, takže v nich poskytuje značně plastickou a věcně rozrůzněnou představu o náboženském pohybu zejména za císařské doby. Ke sledovaným jevům patří působnost církevních činitelů, jejichž zásluhou křesťanství získalo pevný organizační i teologický základ k budoucímu rozvoji. Z druhé strany však autor věnoval pozornost i těm jednotlivcům, kteří pod rouškou pravého poznání útočili proti podstatě a jednotě Kristova učení (HE 1,1,1). Do svého spisu Eusebios zahr-

---

² Z bohaté literatury viz např. stále užitečné *Dějepisectví starověké J. DOBIÁŠE*, Praha 1948, 299 nn.; J. ČEŠKA, *Římský stát*, 21 nn.

³ J. DOBIÁŠ, *Dějepisectví starověké*, 300 nn. Literatura, obírající se osobností a dílem Eusebia, se v posledních desítkách značně rozrostla. Výstižnou charakteristiku Eusebiova postavení a jeho vztahu k císaři Constantinovi zpracoval především T. D. BARNES, *Constantine and Eusebius*, Cambridge/Mass. – London 1981; k historické koncepci Eusebiovy *Církevní dějiny* srv. zvláště M. GÖDECKE, *Geschichte als Mythos. Eusebs "Kirchengeschichte"*. Frankfurt/M. – Bern – New York – Paris 1987 (bohatá bibliografie na str. 277-301). Český překlad EUSEBIUS PAMPHILI, *Církevní dějiny*, vydal v řadě *Teologických studií* v roce 1988 J. J. NOVÁK.

---

nul i paralelně se rozvíjející dějiny Židů, a to vzhledem k odplatě, jíž se jim dostalo za zločin, spáchaný na Ježíšovi, a systematicky zachytil zejména pronásledování křesťanů římským státem a hrdinství, které při perzekucích prokázali (HE 1,1,2).

Přínos *Církevních dějin* tkví kromě jiného v pečlivě shromážděném materiálu, a to i dokumentárního charakteru, jemuž tradiční pohanská historiografie nevěnovala pozornost a jež by bez Eusebiova přičinění zřejmě upadl z větší části v zapomenutí. Tím však není z hlediska vývoje křesťanské historiografie význam Eusebia vyčerpán, neboť mu patří zásluha, že se podílel na utváření myšlenkové základny křesťanského historismu jakožto nového fenoménu, jehož důležitost a působnost přesáhly časové omezení starověku. K postižení této stránky Eusebiovy tvorby je však nutno vycházet spíše než z *Církevních dějin* i z jeho dalších spisů.

Eusebios byl výrazným zastáncem vzpomínaného již přesvědčení, že vývoj lidstva v předkřesťanském období nebyl ničím jiným nežli přípravou příchodu Krista a zjevením jeho učení. Pohled na minulost jednotlivých národů, států i významných osobností se tak stal předmětem nových filozofických, etických, náboženských nebo jedním slovem řečeno teologických kritérií, jejichž systém Eusebios vyjádřil ve spisech *Praeparatio evangelica* a *Demonstratio evangelica*. Vznik křesťanství jako důsledek a způsob božího zjevení se v jejich světle jeví jako výsledek dlouhého vývoje, z jehož složek autor věnuje zvýšenou pozornost hebrejské teologii a řeckému teologicko-politickému myšlení, zejména Platónovi jako filozofovi, jehož soustava se přes některé své závažné nedostatky přiblížila v pohanském prostředí nejvíce skutečné, tj. křesťanské bohovědě a jejímu pojetí teokracie. Významnou roli v Eusebiových úvahách sehrál konečně i argument o dominantním postavení křesťanství, jež svým univerzalistickým všelidským posláním překonalo všechny předchozí časově i místně podmíněné teologicko-politické systémy.

Dalo by se předpokládat, že obecné zákonitosti lidského vývoje, které si Eusebios vytvořil na základě svého náboženského přesvědčení a vysokého stupně vzdělání v tradiční (pohanské) i křesťanské rovině, naleznou bezprostřední odraz především v závěrečných třech knihách *Církevních dějin*, v nichž autor ovlivněný vlastními dojmy vylíčil jednu z nejdramatičtějších fází nejen ve vývoji křesťanství, ale celého starověku. Výsledný obraz, vyplývající ze vzpomínané části *Církevních dějin*, však vede spíše k závěru, že Eusebiův pohled na jeho současnost byl založen mnohem více na konkrétních autorových reakcích na soudobé události nežli na zřeteli k obecným vývojovým trendům, vyabstrahovaným z biblické a novozákonné historie.

Eusebios vycházel samozřejmě z přesvědčení, že lidská historie je řízena boží vůlí, že však na tomto světě mohou být i boží záměry narušovány působením ďábla, který prostřednictvím morálně narušených jedinců se může pokusit uvrhnout lidstvo do zkázy. V konkrétním popisu událostí kladl Eusebios důraz na individuální charakteristiku jednotlivých císařů, jejichž roz-

hodnutí určovala celkový ráz jejich epochy a vymezovala i faktické možnosti při prosazování záměrů církve a jejích idejí. Současně pak propracovával i kritéria, směrodatná z křesťanského hlediska při hodnocení římských císařů jako představitelů soudobé státní moci z kladného či negativního hlediska. V daleko větší míře a hlubší myšlenkové projekci však zaujal k tomuto závažnému myšlenkovému okruhu stanovisko i o něco starší Eusebiův současník Lucius Caecilius Firmianus Lactantius (asi před r. 250 – asi 325) v nevelkém, avšak obsahově závažném spisku *Jak zhynuli pronásledovatelé (De mortibus persecutorum)*.⁴

Vzděláním ani pracovním zaměřením Lactantius dějepisec nebyl, ani se za něj nevydával. Stejně tak nepatřil do řad církevní hierarchie a neměl tudíž možnost zdůrazňovat platnost svých názorů nevysloveným odkazem na souhlas současné církevní špičky. Jako učitel latinské rétoriky se však mezi svými současníky těšil širokému uznání v důsledku svých všeobecných vědomostí, mezi nimiž měly historické poznatky nepochybně důležité místo. Svědectví o tom vydal na jedné straně císař Diocletianus, který Lactantia povolal jako učitele latinské rétoriky do maloasijské Nikomedie, a z druhé strany i Constantinus, jenž pověřil Lactantia výchovou svého syna Crispa na císařském dvoře v Trevíru.

Již v době svých literárních počátků patřil Lactantius mezi uznávané znalce tradiční římské, tj. pohanské vzdělanosti. Svůj obdiv k intelektuální výšce Říma si uchoval i po přijetí křesťanství, kdy se jeho zájem soustředil na shromáždění důkazů, že pohanství není schopno vzdorovat síle křesťanských argumentů.

Svými teologickými spisy Lactantius jasně dokazoval, že nemá v úmyslu pouze obhajovat křesťanství proti soudobým pomlouvačným pohanským pamfletům, ale že chce též upevňovat věroučnou jednotu křesťanských řád. Perzekuce, jimž byli křesťané vystaveni od roku 303 do vydání Milánského ediktu, se pro něj staly šokujícím prožitkem. Třebaže sám nebyl přímou obětí protikřesťanských akcí, rozhodl se zachytit jejich průběh s úmyslem nepustit, aby tyto události upadly v zapomenutí, a se záměrem poskytnout budoucím historikům spolehlivý a všeobecně dostupný materiálový základ k jejich objektivnímu zpracování (*mort.* 52,1).

---

⁴ V tomto duchu se např. J. DOBIÁŠ ve svém citovaném díle o Lactantiovi vůbec nezmiňuje. Hodnotou Lactantia jako historického pramene se obírá A. S. CHRISTENSEN, *Lactantius the Historian. An Analysis of De mortibus persecutorum*. Copenhagen 1980, passim. Obecnou charakteristiku Lactantia jako obhájce křesťanství a propagátora křesťanské věrouky podal H. v. CAMPENHAUSEN, *Lateinische Kirchenväter*, Stuttgart 1978, 57 nn. Základní východisko k hlubšímu studiu Lactantiova spisku *De mortibus persecutorum* představuje v dnešní době jeho edice, anglický překlad a všestranný výklad, jež jsou dílem J. L. CREEDA: *Lactantius De mortibus persecutorum*. Oxford Early Christian Texts, Oxford 1984.

Realizací svého záměru se Lactantius stal opravdovým historikem své doby. Význam jeho *De mortibus* však není dán pouze shromážděním cenného věcného materiálu, ale i jeho zpracováním. Lactantius se netajil tím, že jeho pohled na minulost a hlavně na současnost je názorem křesťana, hodnotícího jednotlivé historické osobnosti podle toho, jak napomáhaly nebo naopak bránily rozvoji a nadcházejícímu vítězství křesťanství v římské říši. V centru jeho pozornosti se podobně jako u Eusebia ocitají osobnosti vládnoucích císařů, členěných v duchu a podle kritérií pohanské historiografie na dobré a špatné, v jejichž obraze se u obou křesťanských autorů navíc promítla realizace boží vůle jako určujícího principu lidské historie.

Tematické zaměření spisku *De mortibus* vedlo Lactantia nutně k tomu, že se soustředil především na charakteristiku špatných císařů-pronásledovatelů. Ve stručném přehledu připomíná i pronásledovatele předdiocletianovského období (*mort.* 2,4 – 6,3), aby poté v detailním a emotivním záběru vykreslil povahopisy pronásledovatelů své doby – Diocletiana, Maximiana-Herculia, Galeria a Maximina Daji, k nimž v rozporu se skutečností, ale ve shodě se svou koncepcí přiřadil i uzurpátora Maxentia. Jako protipól k nim pak v koncizní zkratce postavil obraz základních povahových rysů dobrých císařů, zosobněných Constantinem a jeho spoluvládařem Liciniem.

Jak Lactantius, tak i Eusebios vycházeli ve svém pohledu na císaře a v jejich hodnocení ze stejných ideových pozic. Postoj Lactantiův vůči uvedeným panovníckým kategoriím a jejich sledovaným představitelům se však zdá být výraznější, nežli tomu je v Eusebiově díle. Základní – “světská” – charakteristika perzekutorů stejně jako dobrých císařů je u Lactantia odvozena z hledisek běžných v pohanské historiografii a zejména v císařské biografii.⁵ V tomto duchu považoval Lactantius za hlavní povahový rys špatného císaře jeho krutost a amorálnost, z nichž vyplývaly všechny jejich ostatní záporné vlastnosti, zvláště lakota a prostředky jejího uspokojení. Z čistě osobních projevů vystupují do popředí odpuzující rysy fyziologického rázu, jako např. nevázanost v jídle a pití, sexuálním životě apod. Negativní portrét bývá dokreslován hrubým vzezřením a obvykle i přímým popřením lidské podstaty špatného císaře, označovaného za zvíře, obludu, tvora nebo barbara.⁶ V obecné rovině jsou pronásledovatelé u Lactantia stejně jako u Eusebia charakte-

⁵ Charakteristikou špatného císaře z hlediska pohanské pozdně římské biografie se podrobně zabývám ve studii *Maximinus Thrax. Sein Bild bei Herodian und in der Historia Augusta*. *Philologus* 132, 1988, 230 nn.

⁶ Podobně jako literaturu omezují i dokumentaci pramennou vědomě na nejn nutnější míru. Vzhledem k malému rozsahu Lactantiova spisku, popř. k existenci českého překladu Eusebiovy *Církevních dějin*, odkazují zájemce o řešení problému na přímou četbu pramenů, která vytváří daleko působivější představu o Lactantiovy a Eusebiovy názorech i způsobu jejich argumentace nežli nejpodrobnější věcně utříděné citace. Uvádím proto jako ukázkou jen Lactantiův způsob negativní cha-

rizování jako tyrani,⁷ tedy termínem běžně užívaným pohanskou historiografií pro špatné císaře nebo pro uzurpátory, kteří se neprávem zmocnili vlády a prováděli ji nezákonnými prostředky. Ve vyhocené formě se u Lactantia soustřeďují negativní rysy císařského portrétu v případě Galeria, zloducha Diocletianovy tetrarchie, a Maximina Daji, posledního, avšak proradného a zvláště nebezpečného pronásledovatele křesťanské víry.

Poplatnost tradiční prosenálně orientované historiografii se u Lactantia projevila konečně i tím, že přihlížel k postoji jednotlivých císařů k senátu a urozeným římským vrstvám. Tvrdý postup vůči nim autor považoval za jeden z krajních projevů krutosti špatného vládce, kdežto přátelské vztahy mezi senátem a panovníkem chápal opět ve shodě s pohanskou prosenátní historiografií za důležitý znak dobrého císaře.⁸

Rozhodujícím činitelem v celkovém posouzení toho kterého panovníka je však pro Lactantia praktické uplatnění jeho nábožensko-politického postoje vůči křesťanství. Prolévání křesťanské krve a snaha potlačit křesťanství však není pro Lactantia stejně jako pro Eusebia pouze projevem osobní krutosti a zběsilosti tyranů. Jakékoli násilí vůči vyznavačům Kristovým je totiž vzpourou proti božím záměru. Každý pronásledovatel se stává ďáblovým nástrojem a jako takový je odsouzen z boží moci k přísnému, ale spravedlivému trestu, v daném případě k trýznivé a odpuzující smrti.

Nábožensko-filozofické zdůvodnění nevyhnutelného trestu podal Lactantius v traktátu *O božím hněvu* (*De ira dei*), v němž ukázal na existenci božského hněvu jako nutné reakce na bezbožné lidské činy a jako jisté záruky jejich přísné, ale spravedlivé odplaty. Tento princip, jehož ručitelem a uskutečňovatelem nejsou a ani nemohou být sami lidé a jenž je tudíž výsadou boží, nachází své plné uplatnění právě v historické sféře, do níž Lactantius pod pojem božského hněvu zavádí jako stále působící dějinný činitel věčnou a neoklamatelnou boží spravedlnost. Vypjatá situace v době posledních pronásledování počátkem 4. století akcentovala v poměru křesťanů k perzekutorům přísný, individuálně odstíněný trest. Myšlenka o možném plném odpuštění i nejzávažnějších provinění nemohla v dané situaci ještě nalézt příznivý a dostatečně široký ohlas.

rakteristiky Galeriovy: *Omnibus, qui fuerunt, malis peior; inerat huic bestiae naturalis barbariae* (mort. 9,2); *corpus moribus congruens, status celsus, caro ingens et in horridam magnitudinem diffusa et inflata* (mort. 9,3); *denique et verbis et actibus et aspectu terrori omnibus ac formidini fuit* (mort. 9,3); *nefarius homo* (mort. 21,2); *mala bestia* (mort. 25,1; cf. 9,2; 32,4); *dementissimus tyrannus* (mort. 31,5; cf. 22,1; 22,5). Lactantiův způsob charakteristiky je zde obsahově i výrazově prakticky totožný s postupem pohanské historiografie; doklady viz ve stati, citované v předchozí poznámce.

⁷ LACT. *mort.* 31,5; 49,1; srv. EUSEB. *HE* 8,14,3; 5; 9,2,1; 9,4,2; 9,9,2 ad.

⁸ Srv. LACT. *mort.* 3,3; 8,4; 27,2; 44,10-11; 12.

Protipólem tyranů a vzorem dobrého císaře byl pro Lactantia Constantinus a spolu s ním Licinius, zachycený autorem pouze v době, kdy postupoval ve shodě s Constantinem a nedostal se ještě do konfliktu s vlivnými východními církevními kruhy. Povahopis dobrého křesťanského císaře však propracoval Lactantius především na osobnosti Constantinově a učinil tak jen ve velmí všeobecných rysech. Důraz položil na náboženský základ císařovy politické činnosti, totiž na jeho pozitivní vztah ke křesťanství a na aktivní podporu, kterou mu prokazoval. Tímto způsobem uplatnil Lactantius v hodnocení Constantina i Licinia závažný nový prvek, odlišný od pohledu pohan­ské historiografie. Panovník, stavějící se do služeb křesťanství, získává opravdovou velikost díky podpoře boží a jako nástroj boží vůle se dostává pod boží ochranu. Tímto pojetím se Lactantius – spolu s Eusebiem – stal tvůr­cem představy o císaři z boží milosti, respektujícím zájmy křesťanství a pra­vo­věrné církve.

Význačným rysem křesťanského historismu, tak jak jej můžeme zachytit v jeho zárodečné fázi u Lactantia a Eusebia, je přímé sepětí minulosti s přítomností, v jehož světle je vítězné tažení křesťanství chápáno jako důsledek i vrchol dlouhého předchozího celosvětového vývoje. Aktuální pojetí vztahu minulosti a přítomnosti implikuje i uznání progresivní podstaty lidského vývoje. Optimistický ráz křesťanského historismu nalezl pochopitelný výraz v oslavném závěru Lactantiova spisku (*mort.* 52,2 nn.) i Eusebiovyh *Cír­kevních dějin* (10,9,7-9).

Zpětný pohled na vleklý zápas, vedený křesťanstvím o legalizaci svého postavení a možnost k neomezovanému dalšímu rozvoji, od křesťanských autorů přirozeně vyžadoval, aby zaujímali stanovisko k římskému impériu jakožto k soudobému představiteli státní moci i k jeho konkrétním krokům vůči vyznavačům Kristovým. Z obou sledovaných děl zřetelně vyplývá, že křesťané jejich doby nebyli nesmiřitelnými odpůrci římské státní moci a že jim byly cizí eschatologické představy o nadcházejícím zničení impéria a jeho dohledným nahrazením božím královstvím. Na těchto postojích nic neměnila skutečnost, že římský stát se v dobách pronásledování dočasně stá­val nástrojem ďábla v jeho boji proti upevňující se pozemské křesťanské po­spolitosti. Sám Lactantius ostatně přiznal, že za vlády dobrých císařů – v tra­dičním smyslu slova – prožívalo křesťanství v obdobích mezi perzekucemi klidná a příznivá údobí svého rozvoje:

“Když nařízení tyrana Domitiana pozbyla platnosti, získala církev opět své dřívější postavení a dokonce vzkvétala s daleko větší slávou. V následující době, kdy správa a řízení římského impéria byly v rukou mnoha dobrých císařů, nemusela církev snášet žádné nepřátelské útoky a rozpráhla své paže na východ i západ, takže žádný kout země nebyl tak vzdálen, aby do něho neproniklo náboženství boží” (*mort.* 3,4-5).

Všelidské orientaci křesťanství a jeho univerzalistickému pojetí vývoje ostatně dobře vyhovoval rámeček světového a podle vítězné představy věčného

---

římského impéria. Lactantiův a Eusebiův pohled na Constantina však signalizoval počátek nové epochy v dějinách římského státu i křesťanství – vznik christianizovaného římského impéria. Vazba minulých osudů, ale i budoucího vývoje křesťanství na Řím se tak stala jednou ze závažných složek křesťanského historismu i běžné církevní politiky.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Anfänge der christlichen Geschichtsauffassung

Anhand Eusebs *Kirchengeschichte* und Lactanzens Schrift *De mortibus persecutorum* wird der Beitrag der beiden Autoren zur Herausbildung der christlichen Geschichtsauffassung untersucht. Ihre Aufmerksamkeit konzentrierte sich auf die Charakteristik der guten, oder gegebenenfalls vielmehr der schlechten Kaiser. Die Verfolger wurden im Sinn der traditionellen heidnischen Geschichtsschreibung als Tyrannen mit allen ihren negativen Seiten in christlicher Sicht als Werkzeug des Dämons dargelegt, wogegen die gegenüber dem Christentum positiv eingestellten Machthaber als gute Kaiser aus Gottes Gnaden und als Vermittler seines Willens gepriesen wurden. In den genannten Werken spiegelte sich also nicht nur die christliche Auffassung des guten, bzw. schlechten Kaisers und des Wesens seiner Macht, sondern auch die Entstehungsphase der christlichen Geschichtsphilosophie in der Form der Geschichtstheologie wider.

ZA PROFESOREM JANEM PEČÍRKOU

(17. 4. 1926 – 20. 6. 1993)

Po maturitě na pražském akademickém gymnáziu v roce 1945 studoval Jan Pečírka klasickou filologii a dějiny starověku na filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Již za svých vysokoškolských studií věnoval značnou pozornost analýze literárních a epigrafických pramenů. Zabýval se thráckou onomastikou a zkoumal činnost helénistického vládcy v této oblasti, diadocha Lýsimacha. Jeho první publikovanou prací byla studie o správě římské provincie Kilíkie pompejovcem T. Ampiem Balbem (LF 75, 1951, 250-254). Ve své doktorské disertaci (1951) kriticky hodnotil některé novější teorie o zániku římské říše (LF 76, 1953, 88-119) a pojednal pak také o Ciceronových názorech na správu provincií (*Studia antiqua A. Salač septuagenario oblata*, Praha 1955, 40-48).

Jeho další vědecká činnost byla věnována hospodářským a sociálním otázkám řeckých dějin. Svou pozornost soustředil především k problematice držby půdy v Athénách (*Geras. Studies Presented to George Thomson*, Praha 1963, 183-201; *Neue Beiträge zur Geschichte der Alten Welt I*, Berlin 1964, 239-246).

K úspěšnému dokončení kandidátské disertace využil J. Pečírka badatelského stipendia, které mu bylo uděleno washingtonským Center for Hellenic Studies ve studijním roce 1964/5. Během svého pobytu ve Spojených státech studoval též v princetonském Institute for Advanced Study a po návratu do Evropy mohl doplnit svůj výzkum v Epigrafickém muzeu v Athénách. Jeho monografie o tzv. enktési, zachycující rozsáhlý epigrafický materiál, je významným příspěvkem k poznání úlohy cizinců (metoiků) usedlých v Athénách (*The Formula for the Grant of Enktesis in Attic Inscriptions*, Praha 1966).

V téže době publikoval J. Pečírka i přehlednou kritickou stať o stavu bádání věnovaného studiu vlastnických vztahů v antickém Řecku (*Graecolatina Pragensia* 3, 1966, 5-29) a zabýval se pak systematicky výsledky archeologického výzkumu antických usedlostí na Krymu (LF 91, 1968, 279-288; *Ricerche storiche ed economiche in memorie di C. Barbagallo I*, Napoli 1970, 459-477; srov. i jeho stať vydanou ve spolupráci s Marií Dufkovou v *Eirene* 8, 1970, 123-174). Pojednal rovněž o mlétských statcích (*Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte* 1971/II, 55-61) a v syntetické studii o této problematice věnoval pozornost i objevům v jihoitalském Metapontiu (M. I. Finley, ed., *Problèmes de la terre en Grèce*, Paris – Haag 1973, 113-147).

Do okruhu Pečírkova výzkumu hospodářských a sociálních dějin klasického Řecka patří jeho studie o dělském (athénském) námořním spolku (*Graecolatina Pragensia* 4, 1970, 61-72; *Klio* 57, 1975, 307-311; *Eirene* 19, 1982, 117-125) a o krizi athénské *polis* ve 4. stol. př. Kr. (*Eirene* 14, 1976, 5-29).

Ze spolupráce s berlínskou Akademií věd vzešla jeho kritická stať o výzkumu historie archaického Řecka (Klio 69, 1987, 351-373).

Problematiku hospodářských a sociálních dějin antického Řecka sledoval Jan Pečírka rovněž v četných recenzích v odborných časopisech, zejména v periodiku Eirene, kde byl po dlouhá léta členem redakční rady zodpovědným za závažnou rubriku zachycující stav výzkumu v různých oblastech věd o antickém starověku. Měl četné pracovní kontakty se zahraničními badateli, účastnil se kongresů a symposií a aktivně se podílel na přípravě mezinárodních konferencí pořádaných u nás (1957, 1966, 1982).

Jako odborný asistent, docent (1968) a profesor (1990) věnoval Jan Pečírka značné úsilí výuce starověké historie. Z jeho iniciativy a pod jeho redakcí vznikla dvousvazková publikace výboru pramenů k řeckým a římským dějinám v překladu pořízeném doc. dr. Julií Novákovou (*Antika v dokumentech I. Řecko*, Praha 1959, *II. Řím*, Praha 1961). Pod jeho redakcí a s jeho kapitolami o historii antického Řecka a helénismu byla vydána kolektivní vysokoškolská učebnice (*Dějiny pravěku a starověku I-II*, Praha 1979), které dosáhla již tří vydání. Pro přehledný výklad o rozličných aspektech antické civilizace (*Antická kultura*, Praha 1961) napsal Jan Pečírka kapitolu o dějinách Řecka. Spolu s filozofem Jiřím Peškem redigoval sborník příspěvků o raných civilizacích (*Rané formy civilisace*, Praha 1967). Pro širší čtenářskou obec připravil rovněž předmluvu k překladu Thúkýdídových dějin (Praha 1977) a doslovy k českým vydáním knih francouzského badatele R. Flacelièra o Athénách v době Perikleově (1981) a německého historika H. Geiße o mínójské kultuře (Praha 1985).

V listopadu roku 1992 se Jan Pečírka zúčastnil mezinárodní konference pořádané u příležitosti 2 500. výročí athénské demokracie v Athénách. Naposled tak navštívil město, jehož dávné historii věnoval značnou část své badatelské činnosti.

Před jeho odjezdem jsme spolu hovořili o tom, že jak tomu nejednou bývá, bylo toto výročí nesprávně stanoveno. Od uchopení moci Kleisthenem v roce 508 př. Kr. uplynulo totiž 2 500 let teprve v roce 1993. Slíbil mi, že svůj referát o politických procesech v Athénách přednese na jednom z večerů Jednoty klasických filologů právě v tomto roce. Neúspěšná *Atropos* však tento záměr zmařila.

Pavel Oliva

ZA PHDR. EVOU VAJČÍKOVOU

Dňa 16. marca 1994 sme sa v bratislavskom krematóriu rozlúčili s PhDr. Evou Vajčíkovou. Narodila sa r. 1939 vo Zvolene ako jediné dieťa svojich rodičov. Rodina sa čoskoro presťahovala do Bratislavy, kde Eva strávila celý

---

svoj život. Po ukončení základného a stredného všeobecného vzdelania (na vtedajšej jedenásťročke) študovala na FiFUK v Bratislave odbory latinčina a slovenčina. Patrila k vynikajúcim študentom, čo jej dovolilo rozšíriť si aprobáciu absolvovaním štátnej záverečnej skúšky z gréckeho jazyka. Po promócií zostala na Katedre klasickej a semitskej filológie ako asistentka u prof. Okála. Tu aj obhájila doktorskú prácu a po vykonaní rigorózných skúšok sa stala doktorkou filozofie.

To sa už blížil koniec šesťdesiatych rokov a ruka v ruke s celkovým spoločenským uvoľnením ako aj s reformou školstva nastalo oživenie záujmu o klasické jazyky. Latinčina se stala povinným predmetom v humanitných triedach SVŠ-iek a v r. 1969 z nich vyšli aj prví absolventi s maturitou z latinčiny. Na štúdium odboru latinčina sa hlásil nebývalý počet uchádzačov a vzhľadom na reálne existujúcu potrebu sa na FiFUK otvorilo niekoľko po sebe idúcich ročníkov s počtom študentov presahujúcim pol stovky. Skôr však, než prví z nich promovali, postihla školstvo nová, tentokrát normalizačná reforma. SVŠ-ky sa síce zmenili na gymnáziá, no latinčina, posunutá na miesto voliteľného nematuritného predmetu, sa takmer úplne prestala učiť. Tento drastický zákrok sa odrazil aj na situácii na fakulte. Úväzky, predtým presahujúce únosnú mieru, klesali na minimum, až nakoniec na úplnú nulu. V júni 1979 Eva, predvolanej spolu s inými kolegami telegramom pred vedenie fakulty, oznámili, že jej pracovné miesto sa v rámci reštrikcie ruší a ponúkli jej miesto v archíve fakulty. Nepomohlo ani osobné odvolanie, ani odvolanie celého odboru. Reálnej práce na poli klasickej filológie bolo síce viac než dosť, ale bez dobrej vôle, bez záujmu o odbor a o osudy ľudí zvíťazila byrokratická mašinéria podporovaná celkovou dusnou atmosférou strachu.

V októbri 1979 Eva nastúpila do archívu, resp. do neusporiadaného skladu písomností nesúceho tento názov. Psychicky na dne, neschopná koncentrovať sa na rozrobenú kandidátsku dizertáciu, venovala sa až po hranice fyzickej vyčerpanosti novej, vpravde sisyfovskej úlohe. To, že dnes má fakulta najlepšie vybudovaný archív univerzity, že môže slúžiť aj na študijné ciele, že bolo možné zvládnuť kolos rehabilitácií po r. 1989 v rekordne krátkom čase, to je výlučne jej osobná zásluha. V roku 1993 odchádza Eva následkom nevyliciteľnej choroby do predčasného dôchodku. Po smrti matky, ktorú doopatrovala, sama (otca stratila ešte behom štúdia) odišla z nášho časného sveta 9. marca 1994.

Eva nás však nezanechala len smútku, ľútosti a pocitu bezmocnosti pred slepou Fortúnou. Spomíname na jej svedomitosť v práci, na lásku, s akou učila, i na schopnosť vypočuť si druhých, poradiť a pomôcť im, alebo aspoň ponúknuť útechu, účasť, ktorých sa jej samej dostávalo priskromne.

Pokoj jej duši a česť jej pamiatke.

Alexandra Mallá

NOVÉ UČEBNICE A MLUVNICE STAROŘEČTINY Z FRANKOFONNÍHO PROSTŘEDÍ

V tomto článku chceme čtenáře informovat o několika zahraničních učebnicích a gramatikách staré řečtiny, které se objevily na trhu v posledních pěti letech. Dvě z nich vyšly ve Francii, čtyři ve Švýcarsku. Všechny jsou určeny začátečníkům, ale svým pojetím i obsahem jsou značně odlišné.

M. BIRAUD – E. GNECH – G. GNECH – P. HOLZERNY – C. MANDELLI, *Initiation au grec en troisième*. Nice 1989, 127 str.

Francouzská “troisième” je třída, která odpovídá zhruba našemu prvnímu ročníku čtyřletého gymnázia. Učebnice je tedy určena pro středoškoláky, kteří projevují zájem o antiku a specificky o řečtinu. Není však věnována přímo výuce jazyka, nýbrž reáliím, které mohou studenta spíše zaujmout, třeba i natolik, aby chtěl později z řečtiny maturovat. Učebnice obsahuje dva větší celky. První z nich je tematicky zaměřen na obecné reálie: sport, hudbu, typy vlády a řecké mýty, druhý celek na reálie jazykové: slovní zásobu pocházející z řečtiny (kořeny a afixace), řeckou abecedu, přehled řeckých deklinací a krátký autentický text. Jazykové dovednosti získávají studenti jen v kapitole o řeckém skloňování, nicméně by měli být schopni po absolvování kursu číst řecky a orientovat se v jednoduchých větách.

Každému z uvedených témat je věnována jedna kapitola. Každá kapitola obsahuje základní informace k danému tématu, několik ilustrativních úryvků z řecké literatury (v překladu) nebo z moderních děl, dále otázky, které mají ověřit pochopení probírané látky, řecká rčení nebo známý citát v originálním znění, bohatý obrazový materiál (řecké vázy, náčrtky, plánky) a konečně bibliografické údaje k danému tématu.

Učebnice je podle (nejen) francouzského zvyku zpracována ve dvou variantách, z nichž jedna je určena pro studenty a druhá pro profesory.

L. GRAZ, *Introduction à la langue grecque I*. Lausanne 1986.

Učebnice má formu skript a je určena vysokoškolským studentům, kteří nestudují řečtinu jako obor. Počítá s dvouletou výukou po 4 hodinách týdně v prvním roce a po dvou hodinách týdně v roce druhém. Účivo prvního roku, obsažené v této učebnici, je rozloženo do 15 lekcí a má umožnit zájemcům zvládnout pasivně základy řečtiny (s výjimkou čtyř “velkých” sloves na -mi). Na rozdíl od většiny učebnic je výklad pojat induktivně, takže vede studenty k větší aktivitě a samostatnému formulování gramatických pravidel. Na počátku každé lekce (s výjimkou prvních tří) je uvedeno několik krátkých autentických textů, i neliterárních, jejichž cílem je nejen jazyková výuka, ale i seznámení se s řeckou literaturou, filozofií a kulturou vůbec. K tomu přispívají i četné literární úryvky v překladech a bohatý obrazový materiál (fo-

---

tografie řeckých váz, soch a stavebních památek, faksimile nápisů a rukopisů apod.). Přínos těchto obrazových příloh poněkud snižuje jejich nekvalitní reprodukce.

V každé lekci je po úvodních textech zařazen seznam nových slovíček, dále jsou uvedena po vzoru živých jazyků strukturální cvičení, jež mohou studenti zaujmout jak svou živostí, tak i vtipným obsahem a neodradí zájemce o antiku, kteří jsou nepřáteli nudného memorování. Výklad gramatiky se omezuje na tabulky na konci učebnice (40 stran), které obsahují přehledné shrnutí probraných morfologických a syntaktických jevů.

Orientaci usnadňuje index slovíček (včetně některých obtížnějších slovesných tvarů). Na rozdíl od jiných učebnic autor nevěnuje žádnou pozornost slovům převzatým z řečtiny.

Velmi příjemnou inovací je učebnice řečtiny určená jak pro samouky a korespondenční kursy¹, tak i pro středoškolské a vysokoškolské studenty:

J.-V. VERNHES, *Initiation au grec ancien*. Gap – Paris 1989, 321 str.

Na rozdíl od ostatních učebnic obsahuje rovněž gramatické výklady, takže student již nepotřebuje žádnou další pomůcku.

Látka je rozvržena do 27 etap, každá etapa začíná netradičně výkladem gramatiky, po němž následují slovíčka a etymologické či sémantické poznámky, upozorňující na slova převzatá z řečtiny. Dále jsou uvedena cvičení: několik překladů souvislého textu nebo jednotlivých vět z řečtiny do francouzštiny, které umožňují studentům důkladné procvičení nové i starší látky, dále tzv. "gymnastique", což není nic jiného než časování a skloňování, jak je známe z našich cvičebnic, a konečně překlad z francouzštiny do řečtiny, který je variací na věty z předcházejících cvičení. (Klíč ke cvičením vyšel jako zvláštní svazek.) Teprve po důkladném zvládnutí gramatiky a slovíček následují řecké texty, někdy trochu upravené, jindy autentické, se stručným úvodem k autorovi nebo dílu. Celou knihou studenty provázejí Menandrovymaximy.

Součástí učebnice je přehledná mapka Řecka, stručný nástin historického a kulturního vývoje až po současnost, francouzsko-řecký a řecko-francouzský slovníček a index nejdůležitějších řeckých osobností a institucí. Fotografie a vtipné kresbičky ilustrující některé gramatické jevy, např. význam jednotlivých předložek, působí osvěžujícím dojmem. V učebnici bohužel chybí orientační seznam použitých textů.

Jinou inovací v oblasti řeckých učebnic jsou skripta, doplněná audiokazetou:

---

¹ Korespondenční kursy zajišťuje universita v Aix-en-Provence, kde působí autor uvedené učebnice.

ANDRÉ HURST – ALESSANDRA LUKINOVICHOVÁ, *Grec ancien. Travaux pour le laboratoire de Langues I*. Genève 1988³, 343 str.

Jak již titul napovídá, jde o tentokrát o metodu, která využívá k výuce řečtiny jazykové laboratoře. Metoda vychází z postupů používaných při výuce živých jazyků, tj. náslechu a fixace opětovným opakováním, a navazuje na známou učebnici C. D. Ellise a A. Schachtera, *Ancient Greek, A Structural Programme*. Montréal – Londres 1973².

Učebnice je určena vysokoškolským studentům-začátečnickům. Studenti mají obvykle 2-4 hodiny týdně řečtiny, ale počítá se s tím, že věnují další čas osvojení látky samostatnou prací v laboratoři. Látka je rozvržena do 27 lekcí. Použité texty jsou autentické: do 9. lekce jednotlivé věty, od 10. lekce kratší souvislé texty (obvykle několik) s důsledně uváděným místem citace.

Cvičení jsou rozdělena na strukturační, imitační, identifikační a samostatné tvoření tvarů. Cílem *strukturačních* cvičení je zvládnutí úvodního textu, který je segmentován na malé úseky, jež student slyší z kazety. K tomu má před očima překlad těchto vět v učebnici. Strukturace vede k zapamatování si textu nenamáhavým a zábavným způsobem, i když si to vyžádá stejně nebo i více času než při klasickém memorování. *Imitační* cvičení slouží k orientaci studenta v některých gramatických jevech prostým náslechem (např. protiklad indikativu imperfekta a indikativu aoristu: καθ' ἡμέρων ἔβαινετε × τούτη τῆ ἡμέρᾳ ἔβητε). *Identifikační* cvičení mají studenta naučit pasivně rozlišovat gramatické tvary, např. participium perfekta aktiva × pasiva, indikativní × optativní tvary apod. Cvičení na *samostatné tvoření* tvarů se podobají cvičením imitačním s tím rozdílem, že tentokrát student tvary sám aktivně tvoří. Na závěr každé lekce je uveden krátký překlad z francouzštiny do řečtiny, který je variací na úvodní text.

Svou výslovností řečtiny se autoři snaží co nejvíce přiblížit klasické řečtině, a to mj. tím, že používají melodického přízvuku místo dnes obvyklého přízvuku dynamického a že slabě vyslovují i iótu v dlouhých diftonzích α, η, ω. Podařilo se jim dokonce intonačně odlišit ostrý a průtažný přízvuk.

Orientaci v učebnici znesnadňuje absence jakékoli indikace o gramatických jevech, které se v dané lekci probírají. Za částečnou náhradu lze považovat index sloviček a index cvičení, sestavený na základě procvičovaných gramatických jevů. Kromě přehledných morfologických tabulek a souhrnu pravidel o řeckém přízvuku neobsahují skripta žádné gramatické výklady. Ty jsou soustředěny v mluvnici řečtiny, na níž se autorsky podílela Alessandra Lukinovichová:

ALESSANDRA LUKINOVICHOVÁ – MADELEINE ROUSSETOVÁ, *Grammaire de grec ancien*. Genève 1989³, 303 str.

Školní mluvnice řeckého jazyka, výsledek desetileté práce ověřené ve dvou předcházejících vydáních, je určena jak studentům gymnázií, tak i za-

částečníkům na univerzitách. Autorky se úspěšně pokusily o modernizaci výkladu jednak používáním terminologie obvyklé v gramatických příručkách živých jazyků a jednak tím, že při výkladu vycházejí především ze struktury řeckého jazyka a odsunují tak do pozadí již tradiční kadlub latiny (např. ve výkladu o slovese zdůrazňují převahu slovesného kmene nad slovesnými časy).

Mluvnice je rozdělena do několika částí a je opatřena velmi podrobným obsahem. Úvodní kapitola, nazvaná *Písmo a fonetika*, je tradičně věnována řecké abecedě, přízvuku a klasifikaci řeckých hlásek, dále nejdůležitějším fonetickým změnám (kontrakce, kraze, afaireze apod.) a ablautu. Další část, zaměřená na morfologii, je rozdělena na jmenné "prvky" a na sloveso. Do jmenných prvků (21-70) jsou zařazena nejen substantiva, adjektiva, zájmena, číslovky, ale i adverbia. K morfologickým výkladům jsou vhodně přiřazeny i výklady syntaktické, např. o užívání členu nebo o syntaxi komparativu a superlativu. Pasáž o slovese (71-164) začíná informací o struktuře slovesného tvaru a o slovesných kategoriích. Na rozdíl od našich gramatik jsou slovesa na -ō a slovesa na -mi probírána v jednotlivých kmenech paralelně.

Po kapitole věnované tvoření slov pomocí odvozování a skládání (165-174) následuje část syntaktická.

Syntax jednoduché věty (175-188) je vystřídána syntaxí pádovou včetně výkladu o používání předložek a preverbií. Tradiční pojednání o vedlejších větách je nahrazeno výkladem o syntaxi slovesných modů, který zahrnuje jak užívání modů v jednoduchých větách, tak i v souvětích (výklad účelových vět, vět obavných apod.). Podrobně a velmi zdařile jsou zpracovány kapitoly o syntaxi infinitivu a participia, obsahující i výklady o infinitivu konsekutivním a infinitivu po πρίν atd. Při těchto výkladech autorky vycházejí důsledně z formy, uvádějíce všechna její užití, čímž zamítají obvyklý postup od významu k formě (tj. např. věty časové se spojkou πρίν, s infinitivní konstrukcí atd.). Jestliže však chceme vyhledat souhrnné poučení např. o časových větách, jsme odkázáni pouze na rekapitulační tabulky vedlejších vět a abecední seznam partikulí a spojek s jejich užitím. I když řecká větná syntax v sobě tají méně úskalí než např. latina, omezení výkladu o vedlejších větách na několik synoptických tabulek se jeví jako příliš razantní. Podobně ani spojení partikulí (ὅτι apod.) a spojek (ἀλλά, ὅτι apod.) do jednoho seznamu není zrovna šťastné (262). V indexu řeckých slov je velmi praktickou inovací uvádění slovesných vazeb.

Autorem druhé gramatické příručky je Louis Graz, o jehož učebnici jsme referovali výše:

L. GRAZ, *Le verbe grec et l'éventail de ses emplois. Clés pour l'interprétation de la phrase grecque 1.* Lausanne 1991.

Jak název napovídá, jedná se tentokrát jen o určitý výsek řecké syntaxe, o sloveso, jež však tvoří v řečtině ústřední část syntaxe, a proto se mnoho

---

kompendií soustřeďuje právě na ně (cf. Rijksbaron, Goodwin, Stahl). Gra-zova skripta (cca 50 stran) jsou rozdělena do čtyř víceméně tradičních oddílů: časy a slovesný systém, slovesné časy, mody a slovesný rod. Podobně jako Lukinovichová i Graz probírá paralelně užití slovesných tvarů v nezávislých i v závislých větách. Výklad je podáván stručně a jasně a je bohatě ilustrován příklady z francouzským překladem.

Společným rysem většiny francouzsky psaných učebnic řečtiny je výběr relativně obtížných textů, opatřených slovíčky a gramatickými vysvětlivkami, které však nejsou z větší části určeny k zapamatování. Tím se značně rozšiřují možnosti výběru vhodného textu i pro začátečníky. Většina učebnic má řecko-francouzský (a někdy i francouzsko-řecký slovníček), v němž jsou u jednotlivých slovíček citovány všechny lekce s jejich výskytem. Charakteristické je také bohaté využívání obrazového materiálu, menší důraz na aktivní zvládnutí gramatických tvarů a pravidel a naopak větší důraz na přitažlivost a zajímavost podávané látky i na způsob její prezentace. Výuka jazyka není nikdy pokládána za samoučelnou, nýbrž také za prostředek seznamování studentů s kulturou a historií Řecka.

Dagmar Muchnová

RICHARD M. KRILL, *Greek und Latin in English Today*. Illinois, Wauconda, Bólchazy-Carducci Publishers 1990. VI + 250 str.

Dravý nástup angličtiny do pozície bezkonkurečne dominujúceho cudzieho jazyka v našom dnešnom školstve je nespornou skutočnosťou. No klasic-ký filológ v tom môže, do istej miery paradoxne, vidieť aj sui generis posilne-nie grécko-latinského prvku vo vyučovaní moderných jazykov; pravda, stra-tu prioritného postavenia francúzštiny to celkom nevyvažuje.

Kniha amerického klasického filológa profesora R. M. Krilla vychádza zo skúsenosti, že študenti, ktorí sa učili latinčinu, pravidelne získavali nej-vyššie verbálne skóre v štandardizovaných celoštátnych testoch a výrazne predstihovali tých, čo sa učili iné cudzie jazyky, resp. nijaké. Kniha chce v sú-časnej situácii, keď nadaný dorast nedostáva klasické vzdelanie, aspoň sčasti odstrániť tento handicap tým, že systematicky predkladá grécke a latinské le-xikálne prvky, čiže korene, préfixy a sufixy, ktoré angličtina prevzala rozlič-nými cestami a ktoré sú v nej dodnes produktívne.

Tomu zodpovedá obsah knihy a jej osnova. Po prehľadnom pojednaní o indoeurópskej rodine jazykov (s. 1-12) nasleduje prvá časť knihy *Deriva-tives from Greek* (s. 13-76), rozdelená do deviatich kapitol či lekcí: alfabéta

a transliterácia, deklinácie, adjektíva, farby a čísla, préfixy, slovesá. Kapitoly obsahujú okrem výkladu rozličné cvičenia a lexikologický materiál. Autor vychádza zo štruktúrnych prístupov k slovo tvorbe, flexia sa minimalizuje na N sg. a pl., prípadne G sg., v nazretí do slovies upozorňuje na existenciu viacerých kmeňov. Grécku časť uzatvára súhrnný slovník; má asi 270 hesiel. Grécke texty sa neprepisujú, ale figurujú tu v alfabéte.

Analogická druhá časť *Derivatives from Latin* (s. 77-172) v jedenástich lekciami poučuje o výslovnostiach latinčiny – filologickej i tradičnej britskej, tzv. právnickej – podáva prehľad deklinácií s uvedeným pádovým minimom, zaoberá sa adjektívami, označeniami farieb a čísel, adverbiami, préfixmi, slovesami (inf. praes., part., gerundivum). Latinský slovník má asi 600 hesiel.

V subkapitolkách *Special Topics* si autor všimá niektoré jazykové zvláštnosti, napr. dublety, hybridy, ale aj deminutíva. Cvičenia sú obohatené o množstvo latinských citátových výrazov, termínov, zvrátov a sentencií.

Ešte viacej priestoru sa im a špecializovanej terminológii venuje v tretej časti knihy *Derivatives in Selected Fields* (s. 173-250), kde sa ich počet blíži k číslu tisíc položiek a zahŕňa oblasti literatúry, umení, lekárstva, práva, filozofie, teológie, botaniky, zoológie, astronómie, chémie, farmácie, psychológie a sociológie, prezentuje heslá amerických štátov a univerzít, označenia akademických stupňov ap.

Nemožno pochybovať o tom, že kniha aj u nás môže dobre poslúžiť najmä vyučujúcim a študentom klasických jazykov a angličtiny. Poučná a podnetná bude iste aj pre tých, čo sa zaoberajú problematikou cudzích lexikálnych prvkov v našom materinskom jazyku. S uznaním sa treba vysloviť o kvantite i kvalite materiálu, ktorý predložená kniha ponúka. Jednako predpokladám, že budeme súhlasiť s autorom, ktorý ju sám hodnotí v predhovore ako chudobnú náhrážku tradičných kurzov v klasických jazykoch. Pripomína prechádzku po miestach, kde nachádzame fragmenty starobyľých stavieb a mali by sme si urobiť predstavu o ich krásnej architektúre. Azda aj tadiaľ však povedie cesta k faktickému rehabilitovaniu humanistického zástoja antiky v aspiráciách súčasnej európskej civilizácie. A to sa sotva zaobíde bez určitej renesancie štúdia klasických jazykov a s nimi spätých kultúry.

V neposlednom rade táto kniha upozorňuje na fakt, že aj z čisto praktického hľadiska štúdium latinčiny a gréčtiny nie je mrhaním časom, ale výdatnou pomocou aj pre toho, kto si chce osvojiť svetový jazyk na vyššej, kultivovanej úrovni. Veď kvóta gréckych a latinských slovných koreňov v anglickej lexike sa odhaduje na 60 % a vo vedeckej a technologickej terminológii dokonca až na 90 %!

Daniel Škoviera

PAVEL OLIVA, *Dějiny starověkého světa. Učební text pro žáky středních škol.* Praha, Státní pedagogické nakladatelství 1992, 69 str.

Citovaná učebnice P. Olivy dává dobrý příklad, jakým způsobem se může vědec úspěšně podílet na rozvoji didaktiky tím, že žákům i učitelům poskytne základní stručnou informaci na vysoké odborné i popularizační úrovni. V duchu vžité tradice se autor věnuje dějinám pravěku (str. 7-13) i starověkého Východu (str. 14-26), Řecka (str. 27-47) a Říma (str. 48-69). Dějiny klasického světa jsou shrnuty ve dvou posledních kapitolách knihy a představují hlavní složku celého výkladu. Jejich zpracování je ukazatelem obecného přístupu, který autor k studiu starověkých civilizací zvolil.

Jedním ze základních rysů jeho postupu je rozvržení látky a periodizace vývoje, která je klíčem k přístupu ke složité minulosti. Při srovnání Olivovy učebnice s analogickou prací V. Michovského (*Dějepis. Sv. 2, Praha 1993*) je nutné zdůraznit hlubší záběr P. Olivy ve výběru faktografického materiálu a rozšíření chronologického i geografického rámce výkladu. Jde zejména o zařazení období helénismu jako důležitého úseku starověkých dějin do středoškolské učební látky, jakož i o rozšíření dosavadního pohledu na římskou republiku a císařství.

Jako další výrazný rys učebnice je nutné zdůraznit její vyváženou kompozici a argumentaci stejně jako logický výklad vybraných historických jevů. Při hlubším zkoumání výkladu je však nutné vidět i to, že mezi některými kapitolami (například mezi oddíly *Archaické období* a *Klasické období*, str. 35 nn.) chybí jisté vnitřní spojení, které by navodilo výklad o postupu, rozvoji a kontinuitě historického procesu apod.

Jedním z významných rysů učebnice P. Olivy je i relativně široká charakteristika antické kultury a všech jejích hlavních aspektů, což dodává učivu na zajímavosti a je i dokladem úsilí o všestrannost výkladu. Jako neposlední pozitivní rys učebnice bych chtěl zdůraznit i její grafickou úpravu, zejména rozčlenění odstavců a uvádění podtitulů formou marginálií. Zdá se mi však, že by bylo vhodné doplnit publikaci ilustracemi, mapkami a chronologickými přehledy.

Za necelé dva roky se učebnice P. Olivy stala bibliografickou raritou. Zájem o ni stále trvá, a proto by byla žádoucí její co nejrychlejší reedice. Logickým požadavkem by v této souvislosti byla i příprava čítanky vybraných starověkých textů, jež by strukturou odpovídala Olivově učebnici a kterou by k svému prospěchu vděčně přijali nejen žáci a učitelé středních škol, ale i širší okruh zájemců o antický starověk.

Igor Lisovij

Přes nezastupitelný význam znalosti římského práva v systému právního vzdělání a přes jeho důležitost v celkovém vývoji lidské společnosti bylo u nás v posledních desetiletích poznávání římské jurisprudence minimalizováno a v oficiálním pohledu považováno za historicky překonanou, a tedy už jen okrajovou záležitost. Neznalost principů římského práva však vedla k řadě těžko popíratelných negativních důsledků v celkové úrovni naší právní vědy i praxe. Je proto přirozené, že badatelé, pracující dnes v tomto oboru, se snaží odstranit co nejrychleji nedostatky z minulých let a vrátit výuce římského práva úroveň i místo, které jí zvláště na právnických fakultách patří.

V tomto smyslu je příkladná iniciativa profesorů římského práva na právnické fakultě Univerzity J. A. Komenského v Bratislavě. Z jejich vědecké dílny vyšla již před časem vysokoškolská učebnice římského práva (*Rímske právo*. Vpracovali Karol Rebro a Peter Blaho. Bratislava 1991, 448 str.), která přináší systematický pohled na římské právo s akcentem na právo klasické a v justiniánské, které mělo určující vliv na pozdější vývoj práva v Evropě i mimo ni. Hlavní pozornost je tu po zásluze věnována soukromému právu, avšak není opomenut ani nezbytný výklad práva trestního a trestního procesu.

Důležitým rysem této publikace je skutečnost, že autoři berou v úvahu reálnou možnost, že jejich práce vyvolá pozornost i u jiných zájemců než "jen" u právníků, např. u klasických filologů a starověkých historiků, popř. i u dalších, kteří pocítují nutnost získat základní poznatky z římského práva nebo si prohloubit či systemizovat své předběžné vědomosti. Z toho důvodu koncipují K. Rebro a P. Blaho své výklady tak, aby tyto svou exaktností splňovaly potřebná odborná kritéria a byly současně přístupny i ostatním zájemcům.

Na *Rímske právo* svým způsobem navazují *Praktické štúdie z rímskeho práva*, jež jsou dílem P. Blaha a H. Hausmaningera. Publikace poskytuje širšímu okruhu zájemců příležitost poznat římské právo bezprostředním a konkrétním způsobem na základě četby a návazné interpretace vybraných pasáží přímo z děl předních římských právníků. Cílem této práce "je v první řadě zprostředkovat studentům právnických fakult kazuistickou tendenci římského právníkého myšlení a dogmatické konstrukce římské učenosti" (str. 3).

Vydání tohoto výběru reaguje přímo i na další bolavé místo, s nímž se v současnosti musí v širokém měřítku vyrovnávat studium humanitních věd, totiž s malou znalostí či spíše s celkovou neznalostí latiny, kterou si vysokoškolští studenti dlouho "přinášeli" ze středních škol. Tento negativní stav se daří překonávat jen částečně a postupně, takže samozřejmý požadavek poznávat římské právní zásady přímo z originálu příslušných textů je v současné době spojen s nutností pracovat i s věcně přesným překladem. Pozitivem

tohoto postupu však z druhé strany je soustavné a exaktní poznávání odborné latinské i slovenské právní terminologie. Právě v tomto ohledu mohou být *Praktické štúdie* zvlášť užitečné, neboť běžné slovníky odbornou právní terminologii zpravidla neregistrují v potřebné šíři a správné chápání řady pojmů vyžaduje často mnohem hlubší výklad, nežli je možno podat v lexikálním přehledu.

Z tematického hlediska se pozornost autorů soustřeďuje na věcné a závazkové právo, avšak stranou nezůstávají ani další závazné sféry římské jurisdikce jako např. právo osobní, rodinné a manželské, normy veřejného a soukromého práva a civilní proces.

Ukázky mají jednotnou strukturu; za latinským textem následuje slovenský překlad spolu s nutnými věcnými vysvětlivkami a interpretace, k níž je student veden formou promyšleně kladených otázek. Většina sledovaných případů je uzavřena odkazem na literaturu vedoucí k hlubšímu proniknutí do vyčtené problematiky. Jde tu nepochybně o náročnou metodu, avšak logicky strukturalizovanou a nepochybně pedagogicky účinnou.

Kniha je výsledkem spolupráce specialistů bratislavské a vídeňské univerzity, kteří již mají s uplatněným postupem řadu zkušeností. Již tato skutečnost předurčila vysokou kvalitu výsledného díla. Sympatický dojem, který *Praktické štúdie* vyvolávají, zvyšuje i jejich dokonalá a důmyslná grafická úprava, která z nich činí i po vnější stránce přitažlivou studijní příručku.

Jan Burian

ECKART OLSHAUSEN, *Einführung in die historische Geographie der Alten Welt.* Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft 1991, X + 232 str. + 8 map.

Charakter Olshausenovy práce je dán skutečností, že dílo vychází v publikační řadě *Die Altertumswissenschaft. Einführungen in Gegenstand, Methoden und Ergebnisse ihrer Teildisziplinen und Hilfswissenschaften*. Záměrně tu tedy nejde o přehledný a vše vyčerpávající obraz historické geografie, zahrnující chronologicky i teritoriálně celý starověk včetně epochy Orientu, nýbrž o specifický pohled na řecké a římské období. V takto vymezeném rámci autor osvětluje teoretické základy a pracovní postupy historické geografie a ukazuje na její souvislosti s jinými disciplínami věd o antickém starověku.

E. Olshausen akcentuje úzké sepětí mezi historickou geografii a dějinami řecké a římské antiky; současně však zdůrazňuje velký význam klasické filologie jako oboru, který prostřednictvím řady dějepiseckých, zeměpisných i jinak orientovaných děl zachycuje závazné poznatky, jež představují významnou složku faktografické základny historické geografie. Jako další

---

zdroje informací přistupují i nemnohé zachované starověké mapy (*pinakes, formae*), výpovědi epigrafického, papyrologického i numismatického materiálu, archeologická svědectví stejně jako některé středověké i novověké cestopisy.

Zásadního významu nabývá v Olshausenově studii pojetí historické geografie jako speciální dílčí disciplíny v struktuře věd o antice. Autor tu upozorňuje na její odlišnost od antické topografie a chorografie a předmět jejího badatelského zájmu spatřuje ve zkoumání působnosti geografických faktorů na lidskou společnost stejně jako – z druhé strany v poznávání vlivu člověka na zeměpisné prostředí v určité časové rovině stejně jako v širším rámci historického vývoje.

Je přirozené, že v tomto pojetí může autor představit svým čtenářům historickou geografii jen ve vybraném rozsahu jejího zaměření. Omezuje se tudíž na dva konkrétní příklady historicko-geografického pracovního postupu. Předmětem jeho zájmu jsou v prvním případě Alpy – velehory, jež z římského hlediska představovaly ochranný val stejně jako překážku římské rozpínivosti – a Černé moře (se zaměřením na situaci na jeho jižním břehu v době velké řecké kolonizace a v souvislosti se střetem mocenských zájmů říše Urartu, Frygie, Lýdie a Persie). Tato část knihy zaujímá jen zlomek jejího rozsahu (str. 159-177). Ostatek je věnován podrobnějším výkladům o již uvedených pramenných kategoriích i závažných otázkách historicko-geografického výzkumu a obširným seznamům literatury k celkové problematice i k jednotlivým oblastem starověkého světa.

Svým dílem splnil E. Olshausen záměr, který si předsevzal – sepsat úvod do historické geografie a naznačit možnosti její konkrétní aplikace při hlubším poznávání vývoje antického světa. Široké pole působnosti ponechává autor dalšímu zájmu a iniciativě svých čtenářů a následníků, jimž vytvořil pevnou základnu jak při rozvíjení obecných pohledů, tak při uplatňování historicko-geografické metody ve vymezeném chronologickém a geografickém rámci. Hlavní zásluhou E. Olshausena je pak skutečnost, že historické geografii antického období stanoví konkrétní vědeckou náplň a posouvá tím na vyšší kvalitativní stupeň výzkum v oblasti, která přes velké množství literatury, obírající se převážně jednotlivostmi, dosud postrádala moderní shrnutí svých výchozích pozic, pracovních postupů a cílového zaměření.

Jan Burian

PLATÓN, *Dialógy I-III*. Zlatý fond svetovej literatury. – Z gréckeho originálu (podľa vyd. J. Burneta, *Platonis opera I-V*, Oxford 1979-1984) preložil, úvodnú štúdiu, úvody, poznámky, zoznam vlastných mien a chronológiu (*Platónské kalendárium*) napísal JÚLIUS ŠPAŇÁR. Bratislava, Vydavateľstvo Tatran 1990, 920 (nečísl. 928) + 698 (704) + 692 (696) str.

Bratislavské vydavatelství Tatran realizovalo r. 1990 ambiciózní plán na vydání slovenského překladu všech Platónových spisů, který musel být koncipován mnoho let před listopadovým převratem. Úplný překlad Platóna do slovenštiny je dílem Júlia Špaňára, vysoce zasloužilého klasického filologa a zároveň vynikajícího znalce řecké filozofie. Svým překladem prokázal J. Špaňár slovenské kultuře obdobnou službu, za jakou česká kultura vděčí Františku Novotnému, jenž do češtiny postupně přeložil (mezi lety 1915-1961) všechny spisy, které se zachovaly pod Platónovým jménem, včetně tzv. Pseudoplatonik a epigramů.

Ve Špaňárově souborném překladu jsou Platónovy spisy seřazeny v podstatě podle chronologického hlediska, a to v tom smyslu, jak je problematika chronologie chápána v platónském bádání. Při zkoumání relativní chronologie Platónových spisů se badatelé shodují v tom, že Platónovy spisy se dají rozdělit do několika skupin (tří nebo čtyř), ale že v rámci těchto skupin nelze přesně určit pořadí jednotlivých dialogů. Vzhledem k tomu, že mezi početností spisů ve skupinách i mezi rozsahem jednotlivých spisů existují značné rozdíly, nebylo možné rozčlenit svazky v úplném souladu s předpokládanými obdobími, na která se Platónova spisovatelská činnost obvykle dělí. A tak se stalo, že I. svazek obsahuje celkem 19 spisů ze tří období. Figuruje tu 11 spisů z raného, tzv. sokratovského období, a to *Laches*, *Charmides*, *Lysis*, *Protagoras*, *Hippias Menší*, *Ion*, *Hippias Větší*, *Alkibiades I.*, *Eutyfron*, *Obrana Sokratova* a *Kriton*, dále 5 spisů z tzv. přechodného období, totiž *Gorgias*, *Menon*, *Eutydemos*, *Kratylos* a *Menexenos* a 3 spisy z vrcholného období Platónova filozofování, a to *Symposion*, *Faidon* a *Faidros*. (Tituly dialogů jsou zde uváděny ve slovenském znění.)

Do II. svazku zařadil J. Špaňár *Štát (Ústavu)*, která je všeobecně považována za vrcholné dílo Platónovy filozofie a patří do stejného období jako *Symposion*, *Faidon* a *Faidros*. Ke *Štátu* připojil překladatel několik spisů, které se pokládají za díla Platónova stáří, a to dialogy *Parmenides*, *Teaitetos*, *Sofista* a *Štátník (Politikos)*, které patří mezi jeho filozoficky nejvýznamnější spisy.

Ve III. svazku jsou další spisy Platónova stáří, a to dialogy *Filebos*, *Timaios*, *Kritias* a *Zákony* o 12 knihách, nejrozsáhlejší Platónův spis vůbec. Za *Zákony* zařadil překladatel ještě dva dialogy, jejichž pravost je přinejmenším sporná, a to *Epinomis (Dodatek k Zákonům)* a *Minos*. Dialog *Minos*, v němž se hledá definice zákona, se svým charakterem podobá raným dialogům a hodil by se spíše do I. svazku. Poslední svazek uzavírají *Listy* (13 dopisů), z nichž většina je pravděpodobně nepravá. Ani pravost 7. listu, který je obsahově nejvýznamnější, není jistá a mínění badatelů o jeho autentičnosti se rozcházejí. (Poznamenávám mimochodem, že sympatizují se zastánci nepravosti.)

J. Špaňár nezařadil do svého souborného překladu 5 dialogů, které sice Thrasyllus, starověký vydavatel Platónových spisů, pojal do svých tetralo-

gií, které se však v moderním bádání považují skoro jednomyslně za nepravé. Jde o dialogy *Alkibiades II.*, *Hipparchos*, *Anteratai* (*Soupeři v lásce*), *Theages* a *Kleitofon*. Ze svého překladu vyloučil J. Špaňár i *Pseudoplatonika* (8 drobných spisů), která byla za podvržená považována již ve starověku, a údajné Platónovy epigramy.

Svým kompletním překladem se J. Špaňár zařadil mezi nečetné badatele, kteří přeložili z řeckého originálu celé Platónovo dílo do jiného jazyka. Pro slovenskou kulturu má Špaňárův záslužný čin o to větší význam, že většina Platónových spisů vychází v jeho přetlumočení slovensky vůbec poprvé. Již v dřívějších letech vydal J. Špaňár překlady Platónových spisů v *Antologii z diel filozofov I* (Bratislava 1970), kde byly publikovány *Obrana Sokratova*, *Timaios*, *Parmenides* a výbory z několika dalších dialogů. V r. 1980 vyšla ve Špaňarově překladu *Ústava* (s tímto názvem) a soubor spisů s estetickou tematikou (*Dialógy*, Bratislava 1980), kde jsou obsaženy *Ion*, *Hippias Věčší*, *Symposion*, *Faidros*, *Filebos* a pasáže z *Ústavy*.

Překládání Platónových spisů do moderních jazyků je úkol velmi náročný. Platóna může úspěšně překládat pouze ten, kdo dobře rozumí originálu nejen po stránce jazykové, ale i obsahové, tzn. nejen znalec staré řečtiny, ale i řecké filozofie. Překladatel, který dělá tuto práci v 2. polovině 20. století, má ovšem pozici usnadněnou tím, že může navazovat na četné předchůdce. Platónovy spisy byly přeloženy mnohokrát nejen do latiny a moderních světových jazyků, ale i do mnoha jazyků menších národů. Do češtiny, jak už bylo uvedeno, přeložil vše, co se pod Platónovým jménem zachovalo, F. Novotný. J. Špaňár tedy měl možnost opírat se jak o překlady do světových jazyků, tak o český překlad F. Novotného. Kvalita Špaňarova překladu svědčí o tom, že dobře rozuměl řeckému originálu a že dovedl přiměřeně využívat výsledků svých předchůdců. Nemohu přesně posoudit, do jaké míry mu byly užitečné cizojazyčné překlady, i když lze apriorně předpokládat, že mu prokázaly cenné služby. Nesporné však se mi zdá, že Špaňarovi sloužily jako užitečná opora české překlady F. Novotného, které lze bez nadsázky označit za vynikající, snad až na překlad *Zákonů*. Toto konstatování nemá být výtkou na adresu J. Špaňára. Že noví překladatelé přihlížejí k mnoha starším překladům, je užitečné a nutné z mnoha důvodů, které je zbytečné blíže rozvádět. J. Špaňár neusiloval o originalitu za každou cenu, nýbrž kriticky a rozvážně navazoval na práci svých překladatelských předchůdců, zvláště pak na dílo překladatele do jazyka slovenštině daleko nejbližšího. Kritické poznámky o vztahu Špaňarových překladů k překladům F. Novotného vyjádřil ve své důkladné a fundované recenzi D. Machovec (*Listy filologické* 114, 1991, 299-301), aniž však měl v úmyslu zpochybňovat Špaňarovy překladatelské zásluhy. Za vhodné a užitečné bych považoval, kdyby byl J. Špaňár někde uvedl, které starší překlady měl k dispozici při své vlastní překladatelské činnosti, jejímž základním východiskem byl bezpochyby řecký text. Takovýto, podle mého názoru správný postup volil v ediční poznámce k svému

novému překladu *Ústavy* R. Hošek (Antická knihovna 65, Svoboda-Libertas, Praha 1993, s. 522). Špaňárův překlad je nesporně výsledkem mnohaleté a soustavné práce, kterou musel na splnění tak rozsáhlého a obtížného úkolu vynaložit. Kvalitní přeložení celého Platónova díla do slovenštiny patří mezi nejzáslušnější činy v dějinách slovenské klasické filologie.

Veliké množství práce musel překladatel vynaložit i na zpracování doprovodných složek, jimiž je souborný překlad Platóna vybaven, tj. na úvody, poznámky a seznamy vlastních jmen. Úvodní studie na začátku I. svazku (7-30), která dostala název *Platón – otec idealizmu*, má charakter standardní informace, nikoli podrobné a hluboké filozofické analýzy. Autor zde podává běžné informace o Platónově životopise, o jeho spisovatelské činnosti a dělení spisů, načrtává Platónův filozofický vývoj, podává stručnou charakteristiku hlavních složek jeho filozofie a letmo poukazuje i na jeho vliv v dějinách evropského myšlení. Užitečným doplňkem k životopisu a datování spisovatelské činnosti je *Platónské kalendárium* na konci třetího svazku (692-3). Celková koncepce úvodní studie svědčí o tom, že byla napsána ještě v době předlistopadového režimu, kdy kritický postoj k tvůrci filozofického idealizmu byl téměř povinností. K Špaňárově cti budíž řečeno, že kritičnost vůči Platónovi nepřehnal a že velmi důrazně poukázal i na jeho filozofickou a uměleckou velikost.

Stručnými úvody, které mají čtenářům sloužit jako základní orientace, jsou opatřeny i jednotlivé spisy. Jejich rozsah se pohybuje v rozmezí od jedné (např. *Lysis*, *Hippias Menší*) do 7-8 stránek (*Štát*, *Zákony*). J. Špaňár v nich úsporně, výstižně a obratně informuje o tematice jednotlivých spisů, jejich kompozici, filozofickém významu a eventuálně i vlivu v dalším vývoji evropské filozofie. Pro hlubší filozofickou analýzu dialogů nezůstal pochopitelně v tak stručných úvodech prostor. Nevyskytují se ani odkazy na odbornou literaturu, a to ani u filozoficky nejzávažnějších dialogů. Výjimku tvoří úvod k dialogu *Kritias*, kde se překladatel zmiňuje, že existuje rozsáhlá literatura k problematice Atlantidy a výslovně uvádí v této souvislosti tituly knih L. Zajdlera a Zd. Kukala. Je pravděpodobné, že J. Špaňár zpracoval úvody podle zásad dohodnutých s vydavatelstvím, které mu asi nedovolovaly přílišný rozlet.

Za překlady dialogů následují v každém svazku poznámky, vytištěné peřítím (I 857-902; II 658-689; III 643-680). Z uvedeného je patrné, že celkový rozsah poznámek je nevelký. Některé dialogy, jako např. *Lysis*, *Hippias Větší*, *Hippias Menší*, *Parmenides*, jsou komentovány tak stručně, že poznámky zabírají přibližně jen stránku; komentář k *Ústavě* (10 knih) má přibližně 22 stran a k *Zákonům* (12 knih) okolo 20 stran. I poznámky k tak obtížnému dialogu, jakým je *Timaios*, zkoncentroval J. Špaňár na pouhé 3 stránky. Již stručností poznámek je podmíněno, že mají většinou elementární ráz, a to v tom smyslu, že se v nich podávají věcné vysvětlivky k reáliím z řecké kultury, o nichž lze sotva předpokládat u dnešních čtenářů potřebnou infor-

movanost. Kromě elementárních vysvětlivek obsahují Špaňárovy poznámky i výklady nejasných míst, která působí interpretační obtíže i specialistům v oblasti platonského bádání.

Také v komentátorské práci sloužily J. Špaňárovi v mnoha případech jako určitě vodítko poznámky F. Novotného. Na Novotného poznámky se Špaňár výslovně odvolává v komentáři k *Menonovi* (82 B, 86 E, I 870, 880). Na rozdíl od F. Novotného však J. Špaňár neuvádí žádné textově kritické poznámky, v nichž Novotný poukazyval na odchylky na Burnetova vydání. Vypuštění textově kritických poznámek je v dnešní době s ohledem na většinu předpokládáných čtenářů pochopitelné. K přehlednosti Špaňárových poznámek přispívá ta okolnost, že při jejich uspořádání se neodkazuje na stránku slovenského překladu, nýbrž na paginaci a oddíly stránek (A-E) vydání H. Stephana z r. 1578, podle něhož se Platónovy spisy v odborné literatuře dodnes citují. Paginace Stephanova vydání i s oddíly stránek je pečlivě vyznačena na okrajích slovenského překladu, aniž je podáno vysvětlení, co tato čísla a písmena znamenají.

J. Špaňár opatřil každý ze tří svazků výkladovým seznamem vlastních jmen, kde se podávají stručné informace o osobnostech, zemích, městech, řekách ap., s jejichž jmény se čtenář v textu setkává. Pro uživatele je sice pohodlnější, že takovýto seznam je zařazen na konci každého svazku (I 903-921; II 690-699; III 681-691), má to však i ten důsledek, že některé výklady k vlastním jménům se opakují v každém svazku, a to někdy doslova, někdy s určitými variacemi. Vzniklo při tom dost nesrovnalostí, které jsou někdy čistě formálního, někdy však i věcného rázu. Při kontrolních sondách jsem zjistil mezi údaji v jednotlivých svazcích v několika případech rozpor. Pro přepis vlastních jmen do slovenštiny stanovil překladatel značně progresivní zásady. Ω a η se většinou přepisují krátce, ekvivalentem pro ω je většinou krátké u a za θ bývá ve slovenštině převážně pouhé t . Několik příkladů: *Demeter, Eutydemos, Eutyfron, Prometheus, Tales, Teseus, Tukydidés, Uranos*.

Jsem si vědom, že tento referát přichází post festum. Napsal jsem jej dodatečně (v srpnu 1994) na výzvu redakce tohoto časopisu. Od publikování Špaňárova překladu se u nás, jak všichni víme, mnoho a mnoho změnilo. Jednotný stát Čechů a Slováků přestal existovat. Tato pro mnohé z nás smutná realita však neznamena, že slovenština pro Čechy a čeština pro Slovaky se stala méně srozumitelnou, než tomu bylo donedávna. Čhci tím mj. říci, že Špaňárův překlad Platóna, podobně jako jiné slovenské překlady z antických jazyků, nám zůstanou neméně blízké než překlady české. Za nový překlad Platóna a všechnu další velikou práci s tím spojenou patří J. Špaňárovi uznání a díky nejen ze strany čtenářů slovenských, ale i českých. Doufáme, že dobrá kondice J. Špaňárovi umožní, aby kulturu našich národů obohacoval novými zdařilými překlady nebo publikacemi o antické filozofii.

Opožděné napsání tohoto referátu mi dává možnost zmínit se na závěr o několika významných novinkách z našeho knižního trhu, které se týkají

Platóna. Pracovníci edice *Oikúmené* pojali chvályhodný záměr vydat postupně v 21 svazcích české překlady všech Platónových spisů. Je přirozené a správné, že skupina vydavatelů v čele s A. Havlíčkem použila k tomuto účelu překladů F. Novotného, včetně jeho předmluv a poznámek. Pouze s menšími a užitečnými úpravami vyšlo do r. 1994 sedm svazků: 1. *Prótagoras*, 2. *Euthydemos*, *Menón*, 3. *Gorgias*, 4. *Symposion*, 5. *Faidros*, 6. *Kratylos*, 7. *Filébos*. Při takovémto tempu by celá reedice Novotného překladů mohla být ukončena ještě před koncem tohoto století. O zpřístupnění Plátónova díla českým (a snad i slovenským) čtenářům má značný význam i vydání nového a originálního překladu *Ústavy* od R. Hoška, o kterém byla zmínka již výše.

Z odborné literatury o Platónovi, která u nás po vydání Špaňárova překladu vyšla, má zřejmě největší hodnotu monografie J. Patočky *Platón* (Praha 1991, 371 str.), jejímž základem jsou autorovy přednášky na filozofické fakultě UK z let 1947-49. Pozornost si zaslouží i plastický portrét Platóna, jež načrtl R. M. Hare v knize *Zakladatelé myšlení* (Praha 1994, str. 15-94; z angl. přeložil K. Berka). Nejmarkantnějším dokladem toho, že se i v oblasti platónského bádání otvíráme světu, podává vydání českého překladu proslulé knihy K. R. Poppera *Otevřená společnost a její nepřátelé I* (Edice Oikúmené, Praha 1994, 354 str.). Vydání této knihy bylo u nás za předlistopadového režimu naprosto nemyslitelné. Jako hlavní objekty svého razantního útoku si K. R. Popper, jak známo, vybral Platóna, jemuž v rámci své koncepce přídělil úlohu teoretického praotce totalitarismu (I. díl) a K. Marxe, kterého vykreslil jako ideového dovršitele totalitarismu novodobého (II. díl). Vehemence, s jakou Popper Platónovy společenské názory napadá, svědčí o tom, že v Platónově díle existují významné myšlenky, které přes propast času živě oslovují i lidi 20. století. Platón vždy měl i bude mít mnoho nadšených stoupců i mnoho radikálních odpůrců. Obě strany se však asi shodnou v tom, že žádný jiný myslitel nedal evropské filozofii tolik podnětů jako právě on.

Jan Janda

EVA STEHLÍKOVÁ, *Řecké divadlo klasické doby*. Praha, Ústav pro klasická studia 1991, 130 str.

Tato recenze je sice opožděná, ale vzhledem k tomu, že bude vytištěna vedle informace o díle *Římské divadlo* od téže autorky, chápejte ji, prosím, jako úvod k této poněkud aktuálnější recenzi.

Eva Stehlíková je v povědomí naší kulturní veřejnosti právem zapsána jako ten, kdo toho o antickém divadle nejvíce ví a kdo se o popularizaci vědeckého poznání v tomto důležitém oboru nejvíce zasloužil. Její *Řecké divadlo* zrálou dlouho a vydařilo se, lze jen obdivovat, do jak malého prostoru autorka dokázala směstnat to nejpodstatnější z moře různorodých informací

o řeckém divadle. Můj obdiv je o to větší, že této stručnosti nebylo dosaženo zjednodušováním – autorce se podařilo čtivou formou podat to, co se o daném tématu dnes ví, aniž by zamlčovala, že celou řadu velmi důležitých informací prostě neznáme a patrně ani již nikdy znát nebudeme.

Práce je rozdělena do tří samostatných, ale navzájem se doplňujících částí. V první části, *Divadlo-obřad*, autorka zasazuje řecké divadlo do jeho dobového kontextu a právem zdůrazňuje jeho silnou provázanost s kultem a politickým a společenským životem řecké *polis*. Současně analyzuje jeho specifický způsob vyjadřování založený na paralelnosti akustického a vizuálního vnímání. Tento výklad postupuje do značné míry chronologicky a je tedy současně dějinami řeckého divadla od počátků na konci 6. stol. př. Kr. k jeho dalším osudům v pozdějších staletích. Druhá kapitola, *Lidé, dílo, čas*, je věnována nutně faktografii – informacím o dramaticích, jejich hrách a základním datům. Obsah třetí kapitoly plně vystihuje její název *Malá antologie antického dramatu*. Dílo je doplněno věcným rejstříkem a základní bibliografií.

Je jistě výborné, že *Řecké divadlo* vyšlo, a jednou z výhod opožděnosti této recenze je to, že vím, že je to úspěšná publikace, která si své čtenáře našla. Na druhé straně je škoda, že vzhledem k tehdejší krizi české knihy toto záslužné dílo vyšlo ve velmi nedůstojné podobě, v podstatě jako holý text. Dovedu si velmi dobře představit *Řecké divadlo* jako krásnou velkou knihu vytištěnou na křídovém papíře, s mnoha barevnými fotografiemi a kresbami. Snad se toho dočkáme v dalším vydání.

Jan Bažant

EVA STEHLÍKOVÁ, *Římské divadlo*. Praha, KLP – Koniasch Latin Press ve spolupráci s divadelní fakultou AMU Praha 1993, 132 str., 1 příloha.

Historii divadelního umění v Římě se na rozdíl od řecké klasické divadelní tvorby dlouho nedostávalo ve vědeckém bádání pozornosti, kterou by si při svém významu zasloužila. Svůj podíl na tom měla kromě jiného nepochybně vžitá představa o odvozeném charakteru a výrazně nižší umělecké úrovni římské divadelní tvorby stejně jako přesvědčení, že soudobému římskému publiku byly bližší gladiátorské hry, závody v cirku či vystoupení kejklřů než účast na divadelních představeních.

Zvýšený zájem o římské divadlo lze ve vědecké světové literatuře zaznamenat zhruba od šedesátých let. Díla, publikovaná od této doby, prohlubují celkový pohled na jednotlivé žánry římské divadelní tvorby, jejich představitele, jakož i na charakter divadelní kultury v Římě v jednotlivých vývojových etapách.

V české literatuře bylo i v této době bohužel zájmu o římské divadlo dlouho souzeno hledat živnou půdu jen na mírně kypřeném poli. Tím více je třeba uvítat pokus E. Stehlíkové tuto mezeru v mezích možností odstranit a učinit tak způsobem na úrovni současného vědeckého poznání a uspokojit základní požadavky odborných i řadových zájemců. Tento přístup však usnadňoval autorce její práci jen zdánlivě, neboť ji tím více nutil promýšlet pečlivě výběr faktů, rozvržení látky, konkrétní formulace apod.

Římské divadlo E. Stehlíkové navazuje na předchozí monografii věnovanou řeckému divadlu, tvoří však samostatný celek, čímž se již naznačuje, že divadelní kultura republikánského a císařského Říma má svou osobitou dynamiku a problematiku. V obecném pohledu, zpracovaném v nejrozsáhlejší 1. kapitole (str. 5-83), se hlavní rozdíl mezi řeckým divadlem klasické doby a divadlem římským autorce jeví jako typologická diference mezi divadlem-obřadem a divadlem-zábavou. Tento náhled postihuje samozřejmě především nejvýraznější rozdílový rys a E. Stehlíková správně konstatuje, že oba typy existovaly paralelně vedle sebe i v době, kdy divadlo-obřad mělo v Řecku dominantní postavení; k tomu lze jen dodat, že i divadlo-obřad nebylo nikdy jen obřadem a že divadlo-zábava se většinou neomezovalo pouze na navození bezobsažného a nic hlubšího neříkajícího veselí. Jinak bychom v Římě těžko vysvětlovali oblibu her s historickými náměty, nebezpečnost látky Pseudosenekovy *Oktavie* nebo etickou nadčasovost antických skrbliků, omezených tatíků, vychytralých sluhů apod.

V období rané republiky, kdy se vlastní římská divadelní kultura ještě neprojevovala jako historicky jasně postižitelný fenomén, zdůrazňuje autorka právem působnost řeckého (helénistického) a etruského vlivu, přičemž přirozeně nezapomíná na osvětlení "domácích" italských kořenů římského divadla. Rozvoj římské divadelní kultury pak sleduje logicky v časové rovině republikánského a císařského Říma. V této souvislosti věnuje pozornost i vehementně odmítavým postojům, které k antickému divadlu zaujímali křesťanští autoři. Fakta, jež zde uvádí, však dokazují oblibu a nepochybně i obsahovou funkčnost divadelních představení i v pozdní antické době. Na tento přehled historického vývoje navazuje chronologicky koncipovaný pohled na jednotlivé žánry římského divadla (mimus, atellana, komedie, tragédie, pantomimus), čímž je vlastní výklad o divadle v Římě v podstatě ukončen (str. 14-83).

Další partie pak prohlubují, shrnují a systemizují určité stránky předchozího výkladu. Druhá kapitola, nazvaná *Lidé a dílo* (str. 84-106), uvádí v abecedním pořadí autory divadelních her, popř. i jiné osobnosti, jejichž život či tvorba jsou v souvislosti s vývojem římského divadla. Toto zakomponování závažných dat či podrobností, jejichž uvedení by z různých příčin zatěžovalo předcházející výklad, nebo zpomalovalo jeho přirozený spád, je nepochybně vhodným řešením, jehož účinek však závisí na zvědavosti a ochetě čtenáře, zda a jak využije této nabídky k doplnění svých vědomostí.

Knihu uzavírá 3. kapitola *Malá antologie z římského dramatu* (str. 107-127), kde jsou uvedeny úryvky z vybraných římských divadelních her, jakož i pasáže z jiných autorů dotýkající se problematiky římského divadla. V této části jistě nebyl problém v nedostatku materiálu, jako spíše v tom, co do knihy zařadit. Z ukázkami z původních textů ostatně autorka vhodně pracuje i ve vlastním výkladu, čímž mu dodává plastičnosti a věcné přesvědčivosti.

Úsilí o názornost je patrná i z výběru ilustrací, z připojené mapy výskytu divadel a amfiteátrů v římské říši stejně jako z chronologické tabulky "historie" římského divadla od 4. stol. př. Kr. až do pozdní antiky (str. 102-106). Ke kladům práce patří zřetelně její stylistická stránka; autorce se podařilo zpracovat látku jazykově vybroušeným způsobem, což nepochybně pomáhá zvyšovat a udržovat zájem čtenáře. Mezi pozitivními stránkami díla lze konečně uvést i to, že v heslech 2. kapitoly jsou soustavně evidovány české překlady římských divadelních her a jejich premiéry na našich scénách. Vhodným doplňkem obsahu publikace je i vzpomenuť mapka divadel a amfiteátrů v římské říši, která sice nezachycuje početní vztah zachovaných amfiteátrů na jedné straně a divadel na druhé, dokládá však zřetelně geografický rámec zájmu o veřejné podívání v obřím komplexu římské říše.

Při celkovém posouzení *Římského divadla* je nutno vycházet z naznačeného již faktu, že záměrně nejde o dílo přísně vědeckého zaměření, nýbrž o všeobecný a široce srozumitelný úvod do problematiky podstaty a charakteru římského divadla. V této souvislosti se však nelze vyhnout několika připomínkám.

Právě v publikaci obecného zaměření by bylo nepochybně užitečné uvést *Přehled základní literatury* a neomezovat se na seznam *Použité literatury* (str. 128-130). Není např. zřejmé, proč autorka necituje známý sborník *Das römische Drama*, vydaný Eckardem Lefèvrem (Darmstadt 1978) i jako celek s uvedením jména editora a omezuje se na citaci tří příspěvků bez toho, že by v odkazech uvedla jméno vydavatele, pod nímž lze v katalogích dílo běžně nalézt. Samostatná citace tohoto tematického souboru měla být uvedena i z toho důvodu, že toto dílo působilo nepochybně jako předobraz a vodítko při zpracování *Žánrů římského divadla* (str. 35-83). Pokud jde o požadované rozšíření bibliografického oddílu tak, aby postihoval v širší míře základ, z něhož lze – či spíše je nutno – vycházet, není zřejmě třeba uvádět zde jednotlivě seznam děl, přicházejících v této souvislosti v úvahu. Pro autorku jistě nebude obtížné vyhovět tomuto požadavku v eventuálním 2. vydání knihy.

Za podobný podnět je třeba považovat i následující poznámky:

Pohled na historii divadla v republikánském i císařském Římě by zřejmě prohloubilo zkoumání společenského vlivu herců, jímž se v poslední době zabýval H. Leppin (*Histrionen. Untersuchungen zur sozialen Stellung der Bühnenkünstler zur Zeit der Republik und des Principats*. Bonn 1992). E. Stehlíková nemohla samozřejmě tuto studii pro svou práci již přímo vy-

užit. Problematika se však nabízela i bez toho a zasloužila by si v *Římském divadle* přiměřenou pozornost.

Dále: Věcně zajímavé a čtenářsky přitažlivé by jistě bylo rozšířit 3. kapitolu o ukázkou, která by konkrétně dokumentovala postoj některého ze vzpomínaných, resp. parafrázovaných křesťanských autorů k antickým divadelním výtvorům.

Poslední připomínka se konečně týká struktury recenzovaného díla. Jak již bylo řečeno, kryje se logické vyústění vlastního výkladu s koncem 1. kapitoly na str. 83. V této formě je však výsledný dojem celé knihy poněkud neurčitý a na tomto stavu nemění nic ani pasáže věnované postavení divadla v pozdní antice (str. 32 nn.). Zdá se tedy, že kniha postrádá takový závěr, který by shrnoval a z historického hlediska či uměleckého aspektu prohluboval předcházející výklady nebo který by aspoň v nejzávažnějších souvislostech sledoval pozdější působnost římské divadelní tvorby a zdůraznil tak i její životaschopnost v jiném společenském prostředí.

Jan Burian

LEONHARD ALEXANDER BURCKHARDT, *Politische Strategien der Optimaten in der späten römischen Republik*. Historia Einzel-schriften Heft 57. Stuttgart, Franz Steiner Verlag 1988, 296 str.

Poslední století římské republiky patří k těm obdobím starověkých dějin, která pro svůj kulturně historický význam vešla do obecného povědomí a jejichž všeobecná znalost se tudíž stala i jedním z cílů základní školské výuky starověkým dějinám. Z tohoto hlediska budí zájem i každá novější vědecká publikace, která zásadním způsobem přispívá k hlubšímu poznání těchto údobí. Počet takto orientovaných děl byl rozmnožen rozsáhlou studií L. A. Burckhardta, která blíže osvětluje některé rysy politických konfliktů v době, kdy v Římě hynulo republikánské zřízení a vytvářely se předpoklady k nastolení císařského zřízení.

Svou pozornost autor zaměřuje na zkoumání taktiky, uplatňované římským senátem a optimáty v boji s nemajetnými vrstvami římských občanů, zatlačovanými fakticky na okraj soudobých politických i sociálních mocenských struktur. Detailně sleduje zvláště události grakchovského období, považovaného právem za význačný předěl ve vývoji římské republiky. Jeho cílem ovšem není systematické zobrazení průběhu politického boje v poslední fázi římské republiky, ale zkoumání způsobu, jímž optimáti prostřednictvím senátu reagovali na politické a sociální požadavky svých odpůrců, označovaných globálně jako plebs, resp. populáři. Význam grakchovského období vidí Burckhardt hlavně v tom, že se v jeho průběhu vyhraňovaly tra-

diční postoje senátu, požadavky protisenátních "lidových" skupin a v souvislosti s tím i politická strategie jedné i druhé strany.

Protisenátní vrstvy vystupovaly se širokou škálou politických i sociálních požadavků, k nimž patřilo mimo jiné nové rozdělení půdy a zakládání kolonií, a snažily se co možná nejvíce zmenšit vliv senátu. V úsilí uhájit své postavení se římský senát omezil na obranu stávajících poměrů víceméně represivními prostředky, aniž dokázal rozvinout vlastní iniciativu proti aktivitě svých odpůrců. Obhajoba starých pořádků, sílící praxe hájit pozice optimátů i násilím a propagandistické zdůrazňování principu občanské svornosti (*concordia*) patřily již v grakchovské době k charakteristickým rysům senátní politiky.

Významné místo mezi prostředky politického zápasu mělo ve strategii senátu vyhlášení výjimečného stavu, jehož počátek představovalo známé *senatus consultum ultimum*. Jeho vzniku, obsahu a cílům z hlediska senátní politiky věnuje Burckhardt systematickou pozornost. Jiným nástrojem politického boje, běžně užívaného optimáty proti populárům, byl důraz na důsledné plnění sakrálních předpisů, nezbytných pro jednotlivé státoprávní akty.

Třebaže v průběhu krize republiky senát zachovával většinou strnulý postoj k překotně se měnící politické situaci, byl alespoň v některých případech donucen zaujmout pružnější stanovisko. Projevilo se to zejména v pozornosti, kterou z pochopitelných důvodů věnoval zásobování římského lidu obilím a v neposlední řadě i v tom, že v rostoucí míře začal proti populárům využívat jejich vlastní politické taktiky. V tomto duchu optimátů používali k prosazení svých záměrů tribunské intercesse a dokonce i jednání v lidovém sněmu.

Kromě řady dalších podnětných závěrů osvětluje Burckhardt blíže i politické záměry Livia Drusa, tribuna lidu z roku 122, jakož i M. Livia Drusa, lidového tribuna roku 91 př. n. l., zejména v jejich vztahu k optimátům a jejich politickým zájmům. Stejně tak staví do jasnějšího světla i politické snahy Sullovy, státoprávní teorie Ciceronovy, politické zákonodárství pozdní republiky apod. Je přirozené, že se Burckhardt nemohl vyhnout ani obecnějším aspektům vývoje, který vedl k poklesu uznávané autority a faktické moci senátu a v konečném výsledku i k zániku republiky.

Neschopnost senátu vypracovat v době krize republiky takovou koncepci římského státního zřízení, které by odpovídalo novým existenčním podmínkám římského státu, a projevit dostatečnou míru pružnosti i faktické síly k jeho realizaci, byla příčinou vleklých občanských válek, v nichž se postupně lámaly tradiční mechanismy senátní vlády. Obecně zakořeněnou víru v životaschopnost republiky se však potlačit nikomu nepodařilo a rodící se principát byl nucen maskovat se jako obnovená republika.

Burckhardtova studie patří k dílům, jež mají pevné místo v moderním výzkumu krize a zániku římské republiky a jež nepochybně zapůsobí pozitivním směrem na další badatelskou práci na tomto úseku.

Jan Burian

Město Straubing – římské Sorviodurum při hornodunajském limitu –, které je u nás známo ponejvíce podle bronzové kultury straubinské, je v našem podvědomí poněkud zastíněno římským Řeznem a pozdně antickým Pasovem. Nálezy, které tu jsou zaznamenány od r. 1566, vedly od r. 1898 k systematickým výkopům s některými časovými prolukami. Během nich se podařilo odkrýt čtyři oddělené kastely z různých časových období: I – období pozdně vespasiánské – raně domitiánské, II – z doby Domitianovy až Traianovy, IIIa – pol. 2. stol., IIIb – kamenná stavba vzniklá po období markomanských válek, která snad překonala alamánský vpád r. 233. Tato stavba se dochovala nejlépe a je zde možno spatřit pozůstatky hlavních táborových zařízení, *principia*, *valetudinarium*, *praetorium*, *horreum* i obydlí pro mužstvo.

Dosavadní nálezy, které odpovídají odkrývaným objektům, byly však překonány nálezem v říjnu 1950, kdy náhodně odkrývaný kotel byl násilně otevřen a vydal na světlo poklad mimořádné hodnoty. Jde o soubor slavnostní výzbroje jízdy, kterou tvoří čtyři dvoudílné obličejové helmy helénistického typu a tři orientálního typu, bohatě zdobené chrániče holení s chráničem kolena – celkem pět kusů – a početné chrániče koňské hlavy, rovněž bohatě vyzdobené, především postavou Marta. Spolu s tím se našly přibaleny šůlky, zbraně a různé předměty, z nichž zaujmou železné chrániče kopyt. Tento nález masek hodnotí autor jako alamánský lup z táborové zbrojnice, ostatní předměty lokalizuje do rozbořené villy rustiky, na jejímž zbořeništi byl poklad uschován.

V dalším se v publikaci seznamujeme s výkopem táborové vesnice – *vicus* – a přístaviště na Dunaji s dochovanými dřevěnými podpěrami. Velkou pozornost autor věnuje i pohřebištím a táborovému zázemí. Upoutají také dvě pozdně antická pohřebiště, která se váží k dosud neobjevenému pozdnímu kastellu, který je však třeba hledat na protilehlé straně protékajícího potoka. Obě pohřebiště už vykazují germánské obyvatelstvo. Před zničením tábora r. 357 Juthungy tvořily jeho osazenstvo polabští Germáni, od jeho obnovení až do první poloviny 5. století byli zde posádkou Germáni z Čech, kteří jsou spojeni s tamní kulturou (typu Přeštovice). Tato kultura se objevuje – po opuštění sídliště – i na novém místě vzdáleném asi 3 km proti proudu a dokládá kontinuitu obyvatelstva.

Publikace je velmi sestavena: všechny předměty jsou popsány dynamicky tak, aby vedle exaktního popisu vysvitla i jejich funkce. Úvodní kapitola nás seznamuje s dějinami výkopů, závěrečná je průvodcem po římském oddělení. Celkem 136 vyobrazení, z toho řada, mj. téměř celý nález pokladu s výstrojí, je celostránkových v barvě. Protože publikace je vytištěna

---

celá na křídě, představuje opravdu přínos pro každou knihovnu. Návštěvník bavorského Straubingu uvítá řadu mapek a bližší zájemce nalezne soupis literatury vážící se k této římské lokalitě, kterou vynesl náhodný nález.

Radislav Hošek

Ks. AUGUSTYN ECKMANN, *Dialog świętego Augustyna ze światem pogańskim w świetle jego korespondencji*. Lublin, Katolicki uniwersytet Lubelski 1987, 448 str.

S opožděním se nám dostala do rukou habilitační práce podaná na teologickém odboru Katolické univerzity v Lublině. Je to práce obsáhlá, která zasahuje do pozdní antické prosopografie, do duchovního klimatu Afriky, jak se jeví v oblasti filozoficko-náboženských názorů a ve vztahu pohanů ke křesťanství i k římskému státu, a která osvětluje církevní poslání Augustinovo. Autor se v ní opírá nejen o důkladnou znalost obrovského Augustinova díla, ale dobře pronikl i do bohaté literatury o něm. Augustinovy dopisy, nedávno obohacené o nález několika dalších listů, jsou vděčné svým bohatým obsahem k četbě i k pramennému studiu. Lze v nich poznat nejen otázky týkající se dvou odlišných názorů na svět v bohaté pestrosti, ať už jsou tlumočeny filozofy či heretiky, ale i poměry afrického venkova, vztahy mezi lidmi a také názory, které Augustin vtělil anebo teprve vtělil do svých knih.

V publikaci Eckmannově se setkáváme i se zpracováním takových jevů, které bývají jen zřídka předmětem obecného bádání o Augustinovi. Jsou to především otázky dogmatické, jako vstup do Panny Marie, který u mnohých vyvolával dotaz, zda se tím Ježíš nevzdává vlády nad světem, nebo otázka Kristova zmrtvýchvstání, hříchu či Jonášova zachránění. Byly to vesměs problémy, s nimiž se setkáváme už u apologetů 2. století, na něž však dal v latinském světě definitivní odpověď až Augustin. Jinou takovou řídkou zpracovávanou otázkou je Augustinův osobní postoj ve veřejném životě. Autor rozebírá tuto stránku Augustinovy činnosti jako poslání služebníka církve, v němž se Augustin jeví jako trpělivý člověk dialogu s každým, bez rozdílu věku, postavení a názoru.

Bohatá náplň Augustinových dopisů nemůže být vyčerpána v jediné, byť statné publikaci. To, co však autor čtenářům předložil, představuje čtivý a bohatě dokumentovaný přínos k Augustinovi-člověku a jeho době.

Radislav Hošek

JOZEF IJSEWIJN, *Companion to Neo-Latin Studies. Part I: History and Diffusion of Neo-Latin Literature*. Second entirely rewritten edition. Leuven, University Press 1990, XII + 370 str.

Rozšírenie záujmu klasických filológov a literárnovedného skúmania popri antike a stredoveku takisto na novodobú latinskú spisbu a efektívne stimulovanie takéhoto bádania patrí medzi neodškriepiteľné zásluhy profesora Jozefa Ijsewijna, ktorý vedie *Seminarium Philologiae Humanisticae* na Katolíckej univerzite v Lovani. Už prvá verzia jeho *Sprievodcu po novolatinských štúdiách* (1977) demonštrovala, že je prospešné a potrebné skúmať renesančno-humanistické i mladšie latinské texty filologickými metódami najmä preto, že tieto texty – užšie alebo vzdialenejšie spojené s antickou kultúrou – ponúkajú navyše svojské myšlienkové a estetické hodnoty.

Z Ijsewijnovho jedinečného erudovaného rozhľadu a z jeho neprestajného systematického zhromažďovania informácií sa zrodilo nové vydanie príručky *Companion to Neo-Latin Studies*, ktorú vzhľadom na enormný prírastok údajov rozdelil autor na dve časti. Zatiaľ teda máme pred sebou prvú časť – *History and Diffusion of Neo-Latin Literature*, ktorá vychádza ako supplementum autorom redigovaného časopisu *Humanistica Lovaniensia*. Oproti prvej verzii *Companiona* táto časť nielenže narástla do dvojnásobného rozsahu, ale predstavuje sa v celkom prepracovanej podobe v prehľadnejšom členení.

Prvá kapitola *Classical, Medieval and Neo-Latin* (s. 1-38) podáva prehľad najdôležitejších bibliografických zdrojov a odbornej literatúry pre poznanie antického dedičstva (asi 270 bibliografických jednotiek), stredovekého prínosu do dejín latinského jazyka a vzdelanosti (41 bgf. jedn.) a napokon novolatinského obdobia (76 jedn.).

Jadrom publikácie je druhá kapitola – *Neo-Latin Literature: Its History and Diffusion* (s. 39-327). Podáva prehľad novolatinskej literatúry a jej výskumu v rozličných krajinách sveta; pravda, najobširnejší je výklad o európskych krajinách resp. územných areáloch. Najrozsiahlejšia subkapitola patrí Taliansku (256 bgf. jedn.), nasledujú nemecky hovoriace krajiny (196), Francúzsko (113), Nizozemsko (*The Low Countries*, 110). Dovedna obsahuje táto kapitola takmer 1 500 bibliografických jednotiek.

Treba povedať, že bibliografickú časť nového *Companiona* postihli prísne selektívne opatrenia oproti prvému vydaniu. Zostavovateľ to v predhovore zdôvodňuje množstvom novolatinských spisovateľov, ktoré sa ráta na tisíce (v indexe sa ich počet blíži k 2 000), a hranicami svojho poznania pri nepretržitom prírastku nových zistení. Preto odstránenie omylov a opomenutí pokladá sčasti aj za úlohu kritikov a užívateľov príručky. Selektívny prístup dokumentuje aj subkapitola *Czechoslovakia* (s. 228-238), kde napr. v osobitnej časti o Slovensku nájdeme iba jednu zhodnú bibliografickú položku s prvým vydaním; ostatné sú nové. Za týchto okolností teda ani prvá verzia *Companiona* nestráca svoju užitečnosť.

Ak už sme sa zmienili o *Slovensku*, v expozé (s. 233-235) sa objavujú J. Antoninus z Košíc, P. Rubigal, J. Kollár, Martin Rakovský, J. Filický, J. Jessenius, V. Benedicti Nodozierinus, J. Jacobaeus, D. Sinapius, M. Bel a jeho syn Karol a napokon František Eder (1727-1772), ktorého táto príručka vlastne objavuje aj pre nejedného slovenského vzdelanca – banskoštiavnický rodák Eder, misionár zo Spoločnosti Ježišovej v Peru a v Bolívii, napísal posmrtné vydanú prácu (Budín 1791), ktorá dosiaľ ostáva fundamentálnym dielom pre dejiny a etnografiu oblastí pri jazere Titicaca! Zostavovateľ nášho *Companiona* zároveň upozorňuje, že o slovenských autoroch možno hľadať informácie aj pod *Hungary* a *Bohemia*. V subkapitolke *Hungary* (s. 214-222, 60 bgf. jedn.) figurujú teda aj J. Sambucus, J. Purkircher, P. Valaský, D. Czwinginger, Malohontská učená spoločnosť.

Výklad o *Čechách a Morave* (s. 228-233) predstavuje tridsiatku autorov a vzdelancov z renesančno-humanistického a reformačného obdobia (Jan ze Středy – von Neumarkt, B. Hasištejnský, Jan z Rabštejna, J. Šlechta, Augustin Olomoucký, Stanislav Thurzo, S. Taurinus, J. Dubravius, C. Cropacius, G. Bartholdus, Pavel z Jizbice, C. Bruschius, J. Pontanus, S. Proxenus, T. Hájek z Hájku), z obdobia baroka (J. A. Komenský, B. Balbín, Q. A. Mickl) aj z moderných čias (A. Pilař a F. Moravec, V. A. Svoboda, F. Palacký, A. Kolář, J. Martínek, F. Palata, J. Novák), pričom latinčinu týchto posledných autor hodnotí výrazom *excellent* a ako vhodný nástroj na to, aby sa ich dielo stalo prístupným širšiemu publiku. V bibliografii neolatinistickej vedeckej produkcie (34 bgf. jedn.) zaujíma čestné miesto *Rukověť* (s anotáciou), monografia J. Truhlára, štúdie J. Martínka, J. Hejnica, bibliografia Melanovej a Svatošova k dejinám pražskej univerzity do roku 1622. Ako naše osobitne dôležité časopisy sa tu uvádzajú *Listy filologické*, bratislavské *Graecolatina et Orientalia*, *Zprávy Jednoty klasických filologů* s dvojročnou bibliografiou, *AUC – Historia Universitatis Carolinae Pragensis* a *Strahovská knihovna*.

Autor, ktorý si uvedomuje nejednoduché etnické pomery najmä v strednej Európe, prízvukuje, že pristupovať k tejto príručke ako k meradlu národnej prestíže jednotlivých štátov by bolo naskrze pomýlené – cf. s. 214 v súvislosti s J. Pannoniom: “*The truth is that attribution of nationality in a modern sense is anachronistic in the case of such humanists.*” Preto sa riadil skôr geograficko-politických hľadiskom. Vidno to aj na rozsiahlej a pre našich užívateľov popri nemeckej takisto veľmi zaujímavej poľskej subkapitole (60 bgf. jedn.), ktorá zahrňuje aj Litvu, Bielorusko a Ukrajinu, kde sa zostavovateľ zaoberá aj Rusínmi – do bibliografie o ich problematike sa tu azda mala zaradiť latinská vedecká monografia nášho Michala Lacka SJ, *Unio Užhorodensis Ruthenorum Carpaticorum cum Ecclesia Catholica* (Roma 1955, 1965).

Aj keď subkapitolky o novolatinkej spisbe napr. na Jamaike, v Afrike, Ázii, Austrálii vyzerajú skôr ako kuriozita, zároveň potvrdzujú významný zástoj latinskej vzdelanosti vo svetovej kultúre a nemalé možnosti latinčiny ako komunikatívneho prostriedku.

Bibliografické údaje zaradil v tejto druhej kapitole autor vždy za prezentáciu jednotlivých krajín či skupiny krajín. Členia sa do skupín na všeobecné pomôcky a príručky, podľa regiónov, reholí, literárnych žánrov ap. Osobitná pozornosť sa venuje antológiám, zbierkam nápisov a vedeckým časopisom.

Aby táto mimoriadne cenná publikácia skutočne napĺňala svoje označenie *Companion*, zostavovateľ uľahčuje užívateľovi orientáciu piatimi indexmi (menný, zemepisný, žánrov, dôležitých pojmov, rukopisov) a prehľadom skratiek najfrekventovanejších odborných časopisov. Akiste každý, kto pracuje v oblasti latinistiky, národných literatúr staršieho i novšieho obdobia, literárnej komparatistiky aj ďalších historicky a filologicky orientovaných disciplín, preto kladne ocení túto Ijsewijnovu príručku ako zdroj spoľahlivých základných informácií aj ako knihu, ktorá pomáha rozšíriť vlastné bádateľské obzory. Ostáva iba vysloviť nádej, že sa onedlho stretne aj s druhým zväzkom tohto *Sprievodcu*.

Daniel Škoviera

GIAMBATTISTA VICO, *Základy novej vedy o spoločnej prirodzenosti národů*. Přeložil M. QUOTIDIAN, předmluvu napsal J. KUDRNA. Praha, Academia 1991, 466 str.

Kniha, kterou G. Vico vydal r. 1725, byla jedním z výplodů, který dala Itálie světu v době svého politického útlumu, doprovázeného rozkvětem hudby, divadla, malířství i vědy. Vedle Galvaniho a Volty byli tu ekonomové, jako P. Verri, právníci, jako zakladatel trestního práva C. Beccaria, i historikové, především proticírkevní historik P. Giannone, kteří všichni byli průkopníky nových postupů. Mezi ně patřil i Vico, který se vzepřel kartuziánskému racionalismu a opět jako druhdy v renesanci se začal zabývat tím, co nelze bezprostředně rozumem poznat, a to byl mýtos.

Vico snesl mnoho materiálu, který uspořádal do tabulek tak, aby prokázal, že člověk prochází třemi věky: božským, herojským a lidským a že po projití těmito věky anebo i v nich můžeme pozorovat věčné návraty určitých jevů. Vicoovo dílo důsledně aplikuje tuto triádu v tom, že rozeznává tři druhy přirozenosti, obyčejů, přirozeného práva, jazyků, písem atp., kterými procházejí všechny národy. Vico k těmto názorům nedošel pouze spekulativně, nýbrž i rozborem archaického myšlení, především Homérova. Vůbec antické tradice se zde projevují přebohatě, ba mnohdy se u mnohých názorů ani neuvádí jejich antické východisko, jako při ovlivnění povah podnebím, kterážto výklad Poseidoniův znal autor ze Seneky a Livia.

Vico uznává vývoj v kruhu, a to jej sblížuje s novoplatonovci, na druhé straně však první objevuje společenské třídy. Jeho výklady o právu, morálce, náboženství atd., i když byly namnoze později korigovány, mají trvalou hodnotu pro historii, právo a společenské vědy pozdějších dob.

Nesnadný text přeložil dnes už mrtvý překladatel velmi čtivě, avšak řadu věcí nepřeložil z latiny, ponechal řecká slova – namnoze špatně vysázená a pro dnešního čtenáře ve značné míře nejen nesrozumitelná, ale i nečitelná, nesestavil rejstřík – což vše jeho zásluhy nezmenšuje. Do poslední verze stále odkládané publikace nemohl ovšem zasáhnout. Aby publikace vůbec spatřila světlo světa, o to se postarali dnes už rovněž zesnulí akademici L. Svoboda a J. Netopilík. Stejně tak se o vyjití zasloužil J. Kudrna svou předmluvou – podobně jako tak učinil u řady dalších prací. Je škoda, že v průběhu posledních bouřných let se kniha v českém kulturním životě – snad jen s výjimkou recenze Čornejovy v Kvartu – výrazněji neprosadila. O to více by bylo záslužné, kdyby neprošla nepozorovaně mimo znalce a cítěle antické kultury.

Radislav Hošek

ZPRÁVA O ČINNOSTI JKf V ROCE 1993

Výbor JKf

se scházel podle potřeby; pracoval v novém složení, na místo dr. Petra Čorneje, CSc., se vedení medievistické sekce ujal dr. Michal Svatoš, CSc.

Výbor tedy pracoval v tomto složení:

předseda: *prof. dr. Pavel Oliva, DrSc.*

místopředseda: *prof. dr. Bohumila Mouchová, CSc.* (KVAS = nyní ÚŘLS FF UK)

místopředseda: *doc. dr. Pavel Spunar, CSc.* (ÚKS AV ČR)

ved. med. sekce: *dr. Michal Svatoš, CSc.* (ÚD AV ČR)

věd. tajemník: *dr. Jana Kepartová* (KD PaedF UK)

hospodář: *dr. Zuzana Pospíšilová* (ÚKS AV ČR)

revizní komise: *dr. Zuzana Vaněčková* (KJ FF UK)

revizní komise: *doc. dr. Růžena Dostálová, CSc.*

školská komise: *dr. Lenka Dvořáková* (gymnázium Praha, Arabská; zástupce Asociace učitelů latiny ALFA)

člen: *dr. Markéta Křosová* (FÚ AV ČR)

člen: *dr. Jaroslav Červinka*

člen: *doc. dr. Eva Kuťáková, CSc.* (KVAS = ÚŘLS FF UK)

člen: *dr. Jan Kalivoda, CSc.* (KVAS = ÚŘLS FF UK)

člen: *dr. Jan Janda, CSc.*

Členská základna

V roce 1993 bylo do naší společnosti přijato 5 nových členů; potěšitelné je, že o členství projevíli zájem i studenti filozofické fakulty. Nově byla zpracována členská kartotéka medievistické sekce, zpracování antické sekce bude provedeno v příštím roce. Byl vypracován počítačový program, který usnadní administrativní činnost a tuto agendu povede studentská pomocná síla. Tím ušetříme finanční prostředky JKf.

Finanční situace

Jednota klasických filologů prožila po finanční stránce (tak jako jiné vědecké společnosti AV) dosti problémový rok. Členské příspěvky nestačí na krytí nákladů spojených s činností naší společnosti, proto jsme žádali Radu vědeckých společností o dotaci. Za tímto účelem jsme vypracovali několik projektů (Koordinace činnosti JKf, Knihovna, Přednášková činnost, Vydávání ZJKf a Bibliografie). Část nákladů se nám tedy podařilo pokrýt. Během 2. letní školy klasických studií, pořádaných Ústavem pro klasická studia ve spolupráci s Asociací učitelů klasických jazyků, se prodaly některé publikace z fondu JKf, které k tomuto účelu byly určeny, a pomohly nám pokrýt malou část nákladů na činnost Jednoty.

Pozvánky na přednášky Jednoty budou v budoucnu rozesílány pouze na počátku přednáškového cyklu, aby se ušetřilo na poštovním. Přednášky v JKF už nehonorujeme. Veškeré aktivity provádí členové výboru tak jako vždy bez nároku na odměnu. Museli jsme se zříci i naší administrativní pracovnice a činnost knihovny byla definitivně zastavena. Účetnictví bude prováděno v závěru roku dohodou o provedení práce.

Přednášková činnost

Jednota klasických filologů pořádala pravidelně vědecké přednášky jak v antické, tak v medievistické sekci (viz seznam přednášek v závěru této zprávy). Zatímco v antické sekci byly přednášky různorodé, navázala medievistická sekce na koncepci ucelených přednáškových souborů, vymezených tematicky nebo chronologicky. Zároveň plánuje doplnění těchto přednáškových bloků o obecná metodologická témata, diskuse o knihách či polemiky a pravidelné presentování jednotlivých projektů, týmových prací nebo představení činnosti celých ústavů. Přednášky antické i medievistické sekce se konají od školního roku 1993-94 v budově filozofické fakulty v Celetné 20. Zůstaly zachovány měsíční odstupy a přednáškové čtvrtky pro antickou a úterky pro medievistickou sekci.

I v tomto roce se podařilo zajistit mimořádné přednášky zahraničních hostů (letos např. Prof. Heikki Solin z Finska).

Publikační činnost

JKF vydává i nadále časopis ZJKF. Z finančních důvodů došlo v letošním roce ke zpoždění, ale práce se nezastavily. Časopis je i nadále rozesílán pouze členům JKF. Bibliografická komise JKF vydává jednou za dva roky *Bibliografii řeckých a latinských studií v Československu*. V tisku je ZJKF 32, 1990, č. 4 = Bibliografie za léta 1988-1989. K tisku je připraven dvojsvazek ZJKF 34/35, 1992, č. 1-3 a 1993, č. 1-4. Přípravuje se *Bibliografie prací za léta 1990-1992* (toto tříleté období bylo zvoleno s ohledem na rozdělení Československa).

Knihovna

Jednota klasických filologů má léta problémy s prostorami. Knihovna JKF byla vystěhována ze sklepních prostor ve Slovenské ulici a v Mánesově ulici, protože nájem (i za nevyhovující sklepní prostory) je v Praze pro společnost neúnosně vysoký. Z velké části byla dána do trvalé výpůjčky pražským ústavům a archívům, aby mohla sloužit veřejnosti.

Kooperace s jinými společnostmi a ústavy

Školská skupina navázala úzkou spolupráci s Asociací učitelů klasických jazyků (ALFA), která je zapojena i do mezinárodní sítě. JKF i nadále úzce spolupracuje s Katedrou věd o antickém starověku = Ústavem řeckých a la-

---

tinských studií FF UK a s Ústavem pro klasická studia AV ČR, v jehož prostorách i nadále sídlí (POZOR: **změna adresy: Máchova 7, Praha 2!**).

Zahraniční styky

Se sekretariátem FIEC ve Švýcarsku udržuje JKF písemný styk. JKF je i nadále členem FIEC a jejím prostřednictvím je zastupena i v *Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines*. Příští kongres FIEC bude uspořádán v roce 1994 v kanadském Quebecu, což je pro nás nepřekonatelná (finanční) vzdálenost.

Přednášky antické sekce

1. – PhDr. Dagmar Muchnová, *Řecké texty na CD-ROM*
2. – Ing. Vladimír Slunečko, *Struktura etruské společnosti ve světle epigrafických památek*
3. – Doc. PhDr. Václav Marek, CSc., *Stoicismus a politika ve starém Římě*
4. – Doc. PhDr. Dušan Machovec, CSc., *O platónském předznamenání Aristotelovy teorie tří podstat*
5. – Prof. Heikki Solin, *Římská aristokracie a onomastika*
6. – Ing. Vladimír Slunečko, *Etruská literatura ve světle antických pramenů*
7. – PhDr. Martin Svatoš, CSc., *125 let filologické Jednoty*

Přednášky medievistické sekce

1. – PhDr. Jiří Spěváček, DrSc., *Krise principu autority v mocenském systému pozdněstředověké Evropy*
2. – Doc. PhDr. František Šmahel, DrSc., *Spectaculum et pompa funebris: Pohřeb císaře Karla IV.*
3. – PhDr. Zdeněk Uhlíř, *Svatováclavské legendy*
4. – Prof. PhDr. Ivan Hlaváček, CSc., *Zamyšlení nad nejstarším vývojem knihovny břevnovského kláštera*
5. – PhDr. Vladimír Růžek, *Gotické fresky na chebské radnici*
- 6.-7. – Cyklus: *13. století v Čechách. Pozdní kapitola vzestupu středověké Evropy:*
PhDr. Jan Klápště, *Středověká transformace a její předpoklady*
Doc. PhDr. Miroslav Richter, DrSc. – Doc. PhDr. Zdeněk Smetánka, CSc., *Odras změn 13. století ve vesnickém a městském obydlí*
8. – Prof. PhDr. Jaroslav V. Polc, *Proč nebyl do Vltavy shozen arcibiskup Jan z Jenštejna*

Jana Keparťová

SPRÁVA O ČINNOSTI SLOVENSKEJ JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLÓGOV PRI SAV ZA ROK 1993

Tento rok bol záverečným rokom funkčného obdobia výboru, ktorý viedol predseda SJKF prof. Peter Kuklica. Výbor nepracoval formou pravidelných schôdzí, ale skôr operatívnych stretnutí, ktoré podporovala skutočnosť, že väčšina členov výboru pracuje na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Schôdze celého výboru v závere roka riešili otázky plnenia úloh, ktoré si naša vedecká spoločnosť vytýčila, problematiku čerpania rozpočtu a zostavenia rozpočtu na najbližší rok, prípravou plánu činnosti na rok 1994 a Valného zhromaždenia SJKF na január 1994. Výbor SJKF bol v uplynulom roku oslabený o jedného člena (Dr. J. Bartosiewiczová odišla do diplomatických služieb do Grécka); náhradník povolany nebol.

Roku 1993 usporiadala SJKF 4 prednášky, a to:

1. *Pompeje* (P. Valachovič, 11. 3.);
2. *Vlastivedné a filologické dielo kňaza a národovca Ignáca Hrdinu* (M. Bo-
van, 6. 5.);
3. *Dionysios Areopagites – stále záhadný autor* (R. Hošek, 14. 10.);
4. *Thukydides – mor v Aténach z aspektov medicíny* (F. Šimon, 11. 11.).

Na prednáškach sa zúčastnilo 150 poslucháčov, pomerne veľký bol záujem o niektoré témy medzi študentmi FF UK, na prednášky však prichádzali pravidelne aj študenti z Trnavskej univerzity. Z radov členov SJKF bolo 39 poslucháčov. Vedecká úroveň prednášok bola veľmi dobrá, ako podnetné možno hodnotiť aj diskusie, ktoré nasledovali po každej prednáške. Najnavštevovanejšie prednášky boli tie, pri ktorých sa výklad ilustroval aj premieta-
ním diazpozitívov.

V minulom roku sme neuskutočnili ani odbornú exkurziu, ani podujatia konferenčného charakteru. Kontakty so stredoškolskými profesormi resp. s asociáciou latinčinárov vyučujúcich na stredných školách na Slovensku, s ktorej vznikom sme ráтали, sa nepodarilo udržať na minuloročnej úrovni.

Najužšia bola v minulom roku spolupráca s českou Jednotou klasických filológů. Premietla sa jednak v spolupráci pri príprave ďalších čísel spoločného časopisu *Auriga – Zprávy Jednoty klasických filológů*, jednak v pozvaní prof. R. Hoška z Brna na uvedenú prednášku. Podarilo sa nám zintenzívniť kontakty s novo zriadenou katedrou klasickej filológie na Filozofickej fakulte UPJŠ v Prešove. Zapojenie do medzinárodnej spolupráce (FIEC) sa zatiaľ neuskutočnilo. Bude zrejme úlohou nového výboru, aby sa energicky ujal tejto úlohy vstupu slovenskej organizácie klasických filológov do medzinárodnej federácie asociácií pre klasické štúdiá.

Aj v minulom roku našla naša vedecká spoločnosť dobré podmienky pre svoje riadne fungovanie vďaka porozumeniu Filozofickej fakulty UK, na

---

pôde ktorej sa uskutočňuje veľká väčšina našich podujatí. Propagácia našich akcií medzi členmi i nečlenmi bola na štandardnej úrovni, a to jednak vo forme pozvánok, jednak plagátmi v budove UK, jednak oznamami v bratislavskom Večerníku a v rozhlasovom vysielaní pre Bratislavu.

Členská základňa nezaznamenala r. 1993 nijaký pohyb. Počet členov SJKF pri SAV je 89. Nikto neprestal byť členom, nikto sa nestal novým členom SJKF.

Vedenie hospodárskej agendy nám zabezpečuje Organizačné stredisko vedeckých spoločností pri SAV. Jeho služby hodnotíme ako vysoko profesionálne, pohotové a osožné.

Daniel Škoviera, vedecký tajomník SJKF pri SAV

ZPRÁVA O ČINNOSTI JKF V ROCE 1994

Výbor JKF

se schádzal podľa potreby; pracoval v novom složení, miesto dr. Zuzany Silagiové se funkce hospodárky ujala Barbora Krylová.

Členská základna

V roce 1994 bylo do naší společnosti přijato 10 nových členů, převážně studentů pražské filozofické fakulty. Formou databáze byla zpracována už i členská kartotéka antické sekce a databáze všech členů pro potreby administrativní.

Finanční situace

Jednotě klasických filologů se podařilo získat finanční dar od Komerční banky, který pomůže pokrýt náklady na práce spojené se sanací a zviditelněním knihovního fondu, který je na několika místech v Praze. Tak budou moci být již zase půjčovány i knihy uložené v ÚKS (v místnostech v Legerově ul. 61, Praha 2). Vedle členských příspěvků jsme také dostali dotaci na několik projektů (Koordinace činnosti JKF, Knihovna, Přednášková činnost, Vydávání ZJKF a Bibliografie).

Přednášková činnost

Jednota klasických filologů pořádala pravidelně vědecké přednášky jak v antické, tak v mediévistické sekci (viz seznam přednášek v závěru této zprávy). I letos byly přednášky v antické sekci různorodé, v mediévistické sekci směřovaly přednášky k několika tematickým celkům: stav výzkumu pramenů, zahraniční bádání a možnosti interdisciplinárního výzkumu, byly tu prezentovány jednotlivé mediévistické projekty, výsledky týmových prací i celých ústavů. Mediévistická sekce uspořádala též přednášku zahraničního

hosta, prof. Dr. R. Ch. Schwingese ze Švýcarska, a podílela se na pražské přednášce prof. G. Heisse z Vídně. Zůstaly zachovány měsíční odstupy a přednáškové čtvrtky pro antickou a úterky pro medievistickou sekci.

Publikační činnost

Samostatně vyšla *Bibliografie za léta 1988-1989*, kterou sestavily Jana Gombárová a Alena Frolíková a vydalo nakladatelství KLP ve spolupráci s JKF. Dr. Frolíková připravovala *Bibliografii prací za léta 1990-1992* (toto tříleté období bylo zvoleno s ohledem na rozdělení Československa), od 1. 1. 1995 však odchází do důchodu. K tisku je připraven dvojsvazek ZJKF 34/35 (1992/93) s tematickým zaměřením na pozdní antiku a na problémy výuky latiny u nás i v zahraničí a připravuje se dvojsvazek 36/37 (1994/95), zaměřený na jubileum JKF a Katedry klasické filologie na bratislavské univerzitě, který obsahuje kromě toho i několik dalších příspěvků aktuálního tematického zaměření. I tento svazek by měl vyjít v roce 1995, čímž by byl odstraněn skluz ve vydávání ZJKF. Výbor JKF schválil personální změny v RR ZJKF, která bude pracovat ve složení prof. dr. Jan Burian, CSc., dr. Dagmar Muchnová, CSc., dr. Helena Kurzová, DrSc., dr. Jan Souček, CSc., dr. Jan Kalivoda, dr. Jiří Musil, dr. Jana Keparťová a doc. dr. Daniel Škoviera.

Přednášky antické sekce

leden 1994: dr. Lenka Dvořáková, *Výuka latiny na gymnáziích*
únor 1994: prof. dr. Petr Pokorný, DrSc., *Řecká přísloví v Novém zákoně*
březen 1994: doc. dr. Eva Kutáková, CSc., *Horatiův list Pisonům v překladu S. K. Macháčka (1827)*
duben 1994: prof. dr. Bohumila Mouchová, CSc., *Římská biografie a její charakteristika*
květen 1994: dr. Ivana Koucká, *Athénská demokracie na českých vysokých školách 1890-1945*
říjen 1994: Ing. Vladimír Slunečko, *Autochtonní obyvatelstvo Sicílie ve světle vlastních epigrafických poznámek*
listopad 1994: prof. dr. Radislav Hošek, CSc., *O překládání Platónovy Ústavy*

Přednášky medievistické sekce

leden 1994: prof. dr. Jana Nechutová, CSc., dr. Dagmar Peňázová, *Dokončení edice Regulí Matěje z Janova a další ediční záměry brněnských pracovišť*
únor 1994: dr. Božena Kopiczková, dr. Jana Zachová, CSc., *Regesta doby Karlovy a Václavovy a ostatní ediční záměry Historického ústavu AV ČR*
březen 1994: prof. dr. Rainer Ch. Schwinges, *Studenten in Reich und Europa im ausgehenden Mittelalter*
duben 1994: doc. dr. Petr Čornej, CSc., *Problém datace Písňe o bitvě před Ústím*

---

květen 1994: doc. JUDr. Jiří Kejř, CSc., *Historie a právo. Úvahy o interdisciplinaritě*

říjen 1994: dr. Jaroslava Pečírková, *Dějiny české bible*

listopad 1994: dr. Miloslav Polívka, CSc., *Prameny k drobné válce české šlechty s městem Norimberkem v 15. století.*

Jana Keparťová – Michal Svatoš

SPRÁVA O ČINNOSTI SLOVENSKEJ JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLÓGOV ZA ROK 1994

Najdôležitejšou udalosťou v živote SJKF pri SAV v roku 1994 bolo Valné zhromaždenie, ktoré sa konalo 20. 1. Na ňom bol zvolený nový výbor na čele s predsedom; v tejto funkcii bol potvrdený prof. Dr. Peter Kuklica, CSc. Valné zhromaždenie prijalo návrh odstupujúceho výboru a zvolilo zakladateľa a dlhoročného predsedu SJKF prof. Dr. M. Okála, DrSc., za čestného predsedu spoločnosti. Laudatio predniesol doc. Dr. D. Škoviera. Tajomníkom výboru sa stal Dr. Tomáš Oravec, dovtedajší hospodár. Ďalšími členmi výboru sú: Prof. JUDr. Peter Blaho, CSc., Mgr. Ludmila Buzássyová, Dr. Alexandra Mallá, doc. Dr. František Šimon, CSc., a doc. Dr. Pavol Valachovič, CSc. Revízna komisia bola zvolená v zložení: Dr. I. Haramia a doc. Dr. Daniel Škoviera. Výbor sa schádzal spravidla pri konaní prednášok, operatívne stretnutia predsedu s kompetentnými členmi výboru mali za cieľ promptné riešenie súrných problémov.

Hlavným obsahom činnosti Jednoty bolo konanie prednášok:

1. *Pôsobenie slovenských klasických filológov v Rusku v 2. pol. 19. stor.* – prednáška doc. Š. Švagrovského 9. 3. 1994
2. *Emblémy Jána Sambucca* – prednáška Dr. Zuzany Kákošovej 28. 4. 1994
3. *Grécko-rímska kultúrna paralela* – prednáška prof. P. Kuklicu 27. 10. 1994
4. *Roma aeterna* – prednáška prof. J. Buriana 24. 11. 1994

Prednášky prebiehali vo veľmi dobrej atmosfére s pomerne živou diskusiou. Pri účasti priemerne 25 poslucháčov na prednáške potešila najmä prítomnosť študentov VŠ, a to nielen z Bratislavy, ale aj z Trnavy; niektorí trnavskí študenti latinčiny vyjadřili želanie, aby sa podobný cyklus prednášok konal aj na tamojšej univerzitej pôde.

Aj keď VZ uložilo výboru organizovať odborné exkurzie pre členov a ďalších záujemcov, nepodarilo sa takúto akciu dostatočne organizačne pripraviť. S opätovným usporiadaním ankety o postavení latinčiny na stredných školách Slovenskej republiky ráta výbor najskôr v školskom roku 1995/1996.

Propagovanie podujatí SJKF zachovalo štandardnú úroveň: každý člen dostáva osobnú pozvánku, čo je pri súčasnom raste výdavkov na poštovné značná finančná záťaž, okrem toho je verejnosť informovaná prostredníctvom plagátov, ktoré už tradične na vynikajúcej úrovni zhotovuje P. Kuklica; na naše podujatia upozorňuje aj obľúbený bratislavský Večerník.

Koncom roku 1994 sa predseda SJKF skontaktoval s príslušným členom predsedníctva SAV prof. Brillom a rokoval s ním o predpokladoch členstva SJKF vo svetovej organizácii FIEC.

Red.

POKYNY PŘÍSPĚVATELŮM

Prosíme přispěvatele, kteří jsou zvyklí psát své články na počítači, aby k tištěnému textu připojili disketu s poznámkou, v jakém editoru (včetně jeho číselné verze) byl text pořízen a pod jakou platformou (DOS / Windows / MAC). Disketa jim bude po vydání časopisu vrácena.

Formální úprava textu:

- text odstavců odsazovat pomocí tabulátoru (nikoli mezerníkem);
  - po čárce, teče, dvojteče a středníku dělat mezeru;
  - nepoužívat dělení slov;
  - používat přednostně kulaté závorky;
  - citáty (i v úvozovkách), názvy knih apod. psát kurzívou (*italic*);
  - nerozdělovat poznámky (*footnotes, endnotes*) a vlastní tělo článku do dvou souborů;
  - číslo poznámky indexovat bez závorky, např. ...³;
  - text poznámky odsazovat tabulátorem;
  - dodržovat normostrany, tj. psát na jednu stranu cca 30 řádek o 60 úhovech
- **článek** - nadpis psát normálně (ne majuskulí nebo zvýrazněně), připojit jméno autora a v závorce místo jeho působiště;
- každý článek na konci opatřit cizojazyčným resumé včetně cizojazyčného názvu;
- **recenze** - název minuskulí, jméno autora pod recenzí vpravo;
- **nekrolog** - název minuskulí, jméno autora pod nekrologem vpravo.

AVRIGA
(ZJKF)

XXXVI 1994, 1-3

XXXVII 1995, 1-4

OBSAH SVAZKU

CONSPECTVS VOLVMINIS

ČLÁNKY

COMMENTATIONES

Martin SVATOŠ: 125. jubileum Jednoty – chloub a závazek (Zum 125. Jubiläum des Altphilologenvereines – JKF: Stolz und Verpflichtung)	5
Pavel SPUNAR: Prst vzpomínek na odbornou skupinu pro medievalistiku při JKF (Einige Erinnerungen an die Mediävistengruppe des Altphilologenvereines – JKF)	8
Daniel ŠKOVIERA: Sedemdesiat rokov klasickej filológie na filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (De septuaginta annis studiorum antiquitatis in Universitate Comeniana Bratislaviensi)	13
Vladimír SLUNEČKO: Bilingvní nápisy z Pyrgi: 30 let od jejich nálezu (Die etruskisch-punische Bilingue von Pyrgi: 30 Jahre nach ihrer Entdeckung)	20
Dagmar MUCHNOVÁ: Recké texty na CD-ROM (Textes grecs sur les CD-ROM)	38
Pavel OLIVA: Rímský mír v Makedonii a v Řecku (The Roman Peace in Macedonia and Greece)	48
Jana KEPARTOVÁ: Pompejské aktivity (Pompeianische Aktivitäten)	57
Jan Burian: Počátky křesťanského historismu (Die Anfänge der christlichen Geschichtsauffassung)	60

NEKROLOGY

IN MEMORIAM

Za profesorem Janem Pečírkou (16. 4. 1926 – 20. 6. 1993) (Pavel OLIVA)	68
Za PhDr. Evou Vajcíkovou (Alexandra MALLÁ)	69

REFERÁTY

CENSVRAE LIBRORVM

Nové učebnice a mluvnice starořečtiny z frankofonního prostředí (Dagmar MUCHNOVÁ)	71
--	----

Richard M. Krill, Greek and Latin in English Today. Wauconda 1990 (Daniel ŠKOVIERA)	75
Pavel Oliva, Dějiny starověkého světa. Praha 1992 (Igor LISOVYJ) . . .	77
P. Blaho – H. Hausmaninger, Praktické štúdie z rímskeho práva. Wien – Bratislava 1993 (Jan BURIAN)	78
Eckart Olshausen, Einführung in die historische Geographie der Alten Welt. Darmstadt 1991 (Jan BURIAN)	79
Platón, Dialógy I-III. Preložil Július Špaňár. Bratislava 1990 (Jan JANDA)	80
Eva Stehlíková, Řecké divadlo klasické doby. Praha 1991 (Jan BA- ŽANT)	85
Eva Stehlíková, Římské divadlo. Praha 1993 (Jan BURIAN)	86
Leonard Alexander Burckhardt, Politische Strategien der Optimaten in der späten römischen Republik. Stuttgart 1988 (Jan BURIAN) .	89
Johannes Prammer, Das römische Straubing. München – Zürich 1989 (Radislav HOŠEK)	91
Ks. Augustyn Eckmann, Dialog świętego Augustyna ze światem po- gańskim w świetle jego korespondencji. Lublin 1987 (Radislav HOŠEK)	92
Jozef Ijsewijn, Companion to Neo-Latin Studies. Part I. History and Diffusion of Neo-Latin Literature. Leuven 1990 (Daniel ŠKOVIE- RA)	93
Giambattista Vico, Základy nové vědy o společné přirozenosti náro- dů. Přeložil M. Quotidian. Praha 1991 (Radislav HOŠEK)	95

SPOLKOVÉ ZPRÁVY   DE VITA SOCIETATVM JKF ET SJKF

Zpráva o činnosti JKF v roce 1993 (Jana KEPARTOVÁ)	97
Správa o činnosti Slovenskej JKF pri SAV za rok 1993 (Daniel ŠKOVIERA)	100
Zpráva o činnosti JKF v roce 1994 (Jana KEPARTOVÁ – Michal SVATOŠ)	101
Správa o činnosti Slovenskej JKF pri SAV za rok 1994 (red.)	103
 Pokyny příspěvatelům	 104

AVRIGA
(ZPRÁVY JEDNOTY KLASICKÝCH FILOLOGŮ)
XXXVI (1994), 1-3
XXXVII (1995), 1-4

Z pověření výborů JKF a SJKF vydává redakční rada ve složení:
Jan Burian (editor), Dagmar Muchnová (výkonná redaktorka),
Jan Kalivoda, Jana Keparťová, Helena Kurzová, Jiří Musil,
Jan Souček a Daniel Škoviera (členové).
Adresa redakce: AVRIGA – ZJKF, Máchova 7, 120 00 Praha 2.

Vydalo nakladatelství *KLP – Koniasch Latin Press*
(Na Hubálce 7, CZ-169 00 Praha 6)
pro JKF v Praze roku 1996.
Vydání 1. Náklad 400 výtisků. 108 stran.

ISSN 1211-3379